इच्छाकामना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन, बागमती प्रदेश, नेपाल

गाउँपालिका पार्श्वचित्र

अन्तिम प्रतिवेदन

२०८१

विषयसूची

परिच्छेद - १: परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २

१.४ तयारीका चरणहरु २

१.४.१ वस्तुस्थिति विवरण ढाँचा, औजार तथा कायविधि तयारी ३

१.४.२ वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यशाला ३

१.४.३ सहजकर्ता तथा स्वयंसेवी गणक छनौट अभिमुखीकरण र परिचालन ३

१.४.४ तथ्याङ्क संकलन ४

१.४.५ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोतनक्सा तयारी ४

१.४.६ वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी ४

१.४.७ वस्तुस्थिति विवरण सुझाव संकलन ४

१.४.८ वस्तुस्थिति विवरण अन्तिम प्रतिवेदन तयारी ५

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ५

परिच्छेद - २: गाउँपालिकाको चिनारी ६

२.१ भौगोलिक अवस्थिति ६

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण ६

२.३ राजनैतिक अवस्थिति ६

२.४ धरातलिय अवस्था ७

२.५ प्राकृतिक सम्पदा १०

२.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता १०

२.७ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू ११

२.८ ग्रार्हस्थ उत्पादन १२

२.९ मानव विकास सुचकाङ्क १२

२.१० स्रोत नक्सा १३

परिच्छेद - ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण १६

३.१ मुख्य वस्ती र घरपरिवारको विवरण १६

३.१.१ मुख्य वस्ती १६

३.१.२ घरपरिवारको विवरण १७

३.२ जनसंख्या वितरणको अवस्था १८

३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण १९

३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २१

३.५ धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण २३

३.६ जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण २४

३.७ घरमुलीको विवरण २६

३.८ पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २७

३.९ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण २७

	३.१०	**अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण**	**२९**
	३.११	**बसाईसराइ सम्बन्धि विवरण**	**३१**
	३.१२	**व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण**	**३३**
	३.१३	**सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित विवरण**	**३७**
परिच्छेद - ४:	**आर्थिक अवस्था**		**३९**
	४.१	**प्रमुख आर्थिक विवरण**	**३९**
	४.१.१	प्राविधिक, सिपयुक्त तथा विषेश दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरण	३९
	४.१.२	औसत आम्दानीको विवरण	४०
	४.१.३	परिवारको खर्च तथा बचतको विवरण	४५
	४.१.४	विपन्नता स्तरीकरण विवरण	४९
	४.१.५	खाद्यान्न सुरक्षाको अवस्था	५०
	४.१.६	आवास संरचना विवरण	५१
	४.१.७	आयात तथा निर्यातको अवस्था	५३
	४.१.८	औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था	५३
	४.१.९	वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरुको विवरण	५४
	४.१.१०	खेतियोग्य जमिनको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण	५५
	४.२	**भू-उपयोग तथा स्वामित्व**	**५५**
	४.२.१	भू-उपयोगको विवरण	५५
	४.२.२	भू-स्वामित्व	५६
	४.२.३	खेतियोग्य जमिन सम्बन्धि विवरण	५७
	४.२.४	बाँझो जमिन सम्बन्धि विवरण	५८
	४.३	**कृषि तथा पशु विकास**	**५८**
	४.३.१	सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण	५८
	४.३.२	सिंचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण	५८
	४.३.३	सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण	५९
	४.३.४	कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण	५९
	४.३.५	नगदेबालीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण	६३
	४.३.६	पशुपन्छीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण	६३
	४.३.७	खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा	६३
	४.३.८	तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा	६४
	४.३.९	पशुपन्छिमा लाग्ने रोग तथा किरा	६४
	४.३.१०	व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण	६५
	४.३.११	कृषि तथा पशुसेवासंग सम्बन्धित मानव संशाधन	६८
	४.३.१२	कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह तथा सामुदायिक संस्थाको विवरण	६९
	४.३.१३	संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र	७२
	४.४	**पर्यटन विकास**	**७३**
	४.४.१	पर्यटकिय स्थलहरुको विवरण	७३
	४.४.२	होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण	७४
	४.५	**उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ**	**७५**
	४.५.१	औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी)	७५
	४.५.२	व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि विवरण	७६

४.५.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धि विवरण ८४
४.५.४ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ८५
४.५.५ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण ८५
४.५.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण ८७

परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था ८९

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास ८९

५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता ८९
५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण ९१
५.१.३ विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका तहगत छात्रछात्राको विवरण ९४
५.१.४ विद्यालय वाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाको विवरण ९५
५.१.५ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण ९५
५.१.६ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण ९६

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण ९६

५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण ९६
५.२.२ स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ९७
५.२.३ उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरु ९७
५.२.४ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण ९८
५.२.५ बाल स्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था १०४
५.२.६ सुरक्षित मातृत्व १०४

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई १०७

५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण १०७
५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था १०९
५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण ११०
५.३.४ फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण १११
५.३.५ ढल निकासको तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था ११२

५.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण ११३

५.४.१ लिङ्गअनुसार बालविवाह ११३
५.४.२ बालक्लव तथा संजालको विवरण ११३
५.४.३ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था ११४
५.४.४ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या ११४
५.४.५ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिला ११४

५.५ युवा तथा खेलकुद र मनोरञ्जन ११५

५.५.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्वन्धी विवरण ११५

५.६ कला, भाषा तथा संस्कृति ११५

५.६.१ सार्वजनिक स्थल, पाटीपौवा र चौतारा ११५

५.७ शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण ११६

परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिती ११७

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था ११७

६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन) ११७
६.१.२ वृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण ११९
६.१.३ जडिबुटि उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण ११९

६.१.४ गाउँपालिकाका क्षेत्रबाट निकासी हुने वन पैदावरको विवरण १२१

६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र १२१

६.२.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू १२१

६.३ जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा १२२

६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण १२२

६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण १२३

६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन १२३

६.४.१ जोखिमयुक्त (संवेदनशील स्थानमा बसोबास गरेका परिवार) विवरण १२३

६.४.२ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय १२४

६.४.३ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण १२५

परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था १२६

७.१ यातायात पूर्वाधार १२६

७.१.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था १२६

७.१.२ सवारी सुविधा र रुट १२७

७.१.३ आफु बसोवास गरेको स्थानबाट नजिकका बजारकेन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १२७

७.१.४ स्रोत नक्सा १२८

७.२ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा १२८

७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार) १२९

७.२.२ बत्ति बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार १३०

७.२.३ जलविद्युत, सौर्य उर्जा, वायु उर्जाबाट विद्युत उत्पादन विवरण १३१

७.२.४ वैकल्पिक उर्जा (लघु जल विद्युत, सोलार, बायोग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार १३१

७.३ सञ्चार तथा प्रविधि १३२

७.३.१ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण १३२

७.४ आवास तथा भवन १३३

७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी १३३

परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति १३५

८.१ सेवा सुविधा संचालन र व्यवस्थापन १३५

८.१.१ उपलब्ध सेवा सुविधाको प्रकार १३५

८.१.२ सेवा प्रवाह प्रक्रिया र पृष्ठपोषण १३६

८.३ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली १३८

८.३.१ गाउँपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु १३८

८.३.२ गाउँकार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी १४०

अनुसूचीहरू १४३

अनुसूची - १: गाउँसभा तथा गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारीको विवरण १४३

अनुसूची - २: गाउँपालिकाको डिजिटल पर्श्वचित्र तयारीको लागि छलफलमा उपस्थित सहभागीहरू १४५

तालिका सूची

तालिका नं. १ : इच्छाकामना गाउँपालिकाको वडा विभाजन ६
तालिका नं. २ : गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण ९
तालिका नं. ३ : जमिनको मोहडाको विवरण ९
तालिका नं. ४ : गाउँपालिकाका मुख्य वस्तीको विवरण १६
तालिका नं. ५ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १७
तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण १८
तालिका नं. ७ : उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण १९
तालिका नं. ८ : मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण २२
तालिका नं. ९ : धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण २३
तालिका नं. १० : जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण २५
तालिका नं. ११ : परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत घरधुरी विवरण २६
तालिका नं. १२ : मुख्य पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २७
तालिका नं. १३ : आर्थिक रुपले सक्रिय तथा आश्रित जनसंख्याको विवरण २७
तालिका नं. १४ : अपाङ्गता भएका कारणका आधारमा जनसंख्या विवरण २९
तालिका नं. १५ : अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण ३०
तालिका नं. १६ : जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण ३१
तालिका नं. १७ : विगत १२ महिनामा बसाइंसराइ गरेर आउनु पूर्व बसोवास गरेको स्थान ३२
तालिका नं. १८ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण ३३
तालिका नं. १९ : लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण ३४
तालिका नं. २० : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण ३६
तालिका नं. २१ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण ३७
तालिका नं. २२ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण ३९
तालिका नं. २३ : नोकरी तथा जागिरबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ४१
तालिका नं. २४ : कृषि क्षेत्रबाट अनुमानित वार्षिक आम्दानी ४२
तालिका नं. २५ : वैदेशिक रोजगारीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ४४
तालिका नं. २६ : ज्याला मजदुरीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी ४५
तालिका नं. २७ : खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित मासिक खर्च ४६
तालिका नं. २८ : अनुमानित मासिक खर्च विवरण ४७
तालिका नं. २९ : अनुमानित मासिक खर्च विवरण ४८
तालिका नं. ३० : सामाजिक कार्यहरुमा अनुमानित बार्षिक खर्च ४८
तालिका नं. ३१ : विपन्नता स्तरीकरण विवरण ४९
तालिका नं. ३२ : आफ्नो वार्षिक कृषि उत्पादनले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण ५०
तालिका नं. ३३ : घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार विवरण ५१
तालिका नं. ३४ : जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण ५२
तालिका नं. ३५ : बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण ५३
तालिका नं. ३६ : पालिकाबाट बैदेशिक रोजगारीमा गएका जनसंख्याको विवरण ५४

तालिका नं. ३७ : जमिनको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण वडागत विवरण ५५
तालिका नं. ३८ : गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण ५६
तालिका नं. ३९ : परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५७
तालिका नं. ४० : सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण ५८
तालिका नं. ४१ : सिँचाइ सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी वडागत विवरण ५९
तालिका नं. ४२ : सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण ५९
तालिका नं. ४३ : अन्नबाली सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५९
तालिका नं. ४४ : दलहनबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६०
तालिका नं. ४५ : तेलहनबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६०
तालिका नं. ४६ : तरकारीबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६०
तालिका नं. ४७ : मसलाबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६१
तालिका नं. ४८ : फलफूलबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६२
तालिका नं. ४९ : नगदेबालीजन्य वस्तुको उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६३
तालिका नं. ५० : पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६३
तालिका नं. ५१ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण ६४
तालिका नं. ५२ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ६४
तालिका नं. ५३ : व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण ६५
तालिका नं. ५४ : : कृषि जनशक्तीको विवरण ६८
तालिका नं. ५५ : कृषि वा पशुपालन उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण ६८
तालिका नं. ५६ : कृषक समुहहरुको विवरण ७०
तालिका नं. ५७ : पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण ७३
तालिका नं. ५८ : गाउँपालिकामा संचालित व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण ७६
तालिका नं. ५९ : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ८५
तालिका नं. ६० : नजिकको सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ८५
तालिका नं. ६१ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ८६
तालिका नं. ६२ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण ८९
तालिका नं. ६३ : औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति ९०
तालिका नं. ६४ : शैक्षिक सत्र २०८० अनुसार विद्यार्थी विवरण ९१
तालिका नं. ६५ : ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण ९४
तालिका नं. ६६ : विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण ९५
विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण ९५
तालिका नं. ६७ : विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका विद्यालय नजाने कारणको वडागत विवरण ९५
तालिका नं. ६८ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको विवरण ९६
तालिका नं. ६९ : नजिकको संस्था सम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण ९७
तालिका नं. ७० : खोप सम्बन्धी विवरण ९८
तालिका नं. ७१ : सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण १०१

तालिका नं. ७२ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण १०५
१५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले शिशुलाई जन्म दिए/नदिएको विवरण १०६
तालिका नं. ७३ : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण १०७
तालिका नं. ७४ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण १०७
तालिका नं. ७५ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १०८
तालिका नं. ७६ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण १०९
तालिका नं. ७७ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण १११
तालिका नं. ७८ : १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण ११३
तालिका नं. ७९ : अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको वडागत विवरण ११४
तालिका नं. ८० : ज्येष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको वडागत विवरण ११४
तालिका नं. ८१ : इच्छाकामना क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडीबुटीहरू ११९
तालिका नं. ८२ : गाउँपालिकामा भएका नदीनाला, खोला, झरनाहरूको विवरण १२१
तालिका नं. ८३ : प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १२३
तालिका नं. ८४ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १२४
तालिका नं. ८५ : गाउँपालिकामा संचालित बाह्रै महिना संचालनयोग्य सडक सम्मको दुरी १२६
तालिका नं. ८६ : आफु बसोवास गरेको स्थानबाट बजार केन्द्र सम्म लाग्ने अनुमानित समय १२७
तालिका नं. ८७ : खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १२९
तालिका नं. ८८ : दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १३०
तालिका नं. ८९ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १३२
तालिका नं. ९० : छानोको आधारमा घरधुरीको विवरण १३३
तालिका नं. ९१ : कार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको विवरण १४०

परिच्छेद - १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ। विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ। संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो। नेपालको संघिय प्रणाली अन्तर्गत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ। संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बीचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार सरह नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ। संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ।

तसर्थ नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५, (संशोधन २०७९) अनुरुप स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिका/नगरपालिकालाई विकास र सम्वृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखिकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क र सूचनाहरूलाई अद्यावधिक गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो। पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्।

क) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने।

ख) गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरू बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने।

ग) गाउँपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू, चुनौतीहरू तथा संभावनाहरूको विश्लेषण गर्ने।

घ) गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्सा तयार गर्ने।

ङ) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने।

च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने।

छ) माथि उल्लेखित सम्पूर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अद्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाउँपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अन्तर्गत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभूत रुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले गाउँपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पार्नुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात् विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ । तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको टड्कारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायु परिवर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्न, मानवअधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारीका चरणहरु

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् –

- ✓ विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण संकलन गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।
- ✓ यसमा गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ सबै वडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरवार्ता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।

- ✓ घरधुरी तथाङ्क संकलन २०८०, र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्धति प्रयोग गरी गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सोको गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, भौगोलिक सूचना प्रणाली तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्सा, हवाई नक्सा, नापी नक्सा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तर्वार्ता गरी संकलन गरिएको छ । यसका साथै गाउँपालिका स्थित विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ । गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू सम्बन्धित विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.४.१ वस्तुस्थिति विवरण ढाँचा, औजार तथा कायविधि तयारी

यस तयारीको पहिलो चरणमा देहाय बमोजिम गतिविधिहरु संचालन गरिएका छन् :-

- इच्छाकामना गाउँपालिका क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, जनसंख्या, सामाजिक, आर्थिक, प्राकृतिक, भौतिक, वातावरणीय र संस्थागत वस्तुस्थिति झल्कने र भौगोलिक तथा सामाजिक रुपमा खण्डीकृत विवरण खुल्ने गरी वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्य प्रारम्भ गर्न कार्यपालिका बैठकबाट निर्णय गरियो ।
- वस्तुस्थिति विवरणको स्तरीय ढाँचा अनुसार घरधुरी सर्वेक्षण, संस्थागत सर्वेक्षण एवं सहभागितामुलक लेखाजोखा सर्वेक्षणका लागि विज्ञहरुको समेत संलग्नतामा प्रश्नावलीलाई अन्तिम रुप दिइयो ।
- पारिवारिक विवरण संकलनका लागि विद्युतीय माध्यम (Smart Phone) मा आधारित उपयुक्त कम्प्युटर सफ्टवेयर प्रणाली तथा मोबाईल एप्लीकेशन निर्माण गरियो ।

१.४.२ वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यशाला

वस्तुस्थिति विवरण तयारीको लागि इच्छाकामना गाउँपालिकाले कार्यपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी र सरोकारवालाहरुबीच वस्तुस्थित विवरणको स्तरीय ढाँचा, तथ्याङ्कको स्रोत तथा संकलन एवं विश्लेषण तयारी विधिबारे साझा धारणा, बुझाई र अपनत्व कायम गर्न छलफलबाट कार्ययोजना तयार गर्नका लागि तथा वस्तुस्थिति विवरण तयार गर्ने कार्यको जिम्मेवारी र कार्ययोजना निर्धारण गर्नका लागि गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, कार्यपालिकाका सदस्यहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षहरु, वडा सचिवहरु, विषयगत शाखा/उपशाखा/इकाई प्रमुखहरु, गाउँपालिकाबाट छनौट गरिएका स्थानीयस्तरको जानकार विशेषज्ञ वा स्थानीय विज्ञहरुको सहभागितामा एक दिनको वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यशाला गोष्ठी संचालन गरियो ।

१.४.३ सहजकर्ता तथा स्वयंसेवी गणक छनौट अभिमुखीकरण र परिचालन

तयारीको यो तेश्रो चरणमा वडा समिति तथा वडा कार्यालयहरुले गाउँपालिकाको समन्वयमा गणकहरु छनौट गरी अन्तिम नाम सार्वजनिक गर्नका लागि गाउँपालिकामा पठाउने कार्य भयो । गणकहरूको छनौट प्रक्रियामा

निश्चित मापदण्डहरू तय गरिएका थिए भने वडागत आवश्यकताका आधारमा गणकहरूको छनौट गरिएको थियो । यसरी छनौट भएका गणक तथा सहजकर्ताहरूलाई मोबाइल प्रविधिको प्रयोग एवम् प्रश्नावली सम्बन्धी बुझाई तथा सर्वेक्षण विधि, प्रक्रिया आदिका लागि तालिम प्रदान गरियो । यसरी संचालन गरिएको तालिममा प्रयोगात्मक विधिको समेत अभ्यास गरी गणकहरूलाई परिचालनको तयारी गरियो ।

१.४.४ तथ्याङ्क संकलन

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण निर्माणका लागि दुई किसिमका तथ्याङ्कहरू संकलन गरिएको थियो । संस्थागत विवरण संकलन तथा घरधुरी सर्वेक्षण । संस्थागत विवरण संकलन अन्तर्गत प्रश्नावलीहरूको माध्यमबाट हरेक वडा कार्यालय तथा गाउँ कार्यपालिकाको विभिन्न शाखाहरूको समेत सहयोग र समन्वयमा विवरणहरू संकलन गर्ने कार्य गरियो । यसरी संस्थागत विवरणहरू संकलन गर्ने सन्दर्भमा स्रोत नक्सा एवं GIS Mapping लाई व्यवस्थित गर्नका लागि GIS Coordinates लिइएको थियो । यसैगरी घरधुरी सर्वेक्षण अन्तर्गत तालिम प्राप्त गणकहरूले मोवाइल एप्स सहितको प्रविधिको प्रयोग गरी प्रत्येक घरधुरीमा पुगेर GIS Coordinates सहितको तथ्यांक संकलन गर्ने कार्य गरियो । यसरी संकलन गरिएको तथ्यांकहरूलाई सर्भरमा एकत्रित गरी प्रत्येक दिन प्राप्त तथ्यांकहरूलाई केलाएर गुणस्तर निर्धारण सहित आवश्यकता अनुसार गणकहरूलाई पृष्ठपोषण दिने कार्य गरियो ।

१.४.५ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोतनक्सा तयारी

पारिवारिक विवरणबाट प्राप्त तथ्यांकलाई व्यवस्थापन तथा विश्लेषणका लागि कम्प्युटर सफ्टवेयरको डिजाइन तथा विकास गरी आवश्यकता अनुसारका तालिकाहरू तयार गरिनुका साथै थप विश्लेषणका लागि MS Excel, Pandas को पनि प्रयोग गरियो भने संस्थागत तथ्यांकहरूलाई PostgreSQL, MS Excel को प्रयोग गरी विश्लेषण गर्ने कार्य संचालन भयो । स्रोत नक्सा तयारीका लागि पनि दुवै तरिकाहरू जस्तै GIS Database लाई आधार मानी सफ्टवेयरको प्रयोग गरी GIS मा आधारित स्रोत नक्सा बनाउने, तथ्यांक व्यवस्थापनका लागि विकास गरिएको सफ्टवेयरमा पनि GIS Coordinates राखेर PostGIS को प्रयोगबाट Mapping गर्ने विधिको प्रयोग गरियो ।

१.४.६ वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी

तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्सा तयारीबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूलाई व्यवस्थित गर्दै इच्छाकामना गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नेतृत्वमा साझेदार संस्था लगायत विज्ञहरूद्वारा वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी गरी तोकिएको समयावधिमा इच्छाकामना गाउँपालिकामा पेश गरियो ।

१.४.७ वस्तुस्थिति विवरण सुझाव संकलन

निर्धारित ढाँचामा वस्तुस्थिति विवरणको पहिलो मस्यौदा तयार भएपश्चात् वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदामा छलफल गर्न इच्छाकामना गाउँपालिकामा एक दिने प्रमाणीकरण कार्यशालाको आयोजना गरियो । प्रमाणीकरण कार्यशालामा प्रस्तुत भएका सूचना तथा विवरणको शुद्धता र तथ्य यकिन गरी सुधारको लागि सुझाव संकलन गर्ने, वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदाले समेट्न नसकेका विषय क्षेत्र वा परिमार्जन गर्नुपर्ने पक्षहरू अध्ययन गरी समावेश गर्न सुझाव आदान प्रदान गर्ने, वस्तुस्थिति विवरणमा समावेश तथ्याङ्क, सूचना तथा विवरणहरूको अन्तरसम्बन्ध र तुलनात्मक पक्षहरू यकिन गर्ने, वस्तुस्थिति विवरण प्रकाशन पश्चात् यसका

विवरणहरू योजना तर्जुमा, विकास निर्माण, सेवाप्रवाह, कार्यसम्पादन र नतिजा अनुगमनमा उपयोग गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्ने आदि कार्यहरू गरिएको थियो ।

१.४.८ वस्तुस्थिति विवरण अन्तिम प्रतिवेदन तयारी

कार्यशालाबाट प्राप्त भएका सुझावहरूलाई समावेश गरी तथा मस्यौदा प्रतिवेदनमा परिमार्जन गर्नुपर्ने विषयहरु, कार्यशालाबाट प्रस्तुत सुझावहरू बारे सम्बन्धित सरोकारवालासँग आवश्यकतानुसार पुनःपरामर्श गरी एवं वस्तुस्थिति विवरणको स्तरीयता र गुणस्तर सुनिश्चिततताका लागि विज्ञहरूका सुझावहरूलाई समेत ध्यान दिई वस्तुस्थिति विवरणलाई अन्तिम रुप दिईएको हो ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरे बमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ। गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले इच्छाकामना गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ। अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तापनि स्रोत, साधन तथा सूचना व्यवस्थापनका सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्त हुन सकेको छैन । तथापि अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्क भने समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद - २: गाउँपालिकाको चिनारी

२.१ भौगोलिक अवस्थिति

इच्छाकामना गाउँपालिका बागमती प्रदेश अन्तर्गत चितवन जिल्लाका ७ स्थानीय तहहरू मध्ये एक मात्र गाउँपालिका हो । कुल क्षेत्रफल १६६.७३ वर्ग कि.मी. रहेको यो गाउँपालिका समुन्द्र सतह बाट ५०० मिटर देखि १५०० मिटर सम्मको उचाईमा रहेको छ भने भौगोलिक रुपमा ८४°२९'३८.४२२" देखि ८४°४०'५२.५०६" पूर्वी देशान्तर र २७°४३'४१.६९५" देखि २७°५२'५०.८६८" उत्तरी अक्षांशमा फैलिएको छ । गाउँपालिकाको पूर्वमा गोरखा र धादिङ्ग जिल्ला, पश्चिममा भरतपुर महानगरपालिका र तनहुँ जिल्ला, उत्तरमा तनहुँ जिल्ला र धादिङ्ग जिल्ला र दक्षिण तर्फ कालिका नगरपालिका पर्दछ । यहाँको खोला नदी एवं बेँसी क्षेत्रमा बलौटे दोमट र पाँगो माटो पाइन्छ भने लेकाली भू-भागमा कालो दोमट एवं पाँगो माटो पाइन्छ । यहाँ उष्ण तथा समसितोष्ण प्रकारको हावापानी पाइन्छ भने यहाँ बार्षिक औषत बर्षा १३८ मिलिलिटर हुने गर्दछ । यहाँको तापक्रम न्युनतम १ डिग्री सेल्सियस देखि उच्चतम ३४ डिग्री सेल्सियस सम्म पुग्ने गर्दछ ।

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

काठमाडौँबाट करिब १०० कि.मि. दक्षिण पश्चिममा रहेको यो गाउँपालिको त्रिशुली नदीको काखमा अवस्थित छ । वडा नं ५ मा अवस्थित प्रसिद्ध धार्मिकस्थल इच्छाकामना मन्दिरको नामबाट नामाकरण गरिएको यो गाउँपालिका ऐतिहासिक, सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, प्राकृतिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक रुपमा सम्पन्न गाउँपालिकाको रुपमा चिनिन्छ । जैविक विविधताको केन्द्र, प्राकृतिक रुपमा सुन्दर यो पालिका पहाडी क्षेत्रका धेरैजसो मानिसहरुको लागि बसोबासका दृष्टिले रोजाइमा पर्ने गरेको छ ।

२.३ राजनैतिक अवस्थिति

बागमती प्रदेश अन्तर्गत चितवन जिल्लाको साविकका काउले, दारेचोक, चण्डीभञ्ज्याङ र दाहाखानी गाउँ विकास समितिका सबै वडाहरुलाई समेटेर मिति २०७३ साल फागुन २७ मा इच्छाकामना गाउँपालिका स्थापना भएको हो । हाल यस गाउँपालिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. १ : इच्छाकामना गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश गाविस/गाउँपालिका	२०६८को जनसंख्या	२०७८ को जनसंख्या	२०८० को जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	काउले (१-४)	३,०७४	३,६२३	३७६९	१९.२७
२	काउले(५-९) र चण्डीभञ्ज्याङ्ग(१-४)	३,५४४	३,५३२	३४२७	३७.४८
३	दारेचोक(१,२,५-९)	३,१५३	३,३३४	३४६५	२१.२९
४	चण्डीभञ्ज्याङ्ग(५) र दारेचोक(३)	३,५२२	४,५०४	४२९०	११.४६
५	दारेचोक(४)	३,९८२	३,७६४	३९०२	१३.१४
६	दाहाखानी(५,६) र चण्डीभञ्ज्याङ्ग(६-९)	३,६९४	३,१९९	३३३०	३१.४८
७	दाहाखानी(१-४,७-९)	४,०३३	५,६८७	५८७३	३२.६१
	जम्मा	२५,०१२	२७,६४३	२८०५६	१६६.७३

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०८०

२.४ धरातलिय अवस्था

गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले सानो भएता पनि नेपाल धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ। विशेषतः भौगर्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतियन भू-खण्ड र भारतीय उपहाद्विपको एक आपसमा टकराव हुँदा यी दुई भू-खण्डका बीचमा रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्यम महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रुपमा रहेको तराई भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ । यो भू-धरातलको वस्तुगत चरित्रहरू मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धरातलको प्रधानता नेपालका गाउँपालिका वा नगरपालिकामा रहेको पाईन्छ । भू-धरातलीय स्वरुपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्दछ । भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषत : भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधारभूत पक्षहरू पर्दछन् ।

क) माटोको बनावट

गाउँपालिकाको भौगर्भिक संरचना भारतीय उपमहाद्विप (Indian Plate) र तिब्बतीयन प्लेट (Tibetan Plate) को एकआपसको टकरावबाट उत्पत्ति भएको महाभारत पर्वत श्रृङ्खला निर्माण हुँदाको बखत भएको हो । यो विशाल गंगा नदीको एक अंशको रुपमा रहेको छ । यद्यपि धरातलीय Profile हेर्दा माटो र चट्टानहरूमा विविधता रहेको पाइन्छ । यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भइरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरू (Natural Phenomena) जस्तै मौसम तथा ऋतु परिवर्तन, भू-क्षय, वायुमण्डलीय चापको प्रभाव, वर्षा, शीत, भुकम्प, जलवायु परिवर्तन, सामान्य हावाहुरी आदि हुन् । त्रिशुली नदी तथा अन्य खोलाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने अन्य भागमा बलौटे तथा खुकुलो उर्बर किसिमको माटो पाइन्छ। यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भइरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमशः घटिरहेको अवस्था छ ।

ख) भिरालोपनाको विवरण

यहाँको भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भू-बनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics)का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन विश्लेषण गरिएको छ । यहाँको भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा न्यूनतम ० डिग्री देखि अधिकतम ७० डिग्री सम्मको भिरालोपन देखिन्छ । जसलाई नक्सामा उल्लेख गरिएको छ ।

अ) Slope ०°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्ध भूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू

प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत माध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने माटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदे एवं वर्षे बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

आ) Slope ५°-३०° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° भिरालो रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्य रुपमा देखा परिरहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्य रुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतिका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईबस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गराहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

इ) Slope ३०°-४०° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षती पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ । यस प्रकारको जमिनमा बनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुन्छ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईबस्तुलाई चराउने चलन कडाइका साथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा

पार्ने खालको हुनु हुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन।

ई) Slope >४०°माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैँ एकातिर यस्तो जनिमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीव्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim) गर्न असम्भव हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएको तथा भिरालोपन भएकोले माटो सजिलैसँग बग्दछ। तलको तालिकामा इच्छाकामना गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. २ : गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण

भिरालोपन (डिग्रीमा)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
० डिग्री देखि १२ डिग्री	१६.८८	१०.१२
१२ डिग्री देखि २० डिग्री	१९.०४	११.४२
२० डिग्री देखि ३० डिग्री	४५.०३	२७.०१
३० डिग्री देखि ४५ डिग्री	७२.१४	४३.२७
४५ डिग्री देखि ७० डिग्री	१३.६४	८.१८
जम्मा	१६६.७३	१००

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०८०

यो गाउँपालिका पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित भएकोले यहाँको जमिनमा भिरालोको मात्रा धेरै रहेको छ। यहाँको करिब १०.१२ प्रतिशत भू-भाग ० डिग्रीदेखि १२ डिग्रीसम्मको, ११.४२ प्रतिशत भू-भाग १२ डिग्रीदेखि २० डिग्रीसम्मको, २७.०१ प्रतिशत भू-भाग २० डिग्रीदेखि ३० डिग्रीसम्मको, ४३.२७ प्रतिशत भू-भाग ३० डिग्रीदेखि ४५ डिग्रीसम्मको र ८.१८ प्रतिशत भूभाग ४५ डिग्रीदेखि ७० डिग्रीसम्मको भिरालोपनको स्थितिमा छ। यसको अर्थ यहाँको जमिनमा खेतीपाती गर्न धेरै सहज छैन। तथापी यहाँको भूमिको सही सदुपयोग गर्न सके प्राकृतिक सम्पदाको धनी इच्छाकामना गाउँपालिकाले विकासमा कायापलट हुन सक्ने क्षमता भने राख्दछ।

ग) जमिनको मोहडाको विवरण (Aspect)

जमिनको भिरालोपन र मोहडा सामान्यतया एक अर्काका परिपूरक हुन्छन्। अर्थात् भिरालोपन विषम हुँदा मोहडामा पनि विषमता हुन्छ। इच्छाकामना गाउँपालिकामा निम्नानुसारको मोहडाको विवरण रहेको छ।

तालिका नं. ३ : जमिनको मोहडाको विवरण

मोहोडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
समथर	०.०२	०.०१
उत्तरी	२८.८०	१७.२७
उत्तर-पूर्वी	२१.६७	१३.००

मोहोडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
पूर्वी	१७.९७	१०.७८
दक्षिण-पूर्वी	१८.८८	११.३२
दक्षिणी	१९.२०	११.५१
दक्षिण-पश्चिम	१९.०५	११.४३
पश्चिमी	१७.६४	१०.५८
उत्तर-पश्चिम	२३.५२	१४.१०
जम्मा	१६६.७३	१००

२.५ प्राकृतिक सम्पदा

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू हुन् । प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झरना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदि पर्दछन् । लामो झरना जलविरे, सिराईचुली, त्रिशुली नदि, कालीखोला, थाकलाङखोला, रानीखोला, भोटीखोला, खगेरीखोला, खहरेखोला, थाङखोला, स्याङ्दीखोला, रिग्दीखोला, नाग्दीखोला आदि रहेको यस क्षेत्र पर्यटन विकासका लागि प्रचुर सम्भावना रहेको गाउँपालिका हो । यी प्राकृतिक सम्पदाहरूको दिगो र विवेकपूर्ण सदुपयोग गरे सम्वृद्ध गाउँपालिका बन्न सक्छ ।

२.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरू सञ्चालन गर्न मानिस, परिवार र समाजको स्वरुपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध, स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभुषा, चाडपर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषताहरू भित्र पर्दछन् । यी सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरू मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरू हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरूले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ ।

गाउँपालिकामा ६६.८७ प्रतिशत हिन्दु धर्मावलम्बीको बसोबास भएको तथा ३४.६१ प्रतिशत चेपाङ/प्रजा समुदायको बसोवास रहेको छ । आफ्नो छुट्टै भौगोलिक, साँस्कृतिक, सामुदायिक पहिचान बोकेको यस इच्छाकामना गाउँपालिकामा विशेष रुपले ब्राम्हण, क्षेत्री, नेवार, तामाङ, सुनुवार, राई लगायत विभिन्न आदिवासी तथा जनजातिहरुको मिश्रित बसोबास रहेको छ । मुख्य बोलीचालिको भाषा नेपाली भएता पनि सबै समुदायको आ-आफ्नै भाषाहरु प्रचलनमा रहेका छन् । स्थानीय चाडपर्व, भाषा, धर्म तथा संस्कृतिले कुनै पनि स्थानको सांस्कृतिक विविधता झल्काउने गर्दछ । जातिय, भाषिक, धार्मिक रुपमा विविधता बोकेको इच्छाकामना गाउँपालिका क्षेत्रमा स्थानीय चाडपर्व तथा संस्कृतिहरुमा विविधता पाइन्छ । यस क्षेत्रमा जनैपूर्णिमा, दशैं, तिहार, होली पूर्णिमा, तीज, गुरुपूर्णिमा, कृष्णाष्टमी, माघे संक्रान्ति, चैते दशैं, रक्षाबन्धन, गाईजात्रा, धान्ने पूर्णिमा, ल्होसार, छोनाम (न्वागी) आदि मनाईने गरेको छ । धार्मिक तथा भाषिक रुपमा करीब एकरुपता रहेको यस गाउँपालिका क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न साँस्कृतिक क्रियाकलापहरुले यस क्षेत्रको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछ ।

२.७ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ। कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्याधिक हुन्छ। कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रको रुपमा रहेका हुन्छन्। तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायीकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्बृद्ध बनाउन सकिन्छ। उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको संभावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ। यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग हेर्दा ५५.९२ प्रतिशत खेतीयोग्य क्षेत्र भएकोले वैज्ञानिक कृषी प्रणाली मार्फत यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगललाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार संभार गर्ने भन्ने बुझिन्छ। गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ।

गाउँपालिकालाई पृथ्वी राजमार्गको सडक सञ्जालले जोडेको अवस्थामा पालिकालाई निकटका ठूला तथा साना व्यापारिक केन्द्रहरुसँग जोड्न सक्ने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ। आर्थिक सम्भाव्यताको राम्रो उपयोग गर्न सक्ने क्षेत्रहरुमा व्यावसायिक अवसर पहिचान तथा प्रवर्द्धनले व्यापारिक केन्द्रहरुमा बढी रोजगारी सिर्जना र वृद्धिमा सहजीकरण गर्ने अवसर रहेको छ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपन्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा विभिन्न स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेती प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नति गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउन सकिने सम्भावना देखिन्छ।

पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको यस गाउँपालिकामा संचालनमा रहेका होमस्टेहरुलाई स्तरोन्नती र आवश्यक स्थानहरुमा होमस्टे सञ्चालन गरी मनकामना मन्दिर तथा इच्छाकामना मन्दिर भ्रमण गर्न आउने पर्यटकहरुलाई आर्कषण गर्न सकिन्छ। यसका अतिरिक्त इच्छाकामना गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ।

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पानीको श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यवसायिक रूपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

२.८ ग्रार्हस्थ उत्पादन

ग्रार्हस्थ उत्पादन (जिडिपी) भनेको एक प्रकारको मापदण्ड हो जसले कुनै एक मुलुकको समग्र अर्थतन्त्र प्रतिविम्बित गर्दछ । यसले कुनै एक निश्चित अवधिमा मुलुकभित्र वा ठाँउभित्र भएको वस्तु तथा सेवाको अन्तिम कारोवार मूल्यको योगफल जनाउँछ । सबै निजी तथा सार्वजनिक खपत, सरकारको खर्च, लगानी, मौज्दात सामग्री, निर्माणका क्रममा भएका खर्च, आयात तथा निर्यातमा भएको खर्च तथा आम्दानी सबै पर्दछन् । नेपालमा यसको वार्षिक रुपमा नै गणना गर्ने गरिएको देखिन्छ । ट्रेडिङ्ग इकोनोमिक्सका अनुसार सन् २०२३ मा नेपालको जिडिपी करिब ४० खर्ब हाराहारीमा रहेको छ भने प्रतिव्यक्ति आय एक हजार तीन सय ९९ अमेरिकी डलर रहेको छ ।

२.९ मानव विकास सुचकाङ्क

संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) को २०२१ को प्रतिवेदन अनुसार नेपालको मानव विकास सुचकाङ्क ०.६०२ रहेको र यसका आधारमा विश्वका १९१ देशहरु मध्ये नेपाल १४३ श्रेणीमा रहेको छ । नेपालको यो सूचकाङ्क मध्यम मानव विकास सूचकाङ्क भएका देशहरुको औसत ०.६३६ भन्दा पनि कम रहेको छ । सन् १९९० मा नेपालको यो सूचकाङ्क ०.३७८ थियो भने २०२१ को प्रतिवेदन अनुसार बागमती प्रदेशको मानव विकास सुचकाङ्क ०.६६ रहेको छ ।

२.१० स्रोत नक्सा

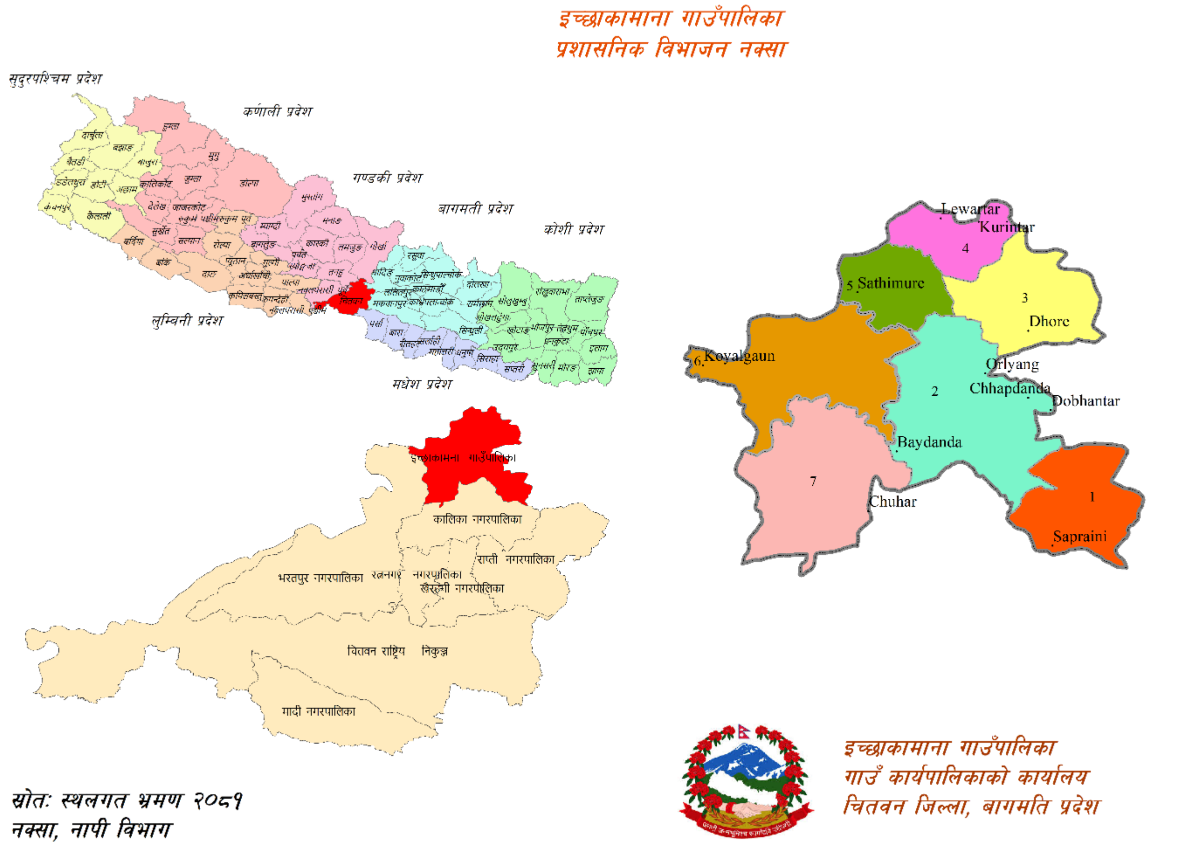
इच्छाकामाना गाउँपालिका
प्रशासनिक विभाजन नक्सा
सुदुरपश्चिम प्रदेश
कर्णाली प्रदेश
गण्डकी प्रदेश
बागमती प्रदेश
कोशी प्रदेश
लुम्बिनी प्रदेश
मधेश प्रदेश
इच्छाकामना गाउँपालिका
कालिका नगरपालिका
राप्ती नगरपालिका
भरतपुर नगरपालिका
रत्ननगर नगरपालिका
खैरहनी नगरपालिका
चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज
मादी नगरपालिका
Lewartar
Kurintar
4
5 Sathimure
3
Dhore
6 Koyalgaun
Orlyang
2
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
7
Chuhar
1
Sapraini
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग

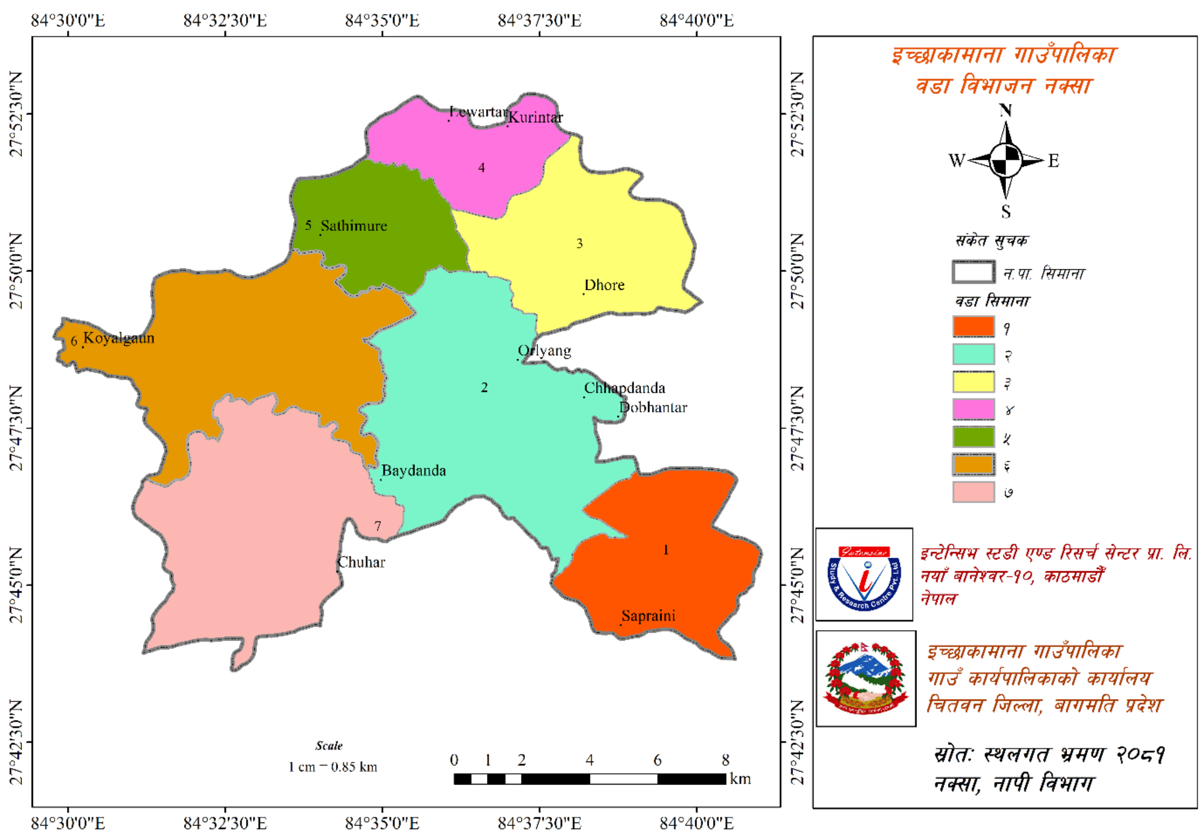
84°30'0"E
84°32'30"E
84°35'0"E
84°37'30"E
84°40'0"E
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
27°45'0"N
27°42'30"N
Lewartar
Kurintar
4
5 Sathimure
3
Dhore
6 Koyalgaun
Orlyang
2
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
7
Chuhar
1
Sapraini
Scale
1 cm = 0.85 km
0 1 2 4 6 8 km
इच्छाकामाना गाउँपालिका
वडा विभाजन नक्सा
N
W
E
S
संकेत सुचक
न.पा. सिमाना
वडा सिमाना
१
२
३
४
५
६
७
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग

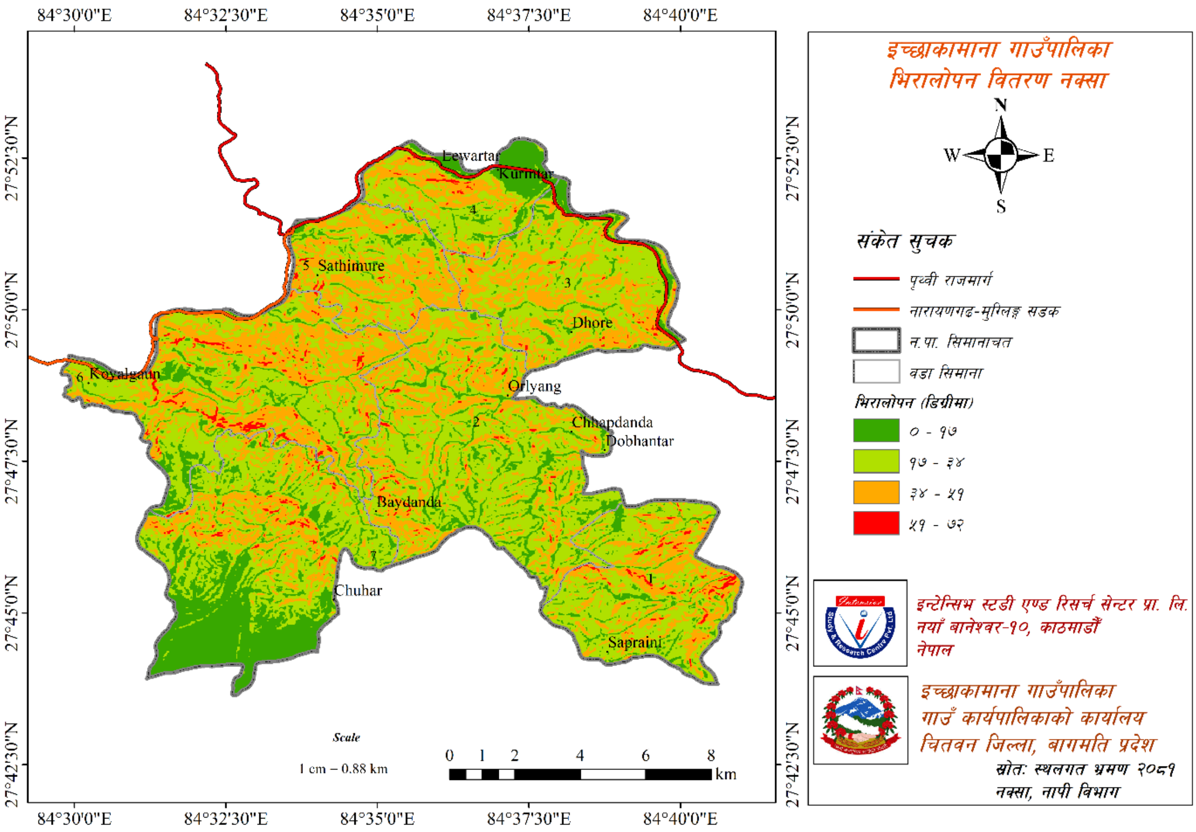

इच्छाकामना गाउँपालिका
भिरालोपन वितरण नक्सा
N
W
E
S
संकेत सुचक
पृथ्वी राजमार्ग
नारायणगढ-मुग्लिङ्ग सडक
न.पा. सिमानाचत
वडा सिमाना
भिरालोपन (डिग्रीमा)
० - १७
१७ - ३४
३४ - ५१
५१ - ७२
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल
इच्छाकामना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग
84°30'0"E
84°32'30"E
84°35'0"E
84°37'30"E
84°40'0"E
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
27°45'0"N
27°42'30"N
Lewartar
Kurintar
Sathimure
Dhore
Koyalgaun
Orlyang
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
Chuhar
Saprainl
Scale
1 cm = 0.88 km
0 1 2 4 6 8
km

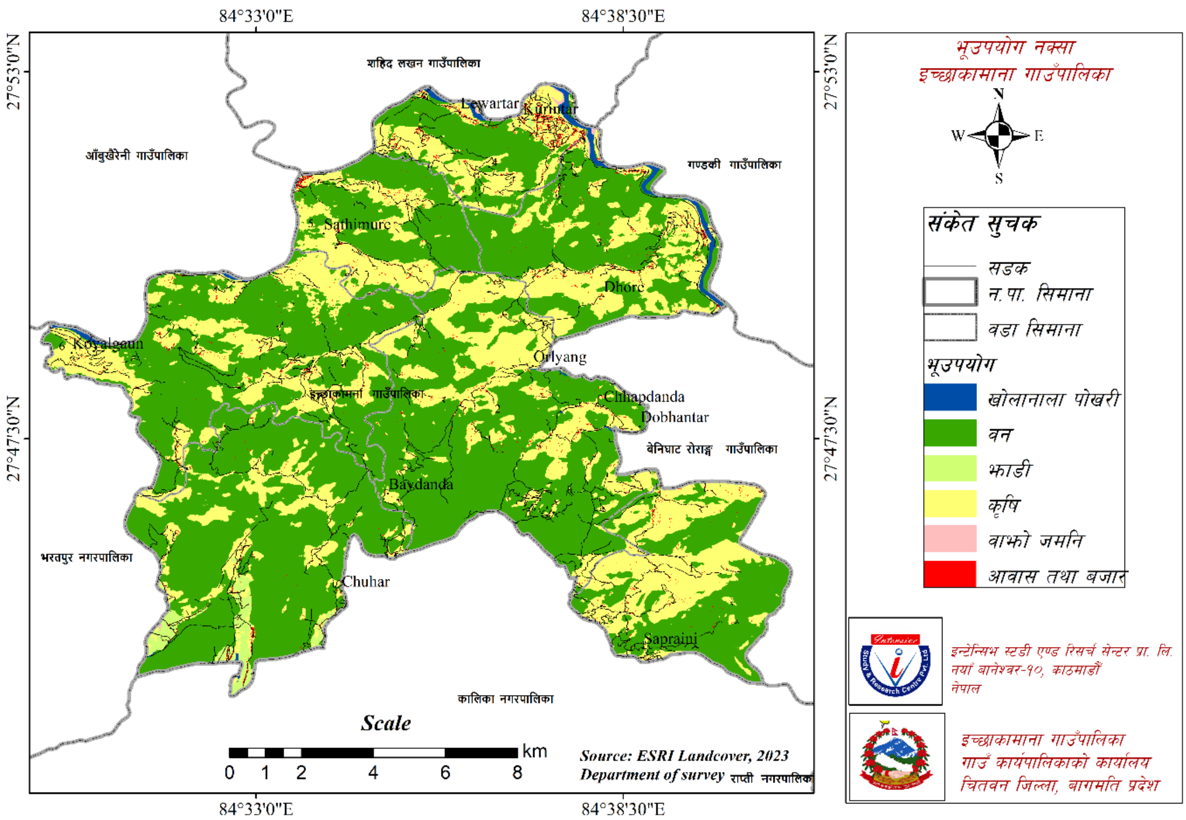

भूउपयोग नक्सा
इच्छाकामना गाउँपालिका
N
W
E
S
संकेत सुचक
सडक
न.पा. सिमाना
वडा सिमाना
भूउपयोग
खोलानाला पोखरी
वन
झाडी
कृषि
बाझो जमनि
आवास तथा बजार
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
84°33'0"E
84°38'30"E
27°53'0"N
27°47'30"N
शहिद लखन गाउँपालिका
आँबुखैरेनी गाउँपालिका
गण्डकी गाउँपालिका
इच्छाकामना गाउँपालिका
बेनिघाट रोराङ्ग गाउँपालिका
भरतपुर नगरपालिका
कालिका नगरपालिका
राप्ती नगरपालिका
Lewartar
Kurintar
Sathimure
Dhore
Koyalgaun
Orlyang
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
Chuhar
Saprainl
Scale
0 1 2 4 6 8
km
Source: ESRI Landcover, 2023
Department of survey

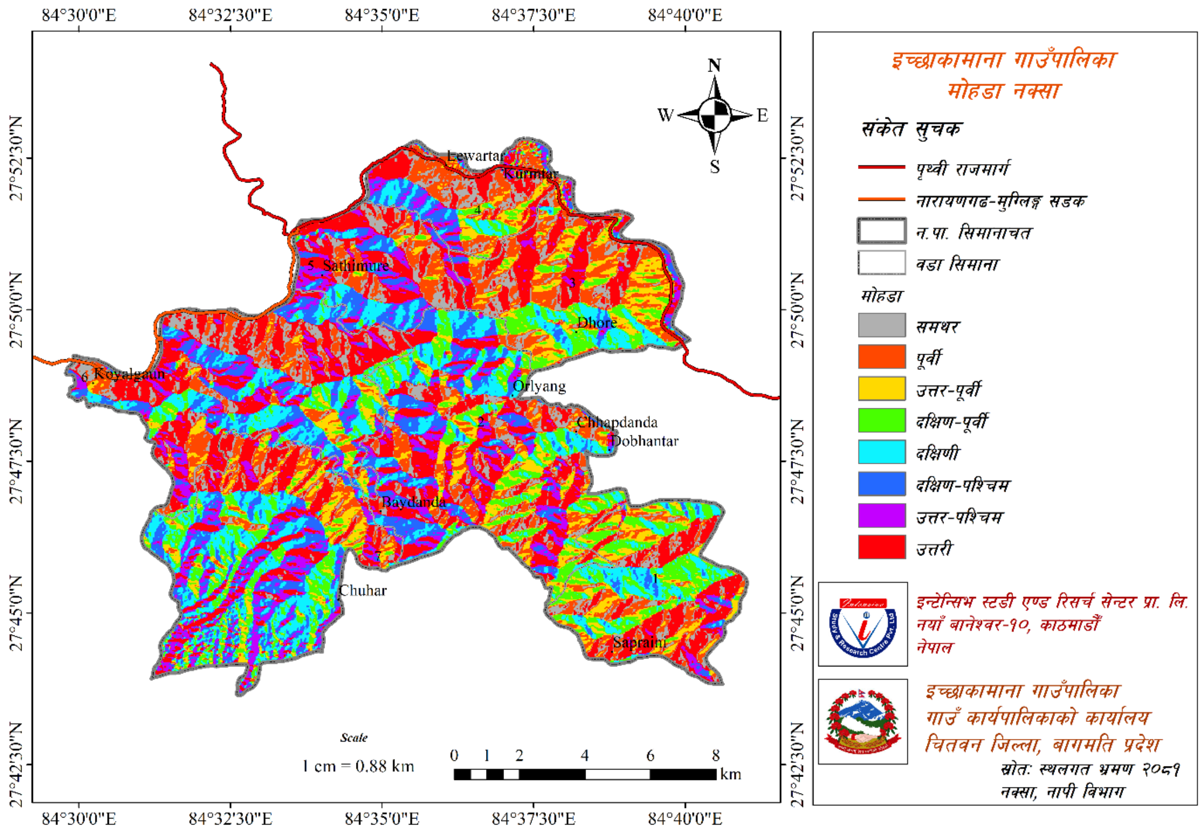

84°30'0"E
84°32'30"E
84°35'0"E
84°37'30"E
84°40'0"E
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
27°45'0"N
27°42'30"N
N
W
E
S
Eewartar
Kurintar
4
5 Sathimure
3
Dhore
6 Koyalgaun
Orlyang
2
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
Chuhar
1
Saprani
Scale
1 cm = 0.88 km
0 1 2 4 6 8
km
इच्छाकामना गाउँपालिका
मोहडा नक्सा
संकेत सुचक
पृथ्वी राजमार्ग
नारायणगढ-मुग्लिङ्ग सडक
न.पा. सिमानाचत
वडा सिमाना
मोहडा
समथर
पूर्वी
उत्तर-पूर्वी
दक्षिण-पूर्वी
दक्षिणी
दक्षिण-पश्चिम
उत्तर-पश्चिम
उत्तरी
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल
इच्छाकामना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग

परिच्छेद - ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण

३.१ मुख्य वस्ती र घरपरिवारको विवरण

३.१.१ मुख्य वस्ती

गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्था विषम प्रकृतिको भएतापनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। हुलाक, टेलिफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाहरूले आफ्नो आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा बजार व्यवस्थापन गर्ने कामका साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर बाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ। यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ। हाल गाउँपालिकाका मुख्य वस्तीहरुको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. ४ : गाउँपालिकाका मुख्य वस्तीको विवरण

वडा नं.	मुख्य वस्तीहरूको विवरण
१	वलम्पुक, हात्तिवाङ्ग, स्यार्लिङ, पिचिवाङ्ग, तासेलिङ, व्यार्तेस, छाङ्गा, तारसिङ, भाराङ, जौतेस, कालेभञ्ज्याङ्ग, मेतराङ, कुलभाङ, तिपाङ, लोवाङ, सापरेनी, दिङलाङ, चौकी डाँडा, जेन्दला, थापराङ, डाँडाबारी, गौरीगाउँ, चाइराङ, प्याक्चिलिङ्ग, राजभोग, जैथली, ढाङ्गकली, कालिङ, छाम्पुक, कोप्चराङ्ग, राङचुराङ्ग, येतराङ्ग
२	वासपुर, मोरेगाउँ, रुसिवाङ्ग, तोबाङ्ग, विजोक, दुम्कि, सिमलडाँडा, मायाटार, दुलेपाखा, ल्यामघार, काउले, भोगटेघारी, मैतेस, थापथली, तोरडाँडा, थाइतेस, हपनी, भोटेगाउँ, तोलाङ, ठाडो खोला, सालडाँडा, कोटारी, गोगनपानी, धर्मथली, चण्डीभञ्ज्याङ्ग, हेप्चेक, ओर्ल्याङ्ग, बासपुक, छाँपडाँडा, देवीथान, घुर्केस, माझखण्ड
३	सिरानगाउँ, ढाँप, धुसा, ओरेक, डाहकी, माझगाउँ, सिस्नेरी, फिस्लिङ्ग, तोक्दाङ्ग, कमेरे, कुरिनघाट, हपनी, नर्सिङ्गटार, चुम्लिङ्गटार, धारापानी, जमुनडाँडा, रुपलाङ्ग, स्वरवेस्ना, कुमडाँडा, सौराहा, नयाँ चौतारा
४	रमाईलो डाँडा, नयाँवस्ती, लामीडाँडा, स्याकलाङ, खैरेनी, कुरिनटार, लेवाटार, वेलडाँडा, गौरीगाउँ, धारापानी, कुरिनभित्ता, केवलकार, सराथोक, नेवाटार, तीनघरे, केरावारी
५	मुग्लिङ्ग, तामीन, खहरेखोला, जोगहिरा, फुर्केडाँडा, खर्पन, मुख्यटोल, बदेलटार, नेवडाँडा, टार, थाकलडाँडा, पहेलोढुङ्गा, साठ्ठीमुरे, पानीघर, कृसोरा, भोटेसौरा
६	तुनतेस, ऋदिखोला, कामितार, ढाँपडाँडा, आधामारा, कालीखोला, चनौटे, नौकिलो, जलबिरे, पाँचकिलो, याक्राङ्ग, पैरेनी, काठीसोरा, मुडेबाँस, सोरवेसना, कुयलघारी, टोड्के, चौतारा, सिरानटुडे, रैबुङ्ग, ढाला, मस्राङ, ढुङ्ग्रे, बाघखोर, खानीगाउँ
७	थाकलाङ्ग, चण्डिथान, गर्दास, पिपलटार, भालुमारा, सिमलढाँप, झौझडे, स्याग्दी, नयाँबारी, लोसे, सिमलडाँडा, चण्डिस्थान, खेतबारी, कोपगौरी, उपरदाङगढि, दाहाखानी, ढाडबारी, घुट्कना, ढापे

स्रोत : वडास्तरीय छलफल, २०८०

३.१.२ घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी	२०६८को जनसंख्या	२०७८ को जनसंख्या	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या				जनसंख्या वृद्धिदर	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	जनघनत्व	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
				पुरूष	महिला	अन्य	२०८० को जनसंख्या					
१	७१६	३,०७४	३,६२३	१९०४	१८६५		३७६९	२.३७	१९.२७	१९५.५९	५	१०२.०९
२	६४९	३,५४४	३,५३२	१८२९	१५९७	१	३४२७	-१.४८	३७.४८	९१.४४	५	११४.५३
३	८५०	३,१५३	३,३३४	१७०६	१७५९		३४६५	२.०८	२१.२९	१६२.७५	४	९६.९९
४	१०७८	३,५२२	४,५०४	२१८७	२१०३		४२९०	-३.०४	११.४६	३७४.३५	४	१०३.९९
५	९६३	३,९८२	३,७६४	१९८७	१९१४	१	३९०२	१.७३	१३.१४	२९६.९६	४	१०३.८१
६	७०९	३,६९४	३,१९९	१६६९	१६५९	२	३३३०	१.७७	३१.४८	१०५.७८	५	१००.६०
७	१३२७	४,०३३	५,६८७	२९०४	२९६८	१	५८७३	२.३१	३२.६१	१८०.१०	४	९७.८४
जम्मा	६२९२	२५,०१२	२७,६४३	१४१८६	१३८६५	५	२८०५६	०.८३	१६६.७३	१६८.२७	४	१०२.३२

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यस गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या वडा नं ७ मा रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ५,८७३ (पुरुष २,९०४ जना र महिला २,९६८ जना, अन्य १ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ४ र घरधुरी संख्या १३२७ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ६ रहेको छ जसको जनसंख्या ३३३० (पुरुष १६६९ जना र महिला १६५९ जना, अन्य २ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ७०९ र औसत परिवार संख्या ५ रहेको छ । सबैभन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ४ मा रहेको छ जसको जनघनत्व ३७४.३५ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं २ रहेको छ जसको जनघनत्व ९१.४४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

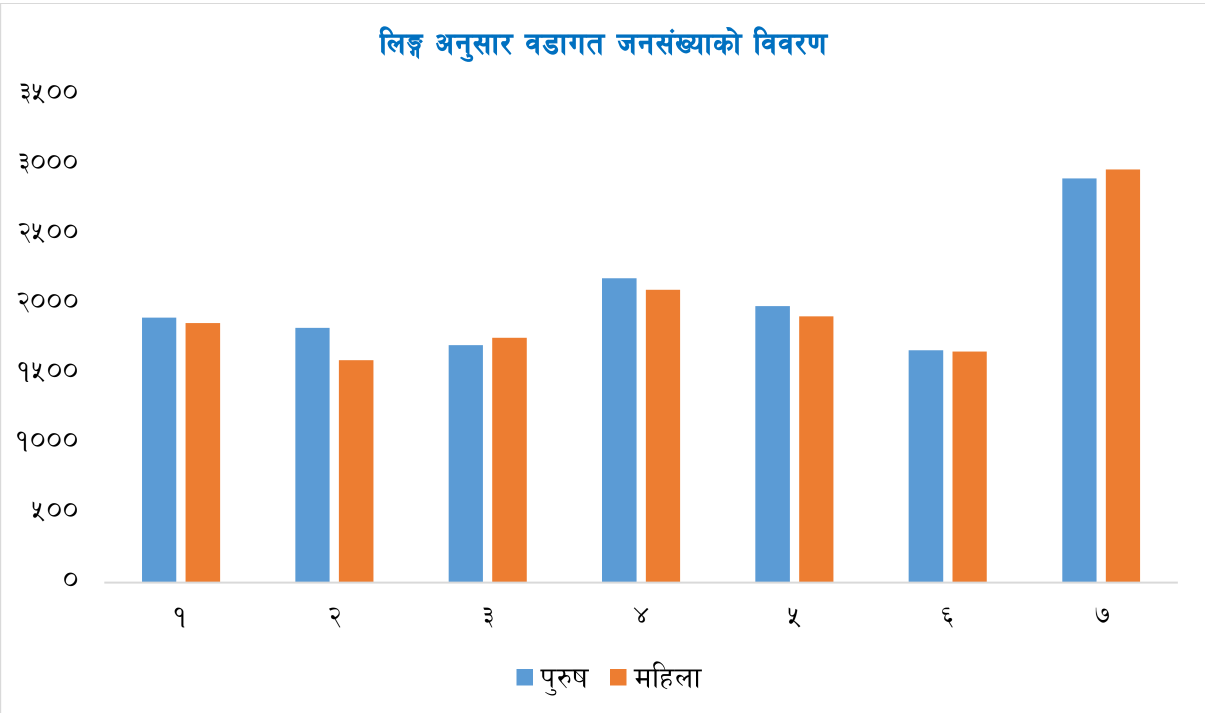

३.२ जनसंख्या वितरणको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०८०
अक्सर बसोबास गर्ने जम्मा जनसंख्या	२८०५६
अक्सर बसोबास गर्ने पुरुष	१४१८६
अक्सर बसोबास गर्ने महिला	१३८६५
अक्सर बसोबास गर्ने अन्य	५
लैंगिक दर (प्रति १०० पुरुषमा महिलाको संख्या)	९७.७३
जम्मा घरधुरी	६२९२
औषत परिवार आकार	४
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	१६८.२७
०-१४ वर्ष उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले आश्रित जनसंख्या)	६,५८६
१५-५९ वर्ष उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्या)	१८,९६३
६० वर्षभन्दा बढी उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले आश्रित जनसंख्या)	२५०७
वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर (प्रतिशत)	०.८३
साक्षरता दर	७७.४१

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० अनुसार यस गाउँपालिकामा अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या २८,०५६ रहेको छ जसमध्ये पुरुष १४,१८६ जना र महिला १३,८६५ जना रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (sex ratio) अर्थात प्रति १०० पुरुषमा महिलाको संख्या ९७.७३ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहको जनसंख्या) १६८.२७ जना रहेको छ । कुल ६,२९२ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ७ : उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५बर्ष माथी	जम्मा जनसंख्या
१	पुरूष	१८६	१७५	२१५	२११	१९८	१७६	१६३	९५	७१	११३	९१	५४	५७	३१	२२	४६	१९०४
	महिला	१८६	१८६	१८५	२०२	२१०	१८६	१३०	९३	९८	८९	८८	५७	५५	३५	२६	३९	१८६५
	जम्मा	३७२	३६१	४००	४१३	४०८	३६२	२९३	१८८	१६९	२०२	१७९	१११	११२	६६	४८	८५	३७६९
२	पुरूष	१७१	१८२	२०४	२१३	१८८	१८५	१२०	९९	७४	७५	८२	६५	४५	२४	३७	६५	१८२९
	महिला	१४७	१४४	१८३	१८८	१८९	१४३	९७	८९	७३	७६	६६	५३	३८	३७	३६	३८	१५९७
	अन्य	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	३१८	३२६	३८७	४०१	३७७	३२९	२१७	१८८	१४७	१५१	१४८	११८	८३	६१	७३	१०३	३४२७
३	पुरूष	१०४	१२४	१२९	१७१	१९२	१७४	१५६	१०४	९३	८५	९०	८१	५४	४६	३८	६५	१७०६
	महिला	१०८	१३१	१३८	१६९	१७५	२०५	१४३	११६	१०९	१०४	९९	५०	६५	५१	२७	६९	१७५९
	अन्य	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	२१२	२५५	२६७	३४०	३६७	३७९	२९९	२२०	२०२	१८९	१८९	१३१	११९	९७	६५	१३४	३४६५
४	पुरूष	१०४	१८४	१९२	२१२	२०८	२३३	२०५	१७६	१६०	१२९	११०	८३	६०	५२	२४	५५	२१८७
	महिला	९९	१४३	१७०	१८१	२११	२५७	१९९	१८७	१६७	१०७	११९	५०	६३	५१	४२	५७	२१०३
	जम्मा	२०३	३२७	३६२	३९३	४१९	४९०	४०४	३६३	३२७	२३६	२२९	१३३	१२३	१०३	६६	११२	४२९०
५	पुरूष	८५	१५६	१६१	१९६	२४७	२१७	१९६	१३९	११४	१२१	१०५	७०	५८	४३	३२	४७	१९८७
	महिला	८४	११८	१५०	२१०	२२२	२५३	१७०	१३७	१२२	१०९	९९	६०	६१	४३	३४	४२	१९१४
	अन्य	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	१६९	२७५	३११	४०६	४६९	४७०	३६६	२७६	२३६	२३०	२०४	१३०	११९	८६	६६	८९	३९०२
६	पुरूष	८८	१५८	१६०	१९५	१९७	१९०	११३	१०५	७४	१०७	५९	९३	४१	२८	२६	३५	१६६९

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५बर्ष माथी	जम्मा जनसंख्या
	महिला	१२७	१५३	१८१	१५७	१९१	१४७	१४५	९९	९५	७९	८०	७९	४२	२२	३०	३२	१६५९
	अन्य	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२
	जम्मा	२१५	३११	३४१	३५२	३८८	३३७	२६०	२०४	१६९	१८६	१३९	१७२	८३	५०	५६	६७	३३३०
७	पुरूष	१६५	२३६	२०३	२४७	२६७	३९९	३२६	२२४	१९१	१५२	१४९	१०७	८५	५६	५२	४५	२९०४
	महिला	१२१	२२०	२२९	२६५	२६०	४३६	३४१	२४४	२१९	१४३	१७५	११२	७१	४९	४१	४२	२९६८
	अन्य	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	२८६	४५६	४३२	५१२	५२७	८३५	६६८	४६८	४१०	२९५	३२४	२१९	१५६	१०५	९३	८७	५८७३
जम्मा	पुरुष	९०३	१२१५	१२६४	१४४५	१४९७	१५७४	१२७९	९४२	७७७	७८२	६८६	५५३	४००	२८०	२३१	३५८	१४१८६
	महिला	८७२	१०९५	१२३६	१३७२	१४५८	१६२७	१२२५	९६५	८८३	७०७	७२६	४६१	३९५	२८८	२३६	३१९	१३८६५
	अन्य	०	१	०	०	०	१	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
	जम्मा	१७७५	२३११	२५००	२८१७	२९५५	३२०२	२५०७	१९०७	१६६०	१४८९	१४१२	१०१४	७९५	५६८	४६७	६७७	२८०५६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कूल २८,०५६ जनसंख्या मध्ये १४,१८६ पुरुष, १३,८६५ महिला र ५ जना अन्य रहेका छन् । ५ वर्षसम्म, ५ देखि ९ वर्ष, १५ देखि १९, २० देखि २४ बर्ष, ३० देखि ३४, ३५ देखि ३९ बर्ष,४५ देखि ४९ बर्ष, ५५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहमा पुरुषको बाहुल्यता रहेको छ भने बाँकी उमेर समूहमा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ । उमेर समूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूका शारिरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मुद्धाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वला सम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीवेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, बाल विवाह महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशिल विषय भएकोले गाउँपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

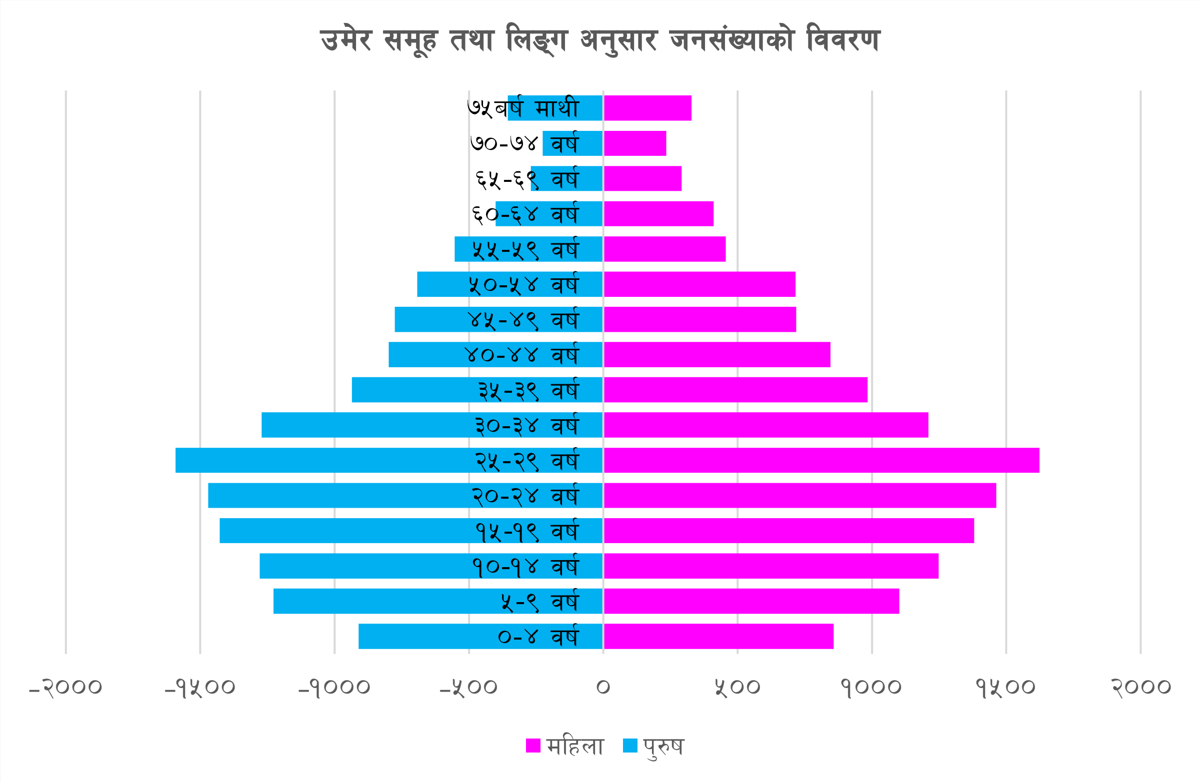

युवा उमेरको (१५ बर्ष देखि ३९ बर्ष) जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भए तापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । युवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ । अर्कोतर्फ युवाहरूलाई सही दिशातर्फ उन्मुख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्युदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, युवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् । गाउँपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-जाति, बहु-भाषा र बहु-साँस्कृतिक विशेषता बोकेको राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका कुल २८,०५६ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी २२,३५३ अर्थात ७९.६७ प्रतिशतले नेपाली भाषा, २,००१ अर्थात ७.१३ प्रतिशतले गुरूङ भाषा, १,८९१ अर्थात ६.७४ प्रतिशतले चेपाङ भाषा, ६६० अर्थात २.३५ प्रतिशतले मगर भाषा र बाँकी अन्य नगण्य संख्याले तामाङ, चाम्लिङ, थारू, भुजेल, भोजपुरी, लाप्चा लगायतका भाषा बोल्ने गरेको पाइयो । संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षा सम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम “नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।” भनी स्पष्ट

किटान गरेको छ । आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । वडा अनुसार मातृभाषाको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८ : मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	नेपाली	गुरूङ	चेपाङ	मगर	तामाङ	अन्य (खुलाउने)	जम्मा जनसंख्या
१	३१५०	१८	५४५	२५	१४	१७	३७६९
२	३३९२	५	२४			६	३४२७
३	१७५७	११६०	२२६	६४	१७	२४१	३४६५
४	३८२१	११६	३१	२१२	२२	८८	४२९०
५	३२९५	८०	५८	१७७	१३	२७९	३९०२
६	२१६७	४४८	६४४	३३	१५	२३	३३३०
७	४७७१	१७४	३६३	१४९	३६२	५४	५८७३
जम्मा	२२३५३	२००१	१८९१	६६०	४४३	७०८	२८०५६
प्रतिशत	७९.६७	७.१३	६.७४	२.३५	१.५८	२.५३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

नोटः *अन्यमा नेवारी, भोजपुरी, सुनुवार, थकाली, थारु, हिन्दी, मैथिली, राई, शेर्पा, अवधि लगायतका भाषा समावेश गरिएको छ ।*

(क) आदिवासी

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २८,०५६ मध्ये लोपोन्मुख चेपाङ जाती ९,७१० अर्थात ३४.६१ प्रतिशत रहेको छ भने सवैभन्दा धेरै गुरुङ ७,१४८ अर्थात २५.४८ प्रतिशत गुरुङ् समुदायका रहेका छन् । यसै गरी यहाँ जम्मा जनसंख्याको ३,६९२ अर्थात १३.१६ प्रतिशत मगर र १३३३ अर्थात ४.७५ प्रतिशत तामाङ् लगायतका समुदायका व्यक्तिहरुको वसोवास रहेको पाउन सकिन्छ । यी समुदायद्वारा गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जीवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिए तापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, सशक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गत धारा ३०६ को (ड) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा

सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको अनुभूत गर्नु परेको छ। यस समुदायका आधारभूत तह र माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ। परम्परागत सिपको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्युन छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६, साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सिमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

३.५ धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ अझै विधिवत रुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ मा पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्म निरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गऱ्यो । त्यस्तै नेपालको संविधान, २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाइन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आ-आफ्नै चाडपर्वहरू छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा,नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल पूजा, चेपाङ समुदायको छोनाम (न्वागी) का साथै बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन । क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष आदि मनाउने गर्दछन् ।

तालिका नं. ९ : धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण

वडा	हिन्दू	बौद्ध मार्गी	क्रिश्चियन	बोन	ईस्लाम	अन्य (खुलाउने)	जम्मा जनसंख्या
१	२१०३	१८४	१४५६	१४		१२	३७६९
२	२४७२	४०२	५१३	८		३२	३४२७

वडा	हिन्दू	बौद्ध मार्गी	क्रिश्चियन	बोन	ईस्लाम	अन्य (खुलाउने)	जम्मा जनसंख्या
३	३१२९	२५२	५२	१०	१२	१०	३४६५
४	३५४८	४३३	२८५	३	१७	४	४२९०
५	२८९६	७८४	१३८	४	७०	१०	३९०२
६	१८६६	६९६	५८६	१५८	१९	५	३३३०
७	२७४६	२२५३	८१३	२२	१२	२७	५८७३
जम्मा	१८७६०	५००४	३८४३	२१९	१३०	१००	२८०५६
प्रतिशत	६६.८७	१७.८४	१३.७	०.७८	०.४६	०.३५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका कुल २८०५६ जनसंख्या मध्ये १८,७६० अर्थात ६६.८७ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दु धर्म मान्दछन्, ५००४ अर्थात १७.८४ प्रतिशत बौद्धमार्गी रहेका छन् भने क्रिश्चियन धर्म मान्नेको संख्या ३,८४३ अर्थात १३.७ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी बोन धर्मालम्बी ०.७८ प्रतिशत रहेका छन् । गाउँपालिकामा धार्मिक विविधता रहेता पनि हिन्दु र बौद्धमार्गी धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता यस गाउँपालिकामा पनि कायमै रहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

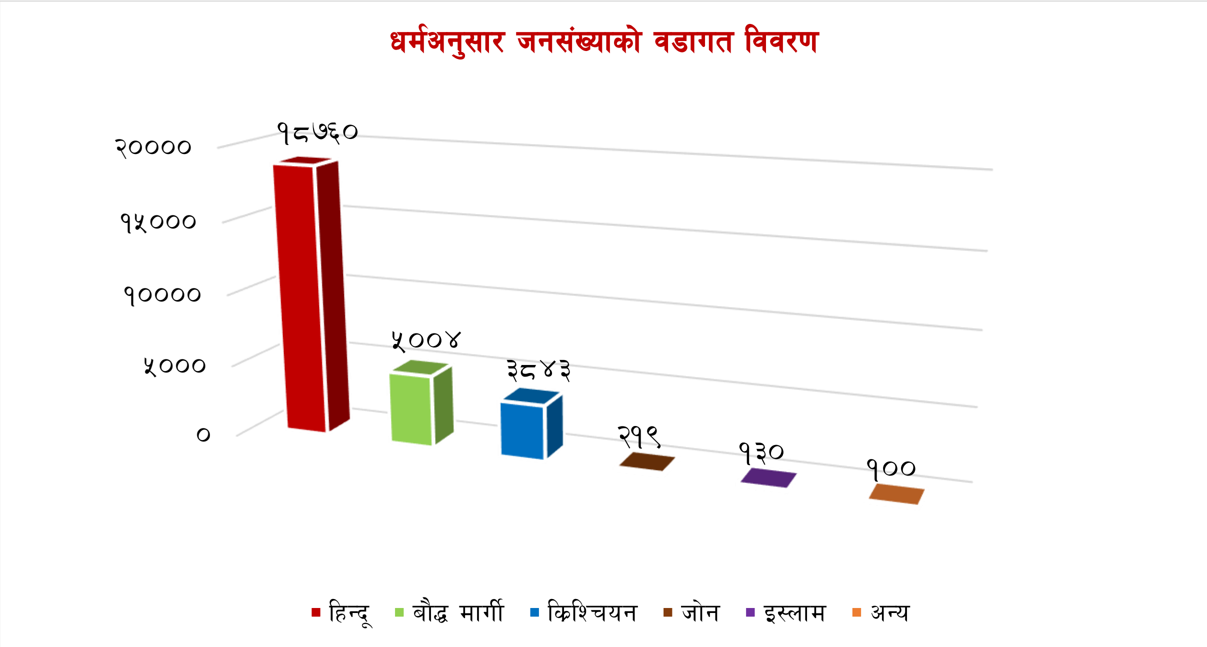

३.६ जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै ९,७१० अर्थात ३४.६१ प्रतिशत चेपाङ/प्रजा, दोस्रोमा ७,१४८ अर्थात २५.४८ प्रतिशत गुरुङ, तेस्रोमा मगर ३,६९२ अर्थात १३.१६ प्रतिशत र चौथोमा क्षेत्री १,५५० अर्थात ५.५२ प्रतिशत रहेका छन्। त्यसैगरी तामाङ, ब्राह्मण पहाड, घर्ती/भुजेल, नेवार, कामी लगायत अन्य जातजातिहरूको बसोबास रहेको छ । यसरी जातीय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ बसेको पाइन्छ । आफ्नो छुट्टै भाषा, संस्कृति र रहनसहन भएका नेपालको सीमान्तकृत जाति लगायत गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिको

मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्नु आवश्यक छ। विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १० : जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

जातजाती	वडा नं.							जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
चेपाङ/प्रजा	२८७१	२३४४	७९१	५६१	६११	११५६	१३७६	९७१०	३४.६१
गुरुङ	२६०	५९८	१६५८	६५९	११००	१२४६	१६२७	७१४८	२५.४८
मगर	२४७	१५९	१२८	१५३१	५२३	११८	९८६	३६९२	१३.१६
क्षेत्री	२३२	१७२	१९१	३३६	३२५	१०६	१८८	१५५०	५.५२
तामाङ	३८	९	३८	६३	७७	६२	१०४६	१३३३	४.७५
ब्राह्मण पहाड	११		२४३	५१२	२८३	२५	३७	११११	३.९६
घर्ती/भुजेल	३९	९४	१६	२७	९	४८८	१५२	८२५	२.९४
नेवार	७		१८९	१७५	२६७	१०	७५	७२३	२.५८
कामी	१९	४१	९७	८१	१३३	४३	१८०	५९४	२.१२
अन्य	४५	१०	११४	३४५	५७४	७६	२०६	१३७०	४.८८
जम्मा	३७६९	३४२७	३४६५	४२९०	३९०२	३३३०	५८७३	२८०५६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

नोटः अन्य जातजातिहरूमा मुसलमान, थकाली, दमाई/ढोली, सार्की, थारु, सुनुवार, कुमाल, ठकुरी, दराई, कलवार लगायत समावेश भएको। जातजातिको विवरणलाई स्तम्भ चित्रमा समेत प्रस्तुत गरिएको छ।

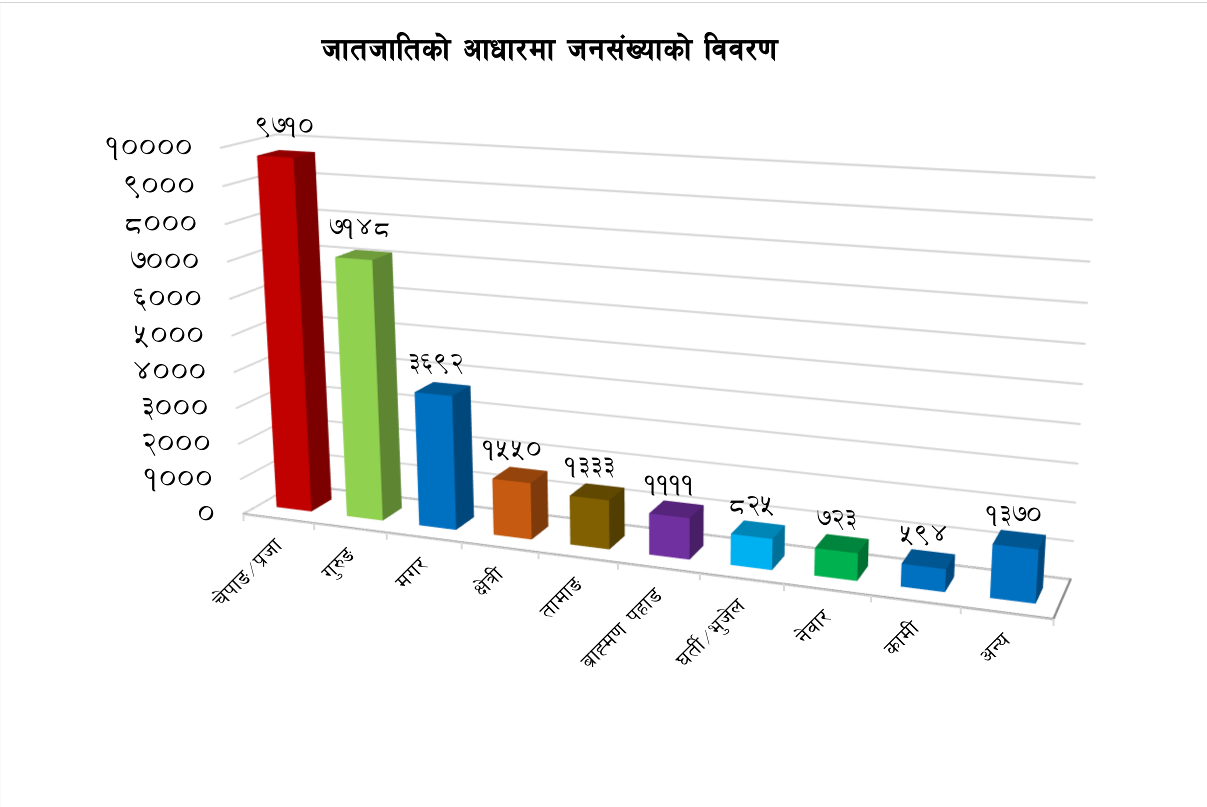

३.७ घरमुलीको विवरण

तालिका नं. ११ : परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत घरधुरी विवरण

वडा नं.	पुरुष घरमूली भएका घरधुरीको संख्या	महिला घरमूली भएका घरधुरीको संख्या	अन्य घरमूली भएका घरधुरीको संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	४९८	२१८	०	७१६
२	४६९	१७९	१	६४९
३	४७२	३७८	०	८५०
४	६२४	४५४	०	१०७८
५	६१४	३४९	०	९६३
६	३५१	३५८	०	७०९
७	६२२	७०४	१	१३२७
जम्मा	३६२३	२६६७	२	६२९२
प्रतिशत	५७.५८	४२.३८	०.०४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कुल घरपरिवार संख्या ६,२९२ मध्ये ३,६२३ अर्थात ५७.५८ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुष घरमूली रहेका छन् भने २,३६७ अर्थात ४२.३८ प्रतिशत घरपरिवारमा महिला घरमूली रहेका छन् । विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

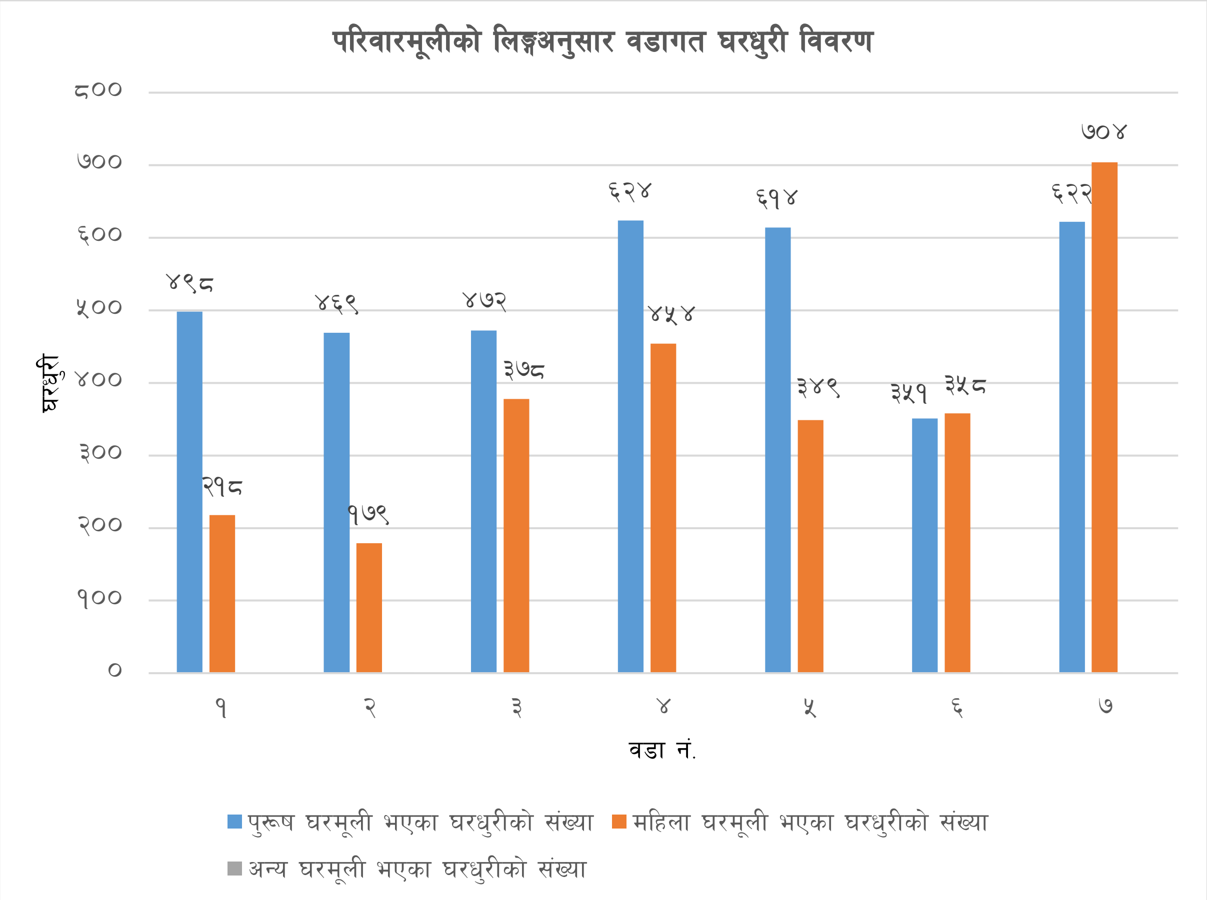

३.८ पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १२ : मुख्य पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

परिवारको मुख्य पेशा	वडा नं.							जम्मा संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
उद्योग, व्यापार, कृषि	१९४	४२६	९९६	१९९	५३९	५७४	१९९	३१२७	१८.१६
पशुपालन	११३९	३८७	८०	२११	७२	१९५	१००९	३०९३	१७.९७
ज्याला/ मजदुरी	३३१	५१८	९१	३९९	१७७	४५७	७५८	२७३१	१५.८६
व्यापार	११	२५	२६४	४७६	८२९	८८	१९८	१८९१	१०.९८
विद्यार्थी	३४२	३००	८०	५६	१४७	३३७	३८३	१६४५	९.५६
गृहणी	९४	३९	१९१	२२३	२७७	२८१	१४२	१२४७	७.२४
वेदेशिक रोजगारी	१२	३४	१५६	१७२	१७५	७२	३५४	९७५	५.६६
अन्य रोजगारी	१८	१०	१९९	२९७	७१	७६	२४१	९१२	५.३
गैरसरकारी नोकरी / जागिर	२८	११६	३१	१९९	१०३	५२	११३	६४२	३.७३
सरकारी नोकरी / जागिर	४१	८५	८१	९१	६२	५६	६६	४८२	२.८
अन्य स्वरोजगार	९६	१९	५३	१७	१८	३७	८९	३२९	१.९१
अन्य बेरोजगार	८	११	१०	१६	२९	२१	४६	१४१	०.८२
जम्मा	२३१४	१९७०	२२३२	२३५६	२४९९	२२४६	३५९८	१७२१५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका जम्मा जनसंख्या मध्ये उद्योग, व्यापार, कृषि पेशालाई मुख्य पेशा बनाएका सबैभन्दा बढी अर्थात ३,१२७ जना (१८.१६ प्रतिशत) रहेका छन्। दोस्रोमा पशुपालनलाई मुख्य पेशाको रुपमा लिनेहरुको संख्या ३,०९३ अर्थात १७.९७ प्रतिशत रहेको छ। तेस्रोमा ज्याला मजदुरीहरु २,७३१ अर्थात १५.८६ प्रतिशत रहेका छन्। जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

३.९ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १३ : आर्थिक रुपले सक्रिय तथा आश्रित जनसंख्याको विवरण

वडा	लिङ्ग	०-१४ वर्ष (आश्रित जनसंख्या)	१५ वर्ष - ५९ वर्ष (सक्रिय जनसंख्या)	६० वर्ष र सोभन्दा माथि (आश्रित जनसंख्या)	जम्मा जनसंख्या
१	पुरूष	५७६	११७२	१५६	१९०४
	महिला	५५७	११५३	१५५	१८६५
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	०	०	०	०
	जम्मा	**११३३**	**२३२५**	**३११**	**३७६९**
२	पुरूष	५५७	११०१	१७१	१८२९
	महिला	४७४	९७४	१४९	१५९७
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	०	१	०	१
	जम्मा	**१०३१**	**२०७६**	**३२०**	**३४२७**
३	पुरूष	३५७	११४६	२०३	१७०६
	महिला	३७७	११७०	२१२	१७५९
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	०	०	०	०
	जम्मा	**७३४**	**२३१६**	**४१५**	**३४६५**

वडा	लिङ्ग	०-१४ वर्ष (आश्रित जनसंख्या)	१५ वर्ष - ५९ वर्ष (सक्रिय जनसंख्या)	६० वर्ष र सोभन्दा माथि (आश्रित जनसंख्या)	जम्मा जनसंख्या
४	पुरूष	४८०	१५१६	१९१	२१८७
	महिला	४१२	१४७८	२१३	२१०३
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	०	०	०	०
	जम्मा	**८९२**	**२९९४**	**४०४**	**४२९०**
५	पुरूष	४०२	१४०५	१८०	१९८७
	महिला	३५२	१३८२	१८०	१९१४
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	१	०	०	१
	जम्मा	**७५५**	**२७८७**	**३६०**	**३९०२**
६	पुरूष	४०६	११३३	१३०	१६६९
	महिला	४६१	१०७२	१२६	१६५९
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	०	२	०	२
	जम्मा	**८६७**	**२२०७**	**२५६**	**३३३०**
७	पुरूष	६०४	२०६२	२३८	२९०४
	महिला	५७०	२१९५	२०३	२९६८
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	१	०	०	१
	जम्मा	**११७४**	**४२५८**	**४४१**	**५८७३**
जम्मा	पुरुष	३३८२	९५३५	१२६९	१४१८६
	महिला	३२०३	९४२४	१२३८	१३८६५
	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	२	३	०	५
	जम्मा	**६५८६**	**१८९६३**	**२५०७**	**२८०५६**

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्यामध्ये आर्थिक रूपले सक्रिय पुरुषको जनसंख्या १४,१८६ महिलाको जनसंख्या १३,८६५ जना र लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक जनसंख्या ५ जना रहेको छ । विस्तृत वडागत विवरण माथि तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

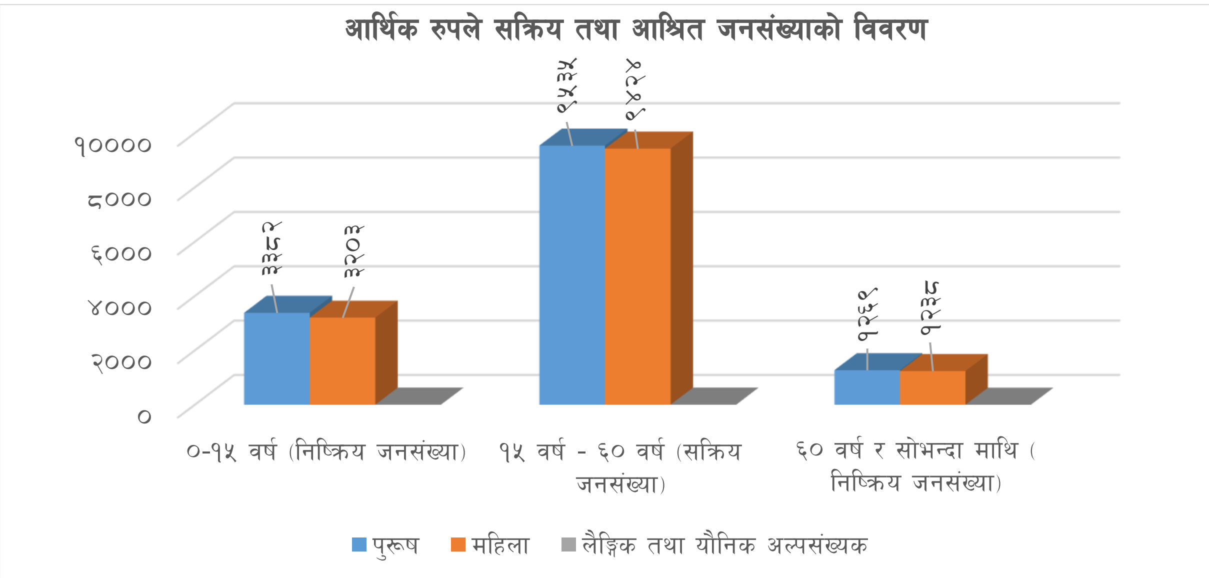

३.१० अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चार समेतबाट सिर्जना भएको अवरोध समेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

क) अपाङ्गता भएका कारणका आधारमा जनसंख्याको विवरण

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल जनसंख्या मध्ये २९९ जनामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको छ । जसमध्ये जन्मजात अपाङ्गता भएका १६७ जना अर्थात ५५.८१ प्रतिशत, रोगको कारण अपाङ्गता भएका ६८ जना अर्थात २२.४८ प्रतिशत, दुर्घटना पछि अपाङ्गता भएका ५८ अर्थात १९.३८ प्रतिशत रहेको छ जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १४ : अपाङ्गता भएका कारणका आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	जन्मजात	दुर्घटना पछी	रोगको कारण	द्वन्दको कारण	अपाङ्गताको जम्मा संख्या
१	४४	८	१६	०	६८
२	१३	८	४	०	२५
३	२४	३	५	१	३३
४	१५	७	७	२	३१
५	१७	९	८	१	३५
६	२५	५	७	१	३८
७	३२	१६	२०	१	६९
जम्मा	१६७	५८	६८	६	२९९
प्रतिशत	५५.८१	१९.३८	२२.४८	२.३३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

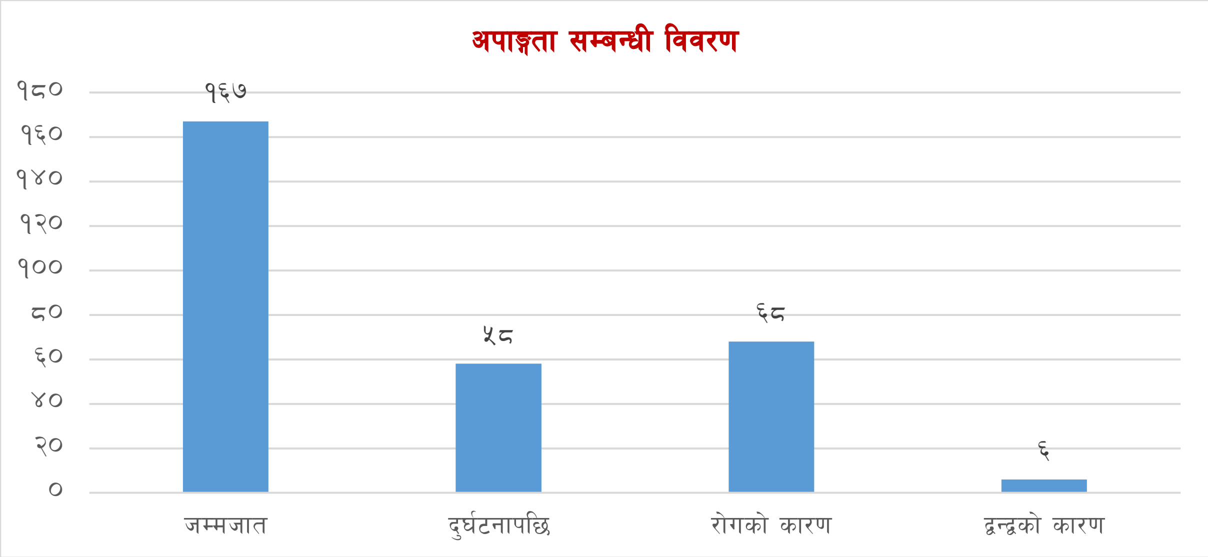

ख) अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारिरीक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानिय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुर्‍याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ। घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८० को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल जनसंख्या मा २९९ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु रहेका छन् । जसमध्ये रातो कार्ड प्राप्त गर्ने ३७ जना, निलो कार्ड प्राप्त गर्ने ६३ जना, पहेलो कार्ड प्राप्त गर्ने ४२ जना, सेतो कार्ड प्राप्त गर्ने ९ जना तथा कुनै पनि कार्ड प्राप्त नगर्ने ९० जना रहेका छन् जसको वडागत विवरण निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १५ : अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

वडा	कुनैपनि कार्ड नपाएको	निलो कार्ड प्राप्त गर्ने	पहेलो कार्ड प्राप्त गर्ने	रातो कार्ड प्राप्त गर्ने	सेतो कार्ड प्राप्त गर्ने	अपाङ्गताको जम्मा संख्या
१	३५	१२	७	११	३	६८
२	१६	१	५	३	0	२५
३	१६	८	४	४	१	३३
४	८	१०	६	५	२	३१
५	१७	१२	४	२	0	३५
६	१६	९	७	५	१	३८
७	४४	१८	२	५	0	६९

वडा	कुनैपनि कार्ड नपाएको	निलो कार्ड प्राप्त गर्ने	पहेलो कार्ड प्राप्त गर्ने	रातो कार्ड प्राप्त गर्ने	सेतो कार्ड प्राप्त गर्ने	अपाङ्गताको जम्मा संख्या
जम्मा	१४८	६३	४२	३७	९	२९९
प्रतिशत	४९.४४	२०.८८	१३.७४	१२.६४	३.३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

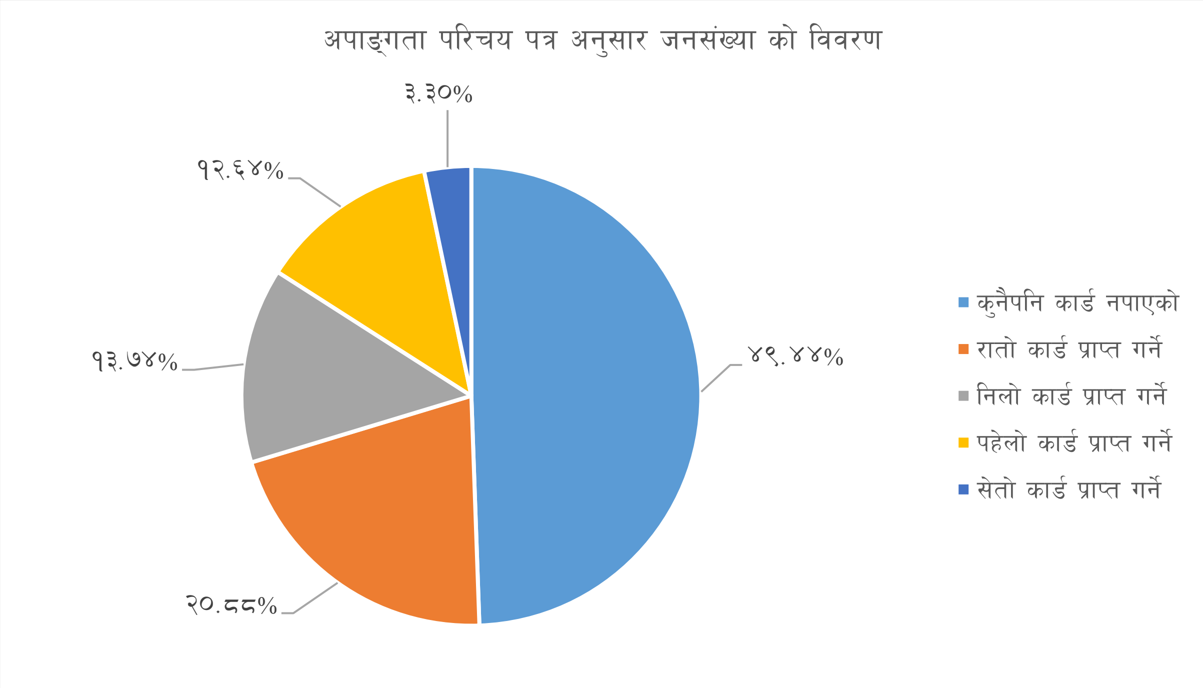

३.११ बसाईसराइ सम्बन्धि विवरण

क) जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं. १६ : जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	जन्मस्थान				जम्मा जनसंख्या
	यही गाउँपालिकामा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	
१	३५७८	७८	११३		३७६९
२	३२३६	१२०	७१		३४२७
३	२७९७	१२८	५३१	९	३४६५
४	३३७६	१३१	७८०	३	४२९०
५	२८०४	१६८	६८८	२४२	३९०२
६	३२१४	४६	६६	४	३३३०
७	३९२९	७७७	११५८	९	५८७३
जम्मा	२२९३४	१४४८	३४०७	२६७	२८०५६
प्रतिशत	८१.७४	५.१६	१२.१४	०.९५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

इच्छाकामना गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये यही गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै अर्थात ८१.७४ प्रतिशत यही गाउँपालिकामा जन्मेको पाइयो । त्यसपछिको संख्या १२.१४ प्रतिशत अन्य जिल्लामा जन्मेर यस

गाउँपालिकामा बसोबास गरेको पाइयो । यसै जिल्लाको अन्य पालिकामा जन्मेकाको संख्या ५.१६ प्रतिशत र विदेशमा जन्मेकाहरूको हाल बसोबास यसै पालिकामा रहेको संख्या २६७ जना रहेको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य स्थानबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

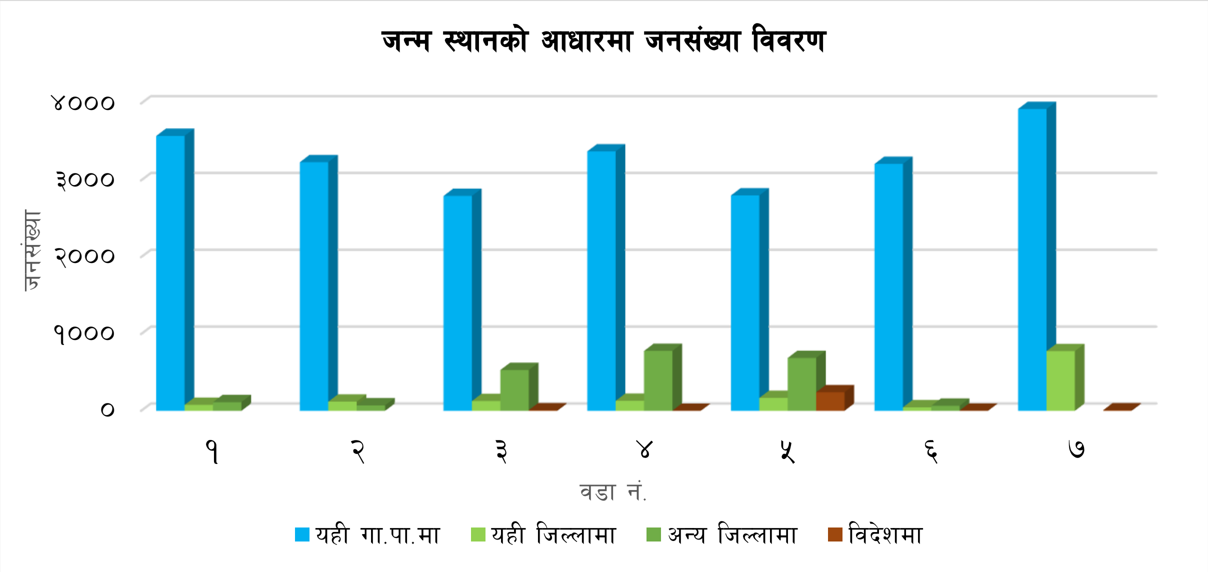

ख) बसाईसराइ गरी आउने संख्याको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १७ : विगत १२ महिनामा बसाइंसराइ गरेर आउनु पूर्व बसोवास गरेको स्थान

वडा	अर्को जिल्ला	यहि जिल्लाको अर्को पालिका	विदेश	जम्मा बसाईसराई गरी आउने जनसंख्या
१	८६	१०५	०	१९१
२	५७	१३४	०	१९१
३	४८५	१७४	९	६६८
४	६४०	२७१	३	९१४
५	६२९	२३४	२३५	१०९८
६	४८	६५	३	११६
७	१०३४	९०७	३	१९४४
जम्मा	२९८१	१८९४	२४७	५१२२
प्रतिशत	५८.२१	३६.९७	४.८२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

इच्छाकामना गाउँपालिकामा पछिल्लो १२ महिनामा बसोवास स्थानको आधारमा जम्मा ५,१२२ जना अन्यत्रबाट आएर बसोवास गरिरहेको छन् । यहाँ अन्यत्रबाट बसाइसराइ गरी आउने मध्ये चितवन जिल्ला भन्दा बाहेकका जिल्लाबाट आउनेको संख्या सबैभन्दा बढि २,९८१ जना अर्थात ५८.२१ प्रतिशत रहेको छ भने सबै भन्दा कम विदेशबाट आउनेको संख्या रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

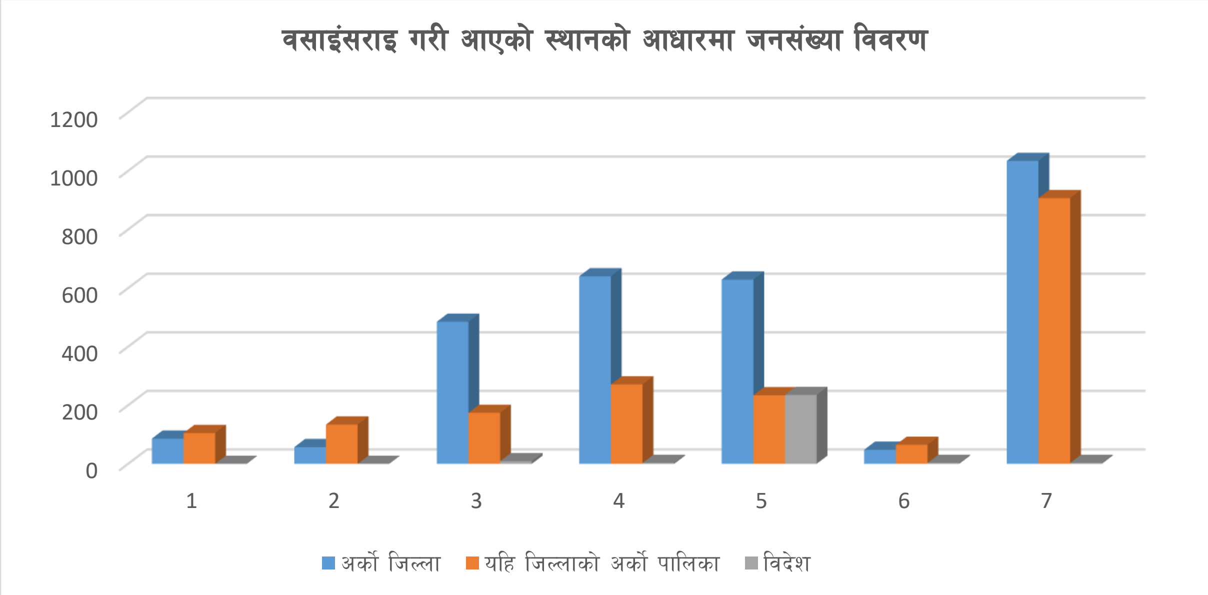

३.१२ व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

क) पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

गाउँपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका १,७७५ बालबालिकाहरू मध्ये ९१७ अर्थात् ५१.६६ प्रतिशतको जन्मदर्ता गरिएको ८५८ जना अर्थात ४८.३४ प्रतिशतको जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क रहेको छ । जन्म, मृत्यु, बसाई-सराई र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी कृयाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रुपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १८ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको	जन्मदर्ता नभएको	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको संख्या
१	१२२	२५०	३७२
२	९०	२२८	३१८
३	१४२	७०	२१२

वडा	जन्मदर्ता भएको	जन्मदर्ता नभएको	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको संख्या
४	१३७	६६	२०३
५	१२२	४७	१६९
६	११९	९६	२१५
७	१७९	१०७	२८६
जम्मा	९१७	८५८	१७७५
प्रतिशत	५१.६६	४८.३४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

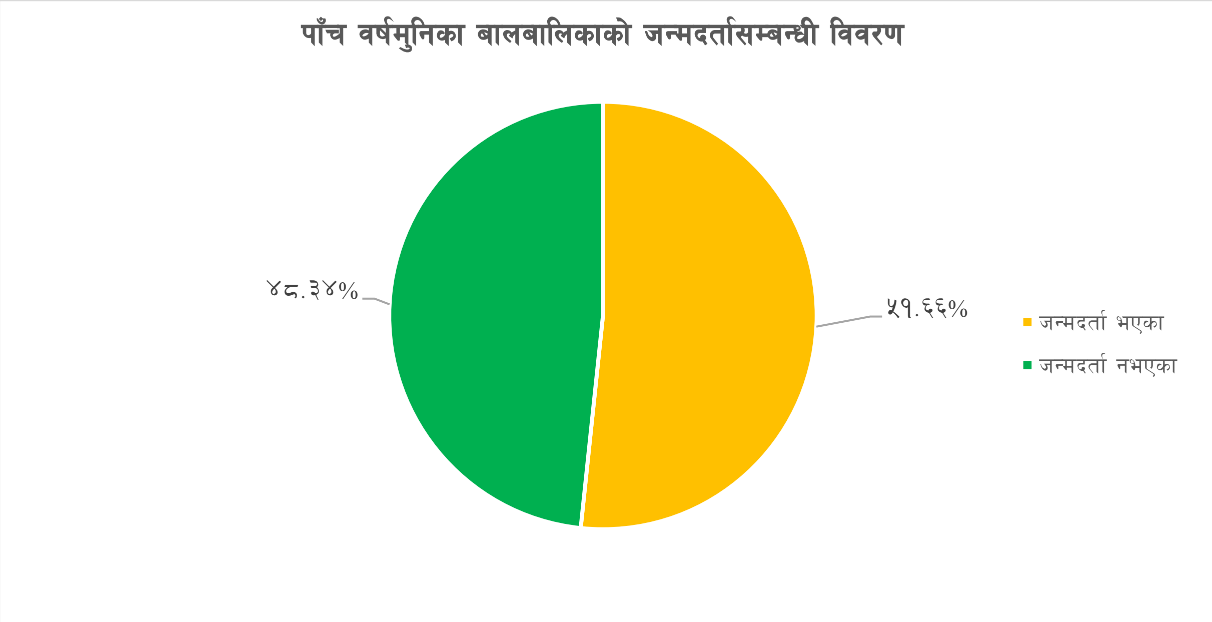

ख) विगत १२ महिनाको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल २८,०५६ जनसंख्या मध्ये विगत १२ महिनामा २९९ जनाको मृत्यु भएको छ । जसमध्ये ३४ जना अर्थात ६४.१५ प्रतिशत पुरुष र १९ अर्थात ३५.८५ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख भएको वडा २ मा १३ जना रहेको छ भने वडा नं. ६ मा सबै भन्दा कम ६ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यू संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० $$

अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष २.०७ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ । यद्यपि कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन ।

ग) लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं. १९ : लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा मृतक संख्या	प्रतिशत
०-९ उमेरसमूह	४	१	५	९.४३

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा मृतक संख्या	प्रतिशत
१०-१९ उमेरसमूह	१	१	२	३.७७
२०-२९ उमेरसमूह	३	१	४	७.५५
३०-३९ उमेरसमूह	१	१	२	३.७७
४०-४९ उमेरसमूह	७	२	९	१६.९८
५०-५९ उमेरसमूह	४	०	४	७.५५
६०-६९ उमेरसमूह	४	६	१०	१८.८७
७०-७९ उमेरसमूह	६	५	११	२०.७५
८० वर्ष र सोभन्दा माथि	४	२	६	११.३२
जम्मा	३४	१९	५३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

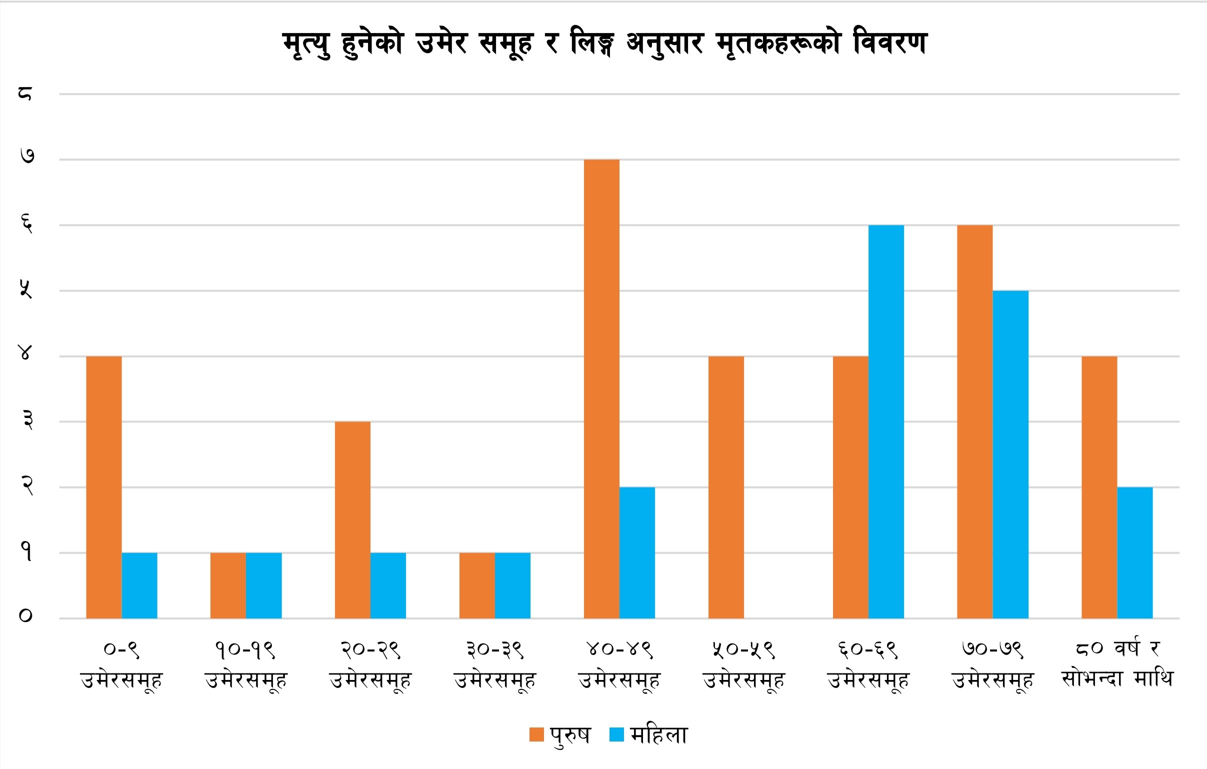

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबै भन्दा बढी ६० देखि ६९ वर्षको उमेर समूहका महिला र ७० देखि ७९ सम्मका पुरुषहरू देखिन्छ। तेस्रोमा ४०-४९ उमेर समूहका पुरुषहरुको मृत्यु हुने संख्या बढी देखिन्छ। उमेर समुह अनुसारको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। चौधौ आवधिक योजनाका अनुसार नेपालीको औषत आयु ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस गाउँपालिकामा बढी मृत्यु हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ।

घ) मृत्युको कारण अनुसार मृतकको संख्या

तालिका नं. २० : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्युको कारण	वडा न.							जम्मा मृतक संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
कालगतिले मर्ने	२			२	३	१	१	९	१५.२५
जण्डीस (कमलपित्त)	२		१		१		१	५	८.४७
निमोनिया	१					२	२	५	८.४७
यातायात दुर्घटना	१	२		१		१		५	८.४७
मधुमेह (डाइबिटिज)	१				१		१	३	५.०८
श्वास प्रश्वास सम्बन्धी रोगहरू	१			१				२	३.३९
अन्य कारण	१	१	१	१			२	६	१०.१७
जम्मा	९	१३	६	७	८	६	१०	५९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा ५९ जनाको मृत्यु भएको छ । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै ९ जनाको कालगतिले मृत्यु भएको देखिन्छ त्यसैगरी ५ जना जण्डीस (कमलपीत्त) को कारण भएको देखिन्छ। समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कारण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ। यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी आदि हुन् । सरुवा रोगका कारण बालबालिका को मृत्यु हुन भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायीक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो। मृत्युको कारण सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

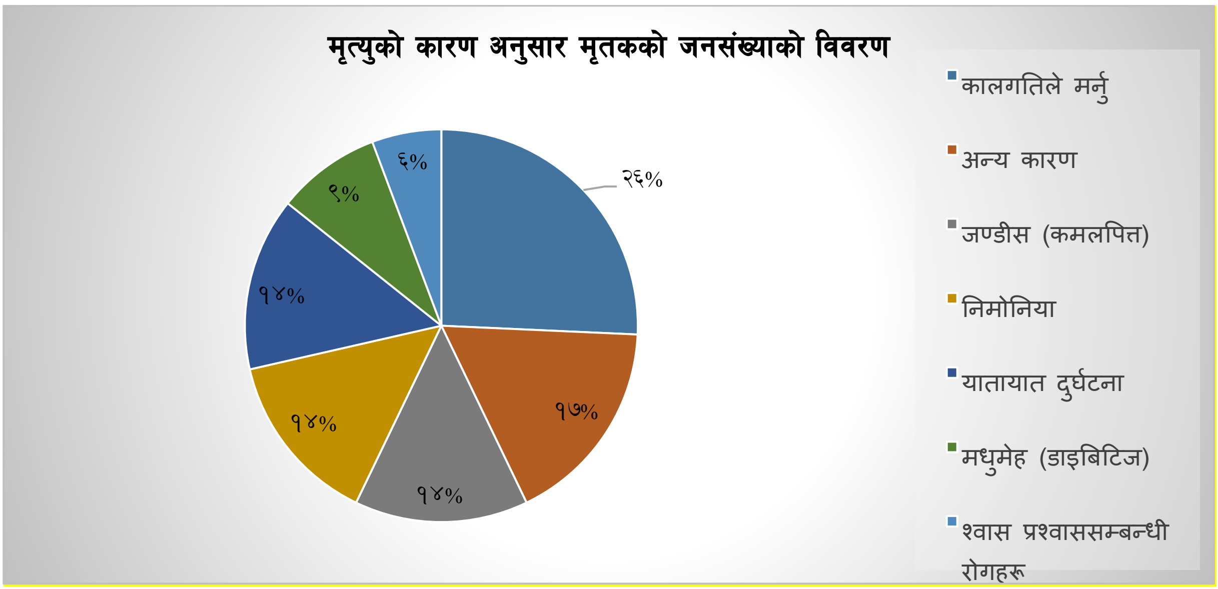

३.१३ सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित विवरण

तालिका नं. २१ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण

विवरण शिर्षक	वडा न.							जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
अति अशक्त अपाङ्गता भत्ता	१२	१४	१८	१४	१६	१५	२४	११३	४.८१
अन्य ज्येष्ठ नागरिक भत्ता	१५९	२३१	२७७	२२६	२०१	२०८	२८५	१५८७	६७.५
ज्येष्ठ नागरिक भत्ता (एकल महिला)	१६	९	२०	२१	२७	२५	२७	१४५	६.१७
ज्येष्ठ नागरिक भत्ता (दलित)	०	१२	३	१४	१३	७	११	६०	२.५५
दलित बालबालिका	०	१२	७	२८	१३	१५	१४	८९	३.७९
पूर्ण अपाङ्गता भत्ता	४	६	७	८	४	८	६	४३	१.८३
विधवा	३४	३०	४४	४३	४८	५२	६३	३१४	१३.३६
जम्मा	**२२५**	**३१४**	**३७६**	**३५४**	**३२२**	**३३०**	**४३०**	**२३५१**	**१००**

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

यस गाउँपालिकामा चालु आ.ब. २०८०/०८१ मा ज्येष्ठ नागरिक भत्ता प्राप्त गर्नेको संख्या १७९२ जना, दलित समुदाय बाट ज्येष्ठ नागरिक भत्ता प्राप्त गर्नेको संख्या ६० जना, एकल महिला भत्ता प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या १४५ जना, विधवा भत्ता प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या ३१४ जना, पूर्ण अपाङ्गता भत्ता प्राप्त गर्ने ४३ जना, अति अशक्त अपाङ्गता भत्ता प्राप्त गर्ने ११३ जना, दलित बालवालिका भत्ता प्राप्त गर्ने ८९ जना गरि जम्मा २३५१ जनाले सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गरेका छन् जसको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो। वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारा सहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिदै आएको छ। यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ।

सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७५ अनुसार देहाय बमोजिमका नेपाली नागरिकलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने उल्लेख गरिएको छ।

(क) जेष्ठ नागरिक, (ख) आर्थिक रूपले विपन्न, (ग) अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका व्यक्ति, (घ) असहाय एकल महिला (ङ) अपाङ्गता भएका, (च) बालबालिका (छ) आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने (ज) लोपोन्मुख जाति

ज्येष्ठ नागरिक भत्ताः (१) दलित र एकल महिला ज्येष्ठ नागरिकले साठी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि र अन्य ज्येष्ठ नागरिकले सत्तरी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको ज्येष्ठ नागरिक भत्ता पाउनेछन्।

विपन्न नागरिक भत्ताः आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम विपन्न नागरिक भत्ता पाउनेछ।

अशक्त र असहाय भत्ता: अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेको नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम अशक्त र असहाय भत्ता पाउने छ।

असहाय एकल महिला भत्ता: साठी वर्ष उमेर पुगेका असहाय एकल महिलाले असहाय एकल महिला भत्ता पाउनेछ। सम्बन्ध विच्छेद गरी अर्को विवाह नगरेका, विधवा, न्यायिक पृथकीकरण गरी बसेका (सम्बन्ध विच्छेद) जीवनयापन गर्ने आयस्रोत नभएको, नेपाल सरकारले तोकेको भन्दा न्यून आय भएको र श्रम गर्न नसक्ने साठी वर्ष उमेर नपुगेको असहाय एकल महिलाले समेत यस्तो सुविधा पाउने छन्।

अपाङ्गता भत्ता: पूर्ण असक्त अपाङ्गता भएको नागरिकले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको अपाङ्गता भत्ता पाउनेछन्।

बाल पोषण भत्ता: अति विपन्न, लोपोन्मुख र नेपाल सरकारले तोकेका पाँच वर्ष उमेर पूरा नगरेका बालबालिकाले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको बालपोषण भत्ता पाउनेछन्।

लोपोन्मुख जाति भत्ता: लोपोन्मुख जातिका नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउनेछन्।

आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्नेलाई स्याहार भत्ता: आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउनेछन्।

परिच्छेद - ४: आर्थिक अवस्था

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरू गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीब्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ। मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भइ नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ प्राविधिक, सिपयुक्त तथा विषेश दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरण

तालिका नं. २२ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.							जम्मा संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
सवारी चालक सम्बन्धी	३	८	२२	२४	१७	२१	१५	११०	११.९३
सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी		६	३	१०	१	५१	१५	८६	९.३३
होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी	१	३	५	२०	२५	१८	११	८३	९
हस्तकला / चित्रकला सम्बन्धी	१	१			४	७०	७	८३	९
पोशाक बनाउने / सिउने	६	४	८	१६	१८	१	२५	७८	८.४६
अन्य	२	१३	७	५	२२	८	१५	७२	७.८१
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी	२	६	६	३	१४	९	९	४९	५.३१
बिजुली जडान सम्बन्धी			२	११	५	४	५	२७	२.९३
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	१	१	२	३	५	५	७	२४	२.६
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	२		१	३	१३	२	२	२३	२.४९
कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी	२	२	४	२	३	४	५	२२	२.३९
बिउटीसियन			२	७	६	१	३	१९	२.०६
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक बस्तुको मर्मत			४	२	२		५	१३	१.४१
इन्जिनियरिङ डिजाईन सम्बन्धी			२	५	२	२	१	१२	१.३
आत्मसुरक्षा सम्बन्धी / शारीरिक सुगठन				२	४		५	११	१.१९
प्लम्बिङ सम्बन्धी		२		५	३		१	११	१.१९
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी		२	१	२	३	१	१	१०	१.०८
गरगहना बनाउने / मर्मत गर्ने		१		२	१		३	७	०.७६
श्रव्यदृष्य तथा फोटोग्राफी सम्बन्धी					१	२	३	६	०.६५
मूर्तिकला, प्रस्तरकला, काष्ठकला			१	१	१		१	४	०.४३

तालिमको विषय	वडा नं.							जम्मा संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी		१		१			२	४	०.४३
गीत, संगीत, नाटक तथा कलाकारिता			१	१	१			३	०.३३
छपाई सम्बन्धी		१		१				२	०.२२
साहित्य श्रृजना सम्बन्धी							१	१	०.११
जम्मा	२५	६२	१०५	१४३	१६६	२५०	१७१	९२२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्या मध्ये ९२२ जनाले कुनै न कुनै किसिमको विशेष सीप वा दक्षता विकास सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेका छन् । यी मध्ये सबैभन्दा बढी सवारी चालक सम्बन्धी तालिम प्राप्त गर्नेहरुको संख्या ११० अर्थात् ११.९३ प्रतिशत यसै गरी दोस्रोमा सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी दक्षता भएकाहरूको संख्या ८६ अर्थात् ९.३३ प्रतिशत रहेको छ । तेस्रोमा होटल तथा रेष्टुरेन्ट तथा हस्तकला/चित्रकला सम्बन्धी सीप भएकाहरूको संख्या ८३ जना अर्थात् ९ प्रतिशत रहेका छन् । यी बाहेक मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी, यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी, कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी, पोशाक बनाउने / सिउने तथा कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी डिजाइन गर्नेको संख्या नगण्य रहेको छ ।

समग्रमा हेर्दा कुनै पनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भएतापनि गाउँपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ । दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निमार्णमा सहयोग पुग्नुका साथै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ । यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ । गाउँपालिकामा अधिकांश जनसंख्या अदक्ष वा अर्धदक्ष हुनाले गाउँपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.२ औसत आम्दानीको विवरण

गाउँपालिका वा गाउँपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

क) नोकरी तथा जागिरबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

पछिल्लो १२ महिना यताको तथ्याङ्क हेर्दा जम्मा नोकरी तथा जागिरमा संलग्न घरपरिवार मध्ये नोकरी तथा जागिरबाट मासिक १० हजार आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ३७ अर्थात ४.०३ प्रतिशत रहेको छ । २० हजार मासिक आम्दानी गर्ने परिवार संख्या १६२ अर्थात १७.६७ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसै गरी ३० हजार आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या १६३ अर्थात १७.७८ रहेका छ भने ४० हजार आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या १९९ अर्थात २१.७० प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै, ५० हजार भन्दा माथि आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या २५२ अर्थात २७.४८ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २३ : नोकरी तथा जागिरबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

वडा न.	अनुमानित मासिक आम्दानी रु हजारमा						जम्मा परिवार संख्या
	१० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	
१	१	३	३	१२	३	१०	३२
२	२२	३६	१५	११	१	५६	१४१
३	८	४२	२८	४७	२०	४६	१९१
४	२	२६	५६	८५	३५	४४	२४८
५	२	१७	२१	१३	२७	५४	१३४
६	१	१२	२१	११	४	१९	६८
७	१	२६	१९	२०	१४	२३	१०३
जम्मा	३७	१६२	१६३	१९९	१०४	२५२	९१७
प्रतिशत	४.०३	१७.६७	१७.७८	२१.७०	११.३४	२७.४८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

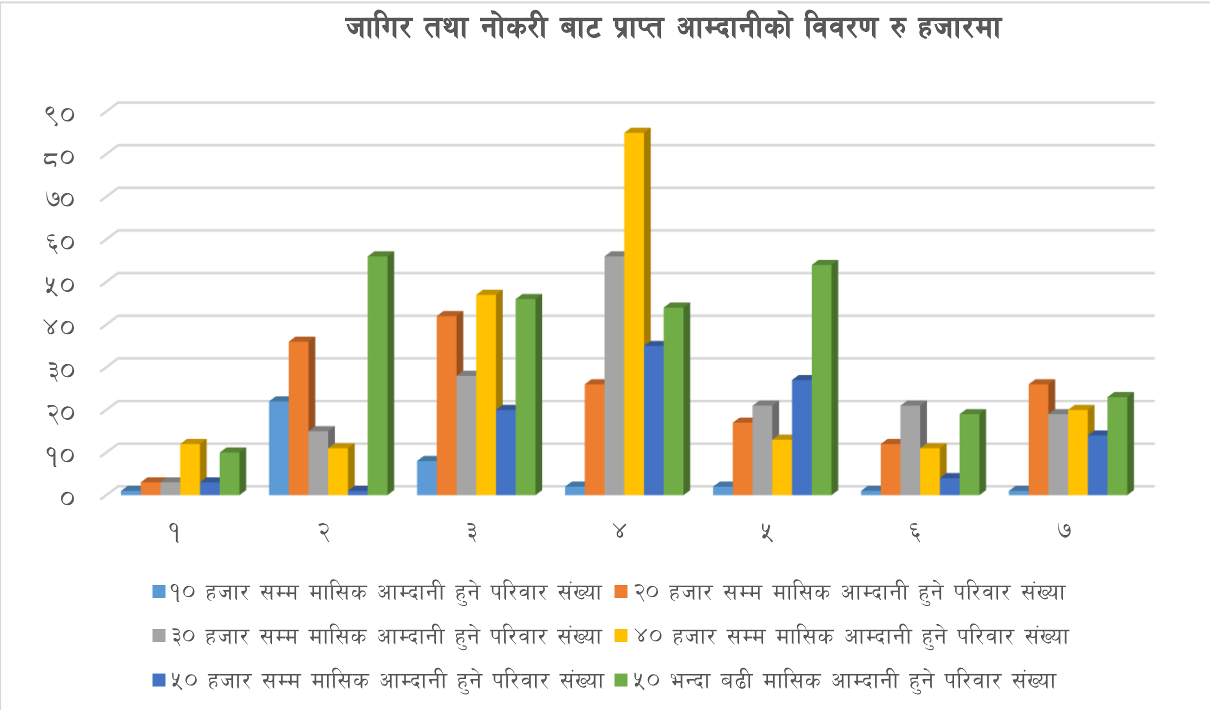

ख) कृषि क्षेत्रबाट अनुमानित वार्षिक आम्दानी

इच्छाकामना गाउँपालिकामा पछिल्लो १२ महिना यता कृषि क्षेत्रसँग संलग्न परिवार मध्ये बार्षिक कृषि क्षेत्रबाट ५० हजार भन्दा माथि आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या १,६१३ अर्थात ३९.३२ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी १० हजार सम्म मात्र आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ६६६ अर्थात १६.२४ प्रतिशत रहेको छ । भने ४६९ अर्थात ११.४३ प्रतिशत परिवारले बार्षिक २० हजार सम्म आम्दानी गर्ने गरेका छन । बार्षिक आम्दानीको वडागत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २४ : कृषि क्षेत्रबाट अनुमानित वार्षिक आम्दानी

वडा न.	१० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	१२२	५४	८९	११०	९३	१४७	६१५
२	६३	५१	८६	१२२	४५	१७९	५४६
३	२३	३१	४६	४६	२२	४५१	६१९
४	१६	५५	९१	९१	४६	१५३	४५२
५	३४	७३	४५	४८	४६	२१५	४६१
६	३४	५०	५२	५३	२७	२२९	४४५
७	३७४	१५५	९०	७६	३०	२३९	९६४
जम्मा	६६६	४६९	४९९	५४६	३०९	१६१३	४१०२
प्रतिशत	१६.२४	११.४३	१२.१६	१३.३१	७.५३	३९.३२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

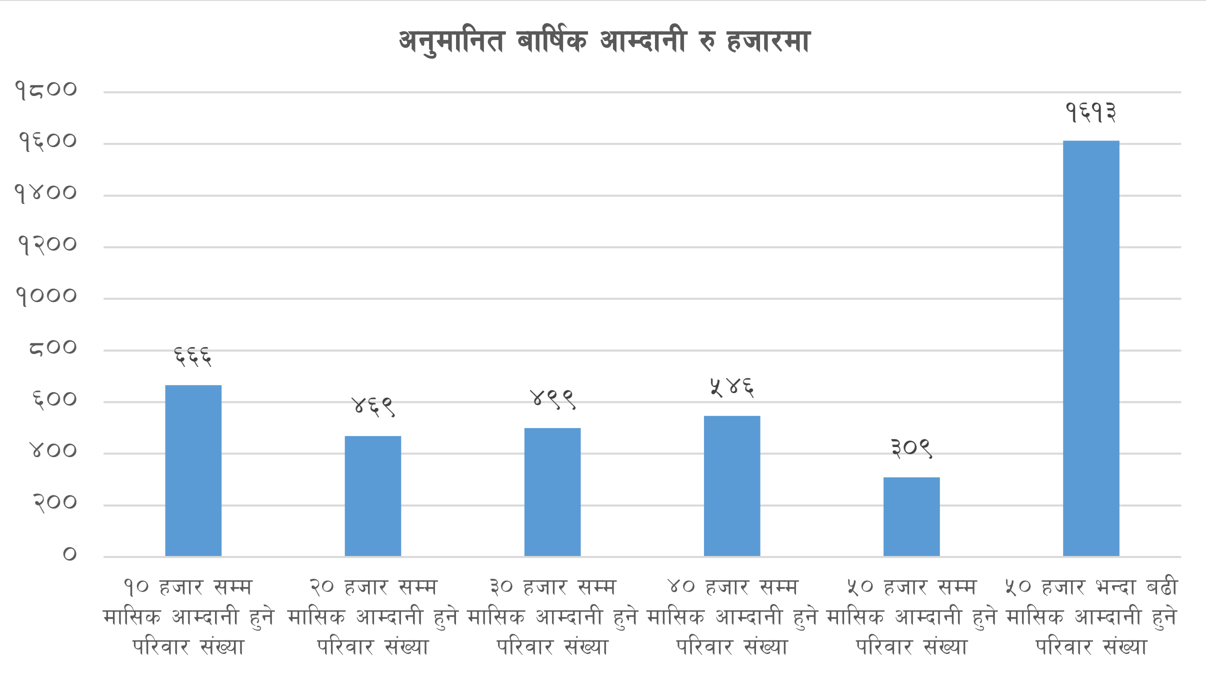

ख) व्यापार व्यावसायबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

तालिका नं. २५ : व्यापार व्यवसायबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

वडा न.	अनुमानित मासिक आम्दानी रु हजारमा						जम्मा परिवार संख्या
	१० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	
१	२	३	३	०	१	१	१०
२	१८	२७	७	८	१	२७	८८
३	१२	१७	३०	३७	१२	७४	१८२

वडा न.	अनुमानित मासिक आम्दानी रु हजारमा						जम्मा परिवार संख्या
	१० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	
४	८	२९	६४	५६	३७	११८	३१२
५	१३	३६	४७	५२	१९	१४०	३०७
६	८	७	१९	६	५	२१	६६
७	१४	३१	२७	१८	१५	४२	१४७
जम्मा	७५	१५०	१९७	१७७	९०	४२३	१११२
प्रतिशत	६.७४	१३.४९	१७.७२	१५.९२	८.०९	३८.०४	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा व्यापार व्यवसायमा संलग्न १११२ परिवार मध्येबाट मासिक रुपमा १० हजार रुपयाँ सम्म आम्दानी गर्ने परिवार ७५ अर्थात ६.७४ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसै गरी मासिक ५० हजार भन्दा माथी आम्दानी गर्ने परिवार संख्या ४२३ अर्थात ३८.०४ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

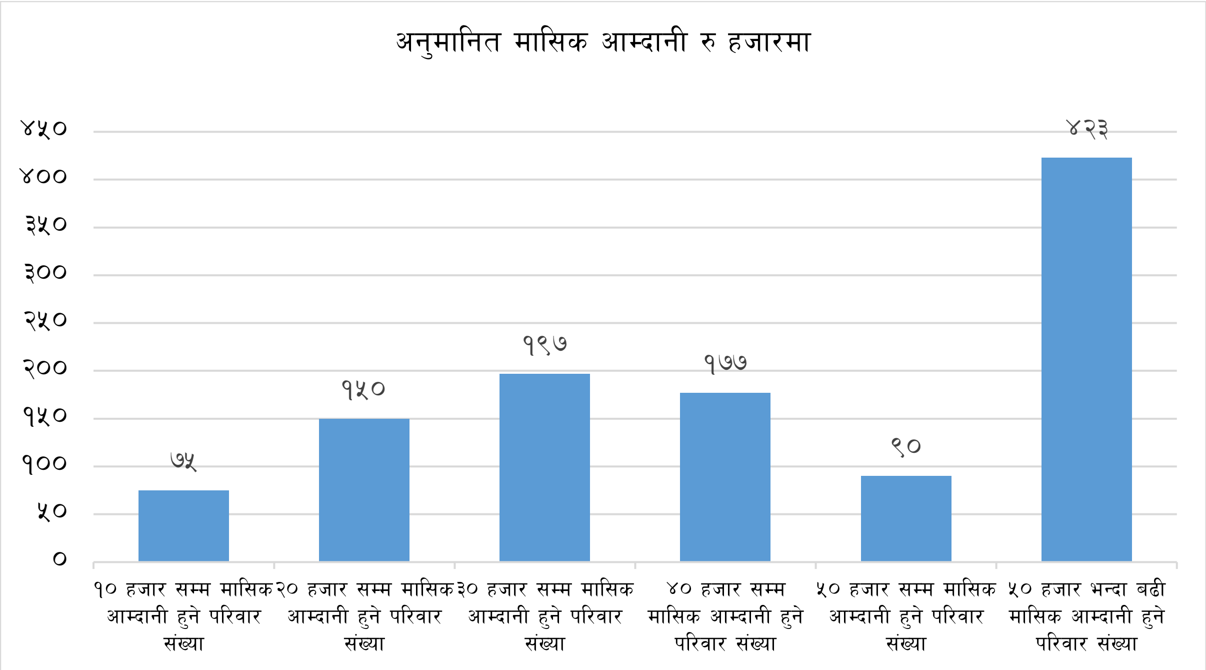

ग) वैदेशिक रोजगारीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिक तथा मासिक रुपमा आम्दानी गर्ने प्रमुख स्रोतहरु मध्ये वैदेशिक रोजगारी पनि प्रमुख रहेको छ । यहाँ वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न जम्मा ५०० परिवार मध्ये मासिक रुपमा २० हजार सम्म आम्दानी गर्नेहरुको संख्या १७ अर्थात ३.४ प्रतिशत रहेको छ । यहाँ ५० हजार भन्दा माथि आम्दानी गर्ने ३२१ परिवार रहेका छन् भने ५० हजार सम्म आम्दानी गर्ने १२ प्रतिशत रहेका छन । तथापी वैदेशिक रोजगारी बाट पनि मासिक १० हजार सम्म मात्र आम्दानी गर्नेको संख्या ६ अर्थात १.२ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २६ : वैदेशिक रोजगारीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

वडा न.	१० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	०	१	१	१	२	२	७
२	१	०	१	७	१	१५	२५
३	०	१	२	८	४	७९	९४
४	०	२	४	२९	२०	६४	११९
५	२	३	५	८	४	६८	९०
६	१	१	०	१	१४	३१	४८
७	२	९	१५	२३	१५	५३	११७
जम्मा	६	१७	२८	७७	६०	३१२	५००
प्रतिशत	१.२	३.४	५.६	१५.४	१२	६२.४	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

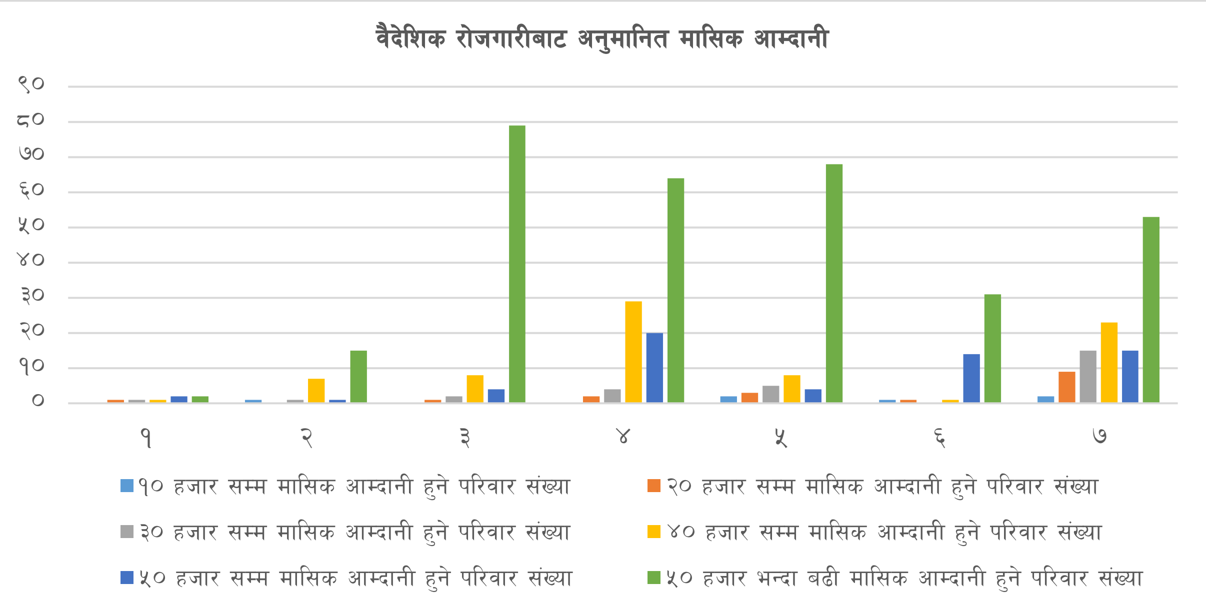

घ) ज्याला मजदुरीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

यस गाउँपालिकामा ज्याला मजदुरीमा संलग्न परिवार संख्या जम्मा २,०४६ परिवार रहेकोमा मासिक रुपमा २० हजार सम्म आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या सबै भन्दा बढि ६४२ अर्थात ३१.३८ प्रतिशत रहेको छ। ३० हजार रुपयाँ सम्म मासिक आम्दानी गर्ने परिवार ७५८ अर्थात ३७.०५ रहेका छन् । यहाँ न्यूनतम रु १० हजार सम्म आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या २१२ अर्थात १०.३६ प्रतिशत र ५० हजार भन्दा बढि आम्दानी गर्ने परिवार संख्या १३८ अर्थात ६.७४ प्रतिशत रहेको छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २७ : ज्याला मजदुरीबाट अनुमानित मासिक आम्दानी

वडा न.	१० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक आम्दानी हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	८	४७	३२	३२	१४	२२	१५५
२	१००	१२४	४२	४५	४०	७३	४२४
३	१७	२८	७४	२	३	२	१२६
४	१४	९६	११८	२३	१	८	२६०
५	१७	५९	१०५	४	०	१	१८६
६	८	३६	१७३	४८	१०	२३	२९८
७	४८	२५२	२१४	५५	१९	९	५९७
जम्मा	२१२	६४२	७५८	२०९	८७	१३८	२०४६
प्रतिशत	१०.३६	३१.३८	३७.०५	१०.२२	४.२५	६.७४	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

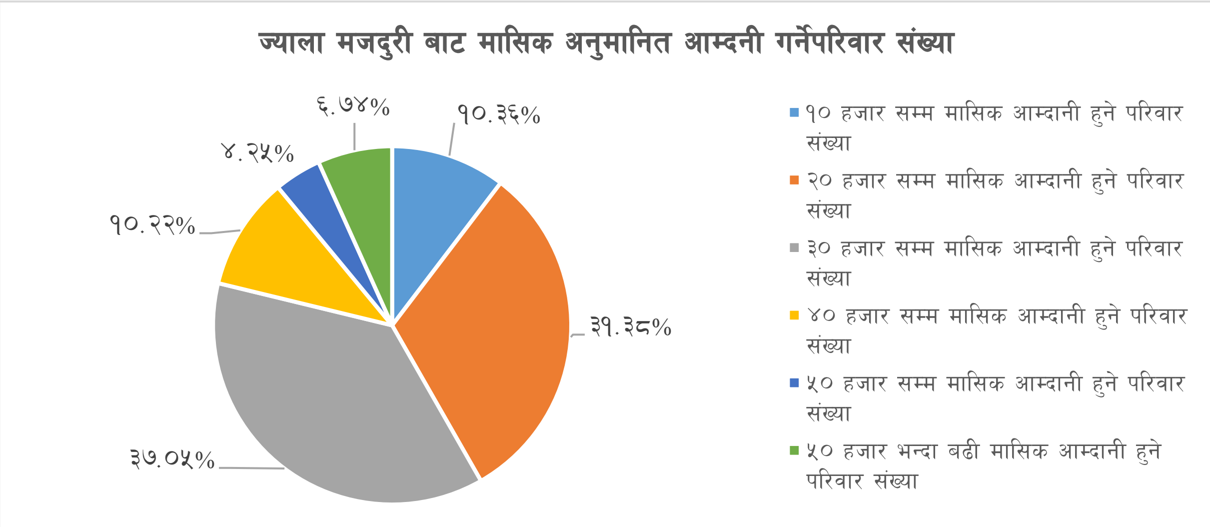

४.१.३ परिवारको खर्च तथा बचतको विवरण

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिक रुपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये खाद्य वस्तुको खरिदमा खर्च, सामाजिक संस्कारमा हुने खर्च, शिक्षामा हुने खर्च, स्वास्थ्यको लागि खर्च तथा आधारभूत मानवीय आश्यकता परिपूर्ती गर्नेसँग सम्बन्धित खर्च मुख्य शिर्षकहरु हुन् । यसरी खर्चसंग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभुता, नि:शुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश गाउँपालिकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट

माथि उठाउन सकिन्छ । राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन । यस गाउँपालिकाका घरपरिवारले गर्ने गरेको खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित मासिक खर्च

यस गाउँपालिकामा जम्मा ६,२९२ घरपरिवार मध्ये ३,३३९ अर्थात ५३.०७ प्रतिशत परिवारले मासिक रुपमा खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने गरेको पाइयो । यसै गरी मासिक रु २० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार २,०८६ अर्थात ३३.१५ प्रतिशत परिवार रहेका छन । यहाँ ५० हजार भन्दा माथि खर्च गर्ने परिवारको संख्या १६८ अर्थात २.६७ प्रतिशत रहेको छ । जसको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २८ : खाद्यवस्तुको खरिदमा अनुमानित मासिक खर्च

वडा न.	खाद्य वस्तुको खरिदमा १० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	खाद्य वस्तुको खरिदमा २० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	खाद्य वस्तुको खरिदमा ३० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	खाद्य वस्तुको खरिदमा ४० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	खाद्य वस्तुको खरिदमा ५० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	खाद्य वस्तुको खरिदमा ५० हजार भन्दा बढी मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	३४४	१३९	१४८	२९	३	५३	७१६
२	३०१	१२९	७२	७३	९	६५	६४९
३	३३५	४६८	२५	१०	५	७	८५०
४	५०१	५०७	३९	१८	२	११	१०७८
५	४०२	३५१	१५७	२९	९	१५	९६३
६	५५५	११७	१४	७	७	९	७०९
७	९०१	३७५	२४	१२	७	८	१३२७
जम्मा	३३३९	२०८६	४७९	१७८	४२	१६८	६२९२
प्रतिशत	५३.०७	३३.१५	७.६१	२.८३	०.६७	२.६७	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

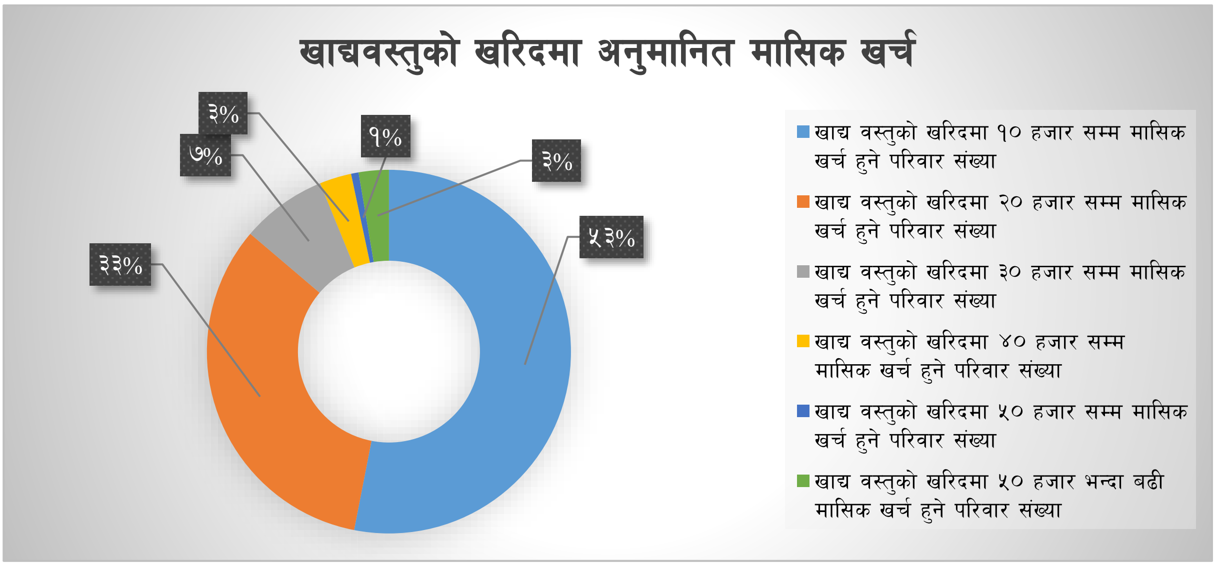

ख) शिक्षामा मासिक अनुमानित खर्च

यस गाउँपालिकाका जम्मा ६,२९२ घरपरिवार मध्ये ४,७८७ अर्थात ७६.०८ प्रतिशत घरधुरीले शिक्षा क्षेत्रमा मासिक रुपमा अनुमानित रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने गरेका छन् । यसैगरी मासिक रुपमा २० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार १२.१९ प्रतिशत, ३० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ६.१३ प्रतिशत, ४० हजार खर्च गर्ने परिवार २.४२ प्रतिशत, ५० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ०.८१ प्रतिशत र ५० हजार भन्दा माथि खर्च गर्ने परिवार २.३७ प्रतिशत रहेको छ । जसको वडागत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २९ : अनुमानित मासिक खर्च विवरण

वडा न.	१० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	५६७	६२	३२	१५	१७	२३	७१६
२	४७२	७२	२२	२३	१४	४६	६४९
३	६८७	७०	४६	२८	३	१६	८५०
४	६६६	२५०	११७	१९	६	२०	१०७८
५	६२३	१७६	९७	३९	२	२६	९६३
६	५६४	७०	४४	१७	३	११	७०९
७	१२०८	६७	२८	११	६	७	१३२७
जम्मा	४७८७	७६७	३८६	१५२	५१	१४९	६२९२
प्रतिशत	७६.०८	१२.१९	६.१३	२.४२	०.८१	२.३७	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

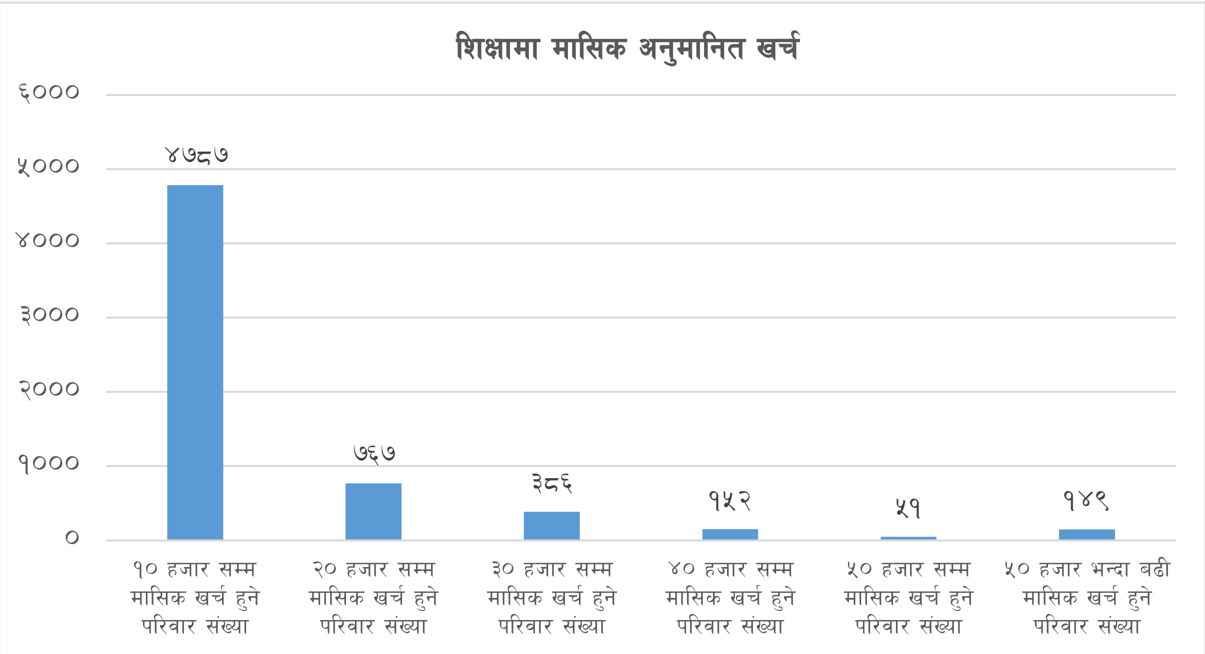

ग) स्वास्थ्यमा बार्षिक अनुमानित खर्च

यस गाउँपालिकाका रहेका जम्मा ६,२९२ घरपरिवार मध्ये ८०७ अर्थात १२.८३ प्रतिशत घरधुरीले स्वास्थ्य क्षेत्रमा बार्षिक रुपमा अनुमानित रु ५० हजार भन्दा बढी खर्च गर्ने गरेका छन्। यसैगरी बार्षिक रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार २३०९ अर्थात ३६.७० प्रतिशत, २० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार १,२५६ अर्थात १९.९६ प्रतिशत, ३० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार १,२०१ अर्थात १९.९६ प्रतिशत, ४० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ७.८७ प्रतिशत, ५० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ३.५६ प्रतिशत रहेका छन्। जसको वडागत विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३० : अनुमानित मासिक खर्च विवरण

वडा न.	१० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	२१३	१६१	१३७	४६	२५	१३४	७१६
२	२९४	१७७	६८	२६	२५	५९	६४९
३	१५०	१७९	३३८	७८	३१	७४	८५०
४	३७५	२९४	२३९	५७	२७	८६	१०७८
५	१९२	१४४	२१०	११०	४५	२६२	९६३
६	१५७	१४३	१२८	११४	५८	१०९	७०९
७	९२८	१५८	८१	६४	१३	८३	१३२७
जम्मा	२३०९	१२५६	१२०१	४९५	२२४	८०७	६२९२
प्रतिशत	३६.७०	१९.९६	१९.०९	७.८७	३.५६	१२.८३	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

ग) सामाजिक कार्यहरु (चाडपर्व, विवाह, संस्कार आदिमा) बार्षिक अनुमानित खर्च

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६,२९२ घरपरिवार मध्ये बार्षिक रु १० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार संख्या १,४०५ अर्थात २२.३३ प्रतिशत, २० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार १,२३२ अर्थात १९.५८ प्रतिशत, ३० हजार खर्च गर्ने परिवार १८.५० प्रतिशत, ४० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार १४.१३ प्रतिशत, ५० हजार सम्म खर्च गर्ने परिवार ६.७४ प्रतिशत, तथा ५० हजार भन्दा माथि खर्च गर्ने परिवार १८.७२ प्रतिशत रहेका छन्। जसको वडागत विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३१ : सामाजिक कार्यहरुमा अनुमानित बार्षिक खर्च

वडा न.	१० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	१९०	११६	१२३	७२	२९	१८६	७१६
२	५६	१५५	१३७	१११	८४	१०६	६४९
३	७५	१०१	२९६	२१६	५०	११२	८५०
४	९९	२८८	२६५	२२७	७७	१२२	१०७८

वडा न.	१० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	२० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	३० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	४० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार सम्म मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	५० हजार भन्दा बढी मासिक खर्च हुने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
५	१४०	१६७	११६	१२६	८१	३३३	९६३
६	११४	८१	७९	९९	७८	२५८	७०९
७	७३१	३२४	१४८	३८	२५	६१	१३२७
जम्मा	१४०५	१२३२	११६४	८८९	४२४	११७८	६२९२
प्रतिशत	२२.३३	१९.५८	१८.५०	१४.१३	६.७४	१८.७२	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

४.१.४ विपन्नता स्तरीकरण विवरण

यस पालिकामा बसोबास गरिरहेका घरपरिवारहरूको विपन्नता स्तरीकरणका आधारमा घरधुरीको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। यहाँ अति गरिब परिवार संख्या १८६ अर्थात २.९६ प्रतिशत, गरिव परिवार संख्या २,५९९ अर्थात ४१.३१ प्रतिशत, मध्यम परिवार संख्या १,२३५ अर्थात १९.६३ प्रतिशत रहेको छ भने सम्पन्न परिवार संख्या २,२७२ अर्थात ३६.११ प्रतिशत रहेको छ। जसको वडागत विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३२ : विपन्नता स्तरीकरण विवरण

वडा न.	अति गरिव परिवार संख्या	गरिव परिवार संख्या	मध्यम परिवार संख्या	सम्पन्न परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	३८	५२९	७३	७६	७१६
२	१४	२४५	२७९	१११	६४९
३	२३	५६५	८४	१७८	८५०
४	१२	२१४	२३७	६१५	१०७८
५	४१	३१६	७९	५२७	९६३
६	१४	३३३	२२१	१४१	७०९
७	४४	३९७	२६२	६२४	१३२७
जम्मा	१८६	२५९९	१२३५	२२७२	६२९२
प्रतिशत	२.९६	४१.३१	१९.६३	३६.११	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भएको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भइसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मा सबै प्रकारका गरीबीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्ता गरीबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोककल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सबलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

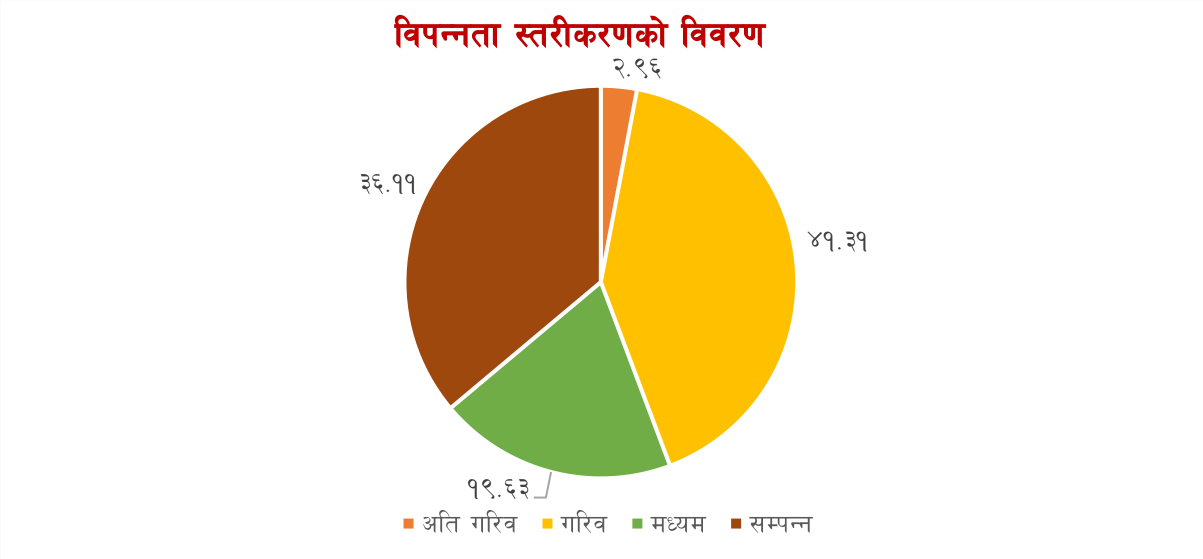

४.१.५ खाद्यान्न सुरक्षाको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ । सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ भने उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । सरकारले वि. सं. २०७७ सालदेखि धान तथा उखुको समर्थन मूल्य तोक्न पनि थालेको छ । यसलाई खाद्यसंप्रभुता कार्यान्वयनको एक अंशको रूपमा पनि लिइएको छ । जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सुरक्षा र आपूर्तिको अवस्थाप्रति गाउँपालिका समेत संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनलाई सिँचाईको समुचित प्रबन्ध गरी वैज्ञानिक पद्दतिमार्फत् उत्पादन बढाउन सके आत्मनिर्भर बन्न सहज परिस्थिति निर्माण हुन सक्ने कुरामा कुनै दुविधा छैन ।

क) वार्षिक कृषि उत्पादनले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

तालिका नं. ३३ : आफ्नो वार्षिक कृषि उत्पादनले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

वडा	३ महिना भन्दा कम चलाउन पुग्ने परिवार संख्या	४-६ महिनासम्म चलाउन पुग्ने परिवार संख्या	७-९ महिनासम्म चलाउन पुग्ने परिवार संख्या	९ महिनाभन्दा बढी चलाउन पुग्ने पविार संख्या	जम्मा
१	१	४२१	५५	४६	५२३
२	३४	३४४	१२१	१३२	६३१
३	३८	४७०	३३	३२	५७३
४	१२	८२	१२४	१५	२३३
५	२४	२४३	३५	३४	३३६
६	१३	३०५	१६६	८४	५६८
७	३८	३८९	२७५	४६८	११७०
जम्मा	१५६	२२५७	८१०	८११	४०३४
प्रतिशत	४.८५	५४.९४	२०.०९	२०.१२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

बाह्रै महिना धान्नेको संख्या ८११ घरपरिवार अर्थात २०.१२ प्रतिशत रहेको छ। यहाँ ४-६ महिनासम्म मात्र खाद्यान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या २,२५७ अर्थात ५४.९४ प्रतिशत, ९ महिनासम्म खाद्यान्न पुग्ने परिवार संख्या ८१० अर्थात २०.०९ प्रतिशत साथै ३ महिनासम्म खाद्यान्न पुग्नेको संख्या १५६ अर्थात ४.८५ प्रतिशत रहेको छ। वार्षिक कृषि उत्पादनले धान्ने परिवारहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

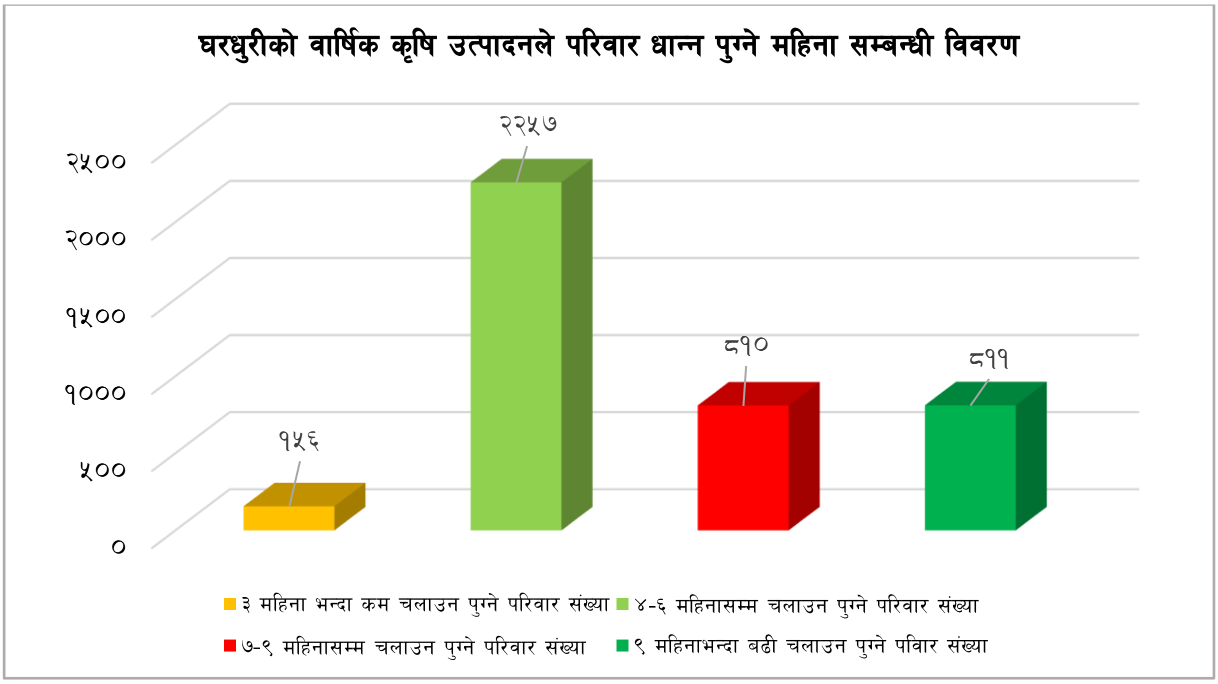

४.१.६ आवास संरचना विवरण

क) घरको स्वामित्वको आधारमा घरधुरीको विवरण

यस गाउँपालिकामा घरको स्वामित्वको आधारमा ४ प्रकारका आवास संरचनाहरुको प्रयोग गरेको पाउन सकिन्छ। निजी स्वामित्वको घरमा वसोवास गरिरहेका घरधुरीहरु ५,८२६ अर्थात ९२.५९ प्रतिशत रहेका छन्। त्यसैगरी भाडामा वसोवास गर्नेको संख्या ३८४ अर्थात ६.१ प्रतिशत रहेको छ। संस्थागत घरहरुमा वसोवास गर्नेहरु ५४ परिवार अर्थात ०.८६ प्रतिशत रहेका छन भने स्रोत नखुलेको अवस्थाका घरपरिवारहरु २८ अर्थात ०.४५ प्रतिशत रहेका छन। भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ। यसको अलावा घरहरू जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमका हुनुपर्दछ। अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ।

तालिका नं. ३४ : घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार विवरण

वडा	निजी घरमा बस्ने परिवार संख्या	भाडामा बस्ने परिवार संख्या	संस्थागत आवासमा बस्ने परिवार संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा परिवार संख्या
१	६९६	१६		४	७१६
२	६४६	२	१		६४९
३	८०३	३७	४	६	८५०

वडा	निजी घरमा बस्ने परिवार संख्या	भाडामा बस्ने परिवार संख्या	संस्थागत आवासमा बस्ने परिवार संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा परिवार संख्या
४	९४४	१२९	२	३	१०७८
५	७७२	१७९	३	९	९६३
६	७०२	५	१	१	७०९
७	१२६३	१६	४३	५	१३२७
जम्मा	५८२६	३८४	५४	२८	६२९२
प्रतिशत	९२.५९	६.१	०.८६	०.४५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

ख) जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

तालिका नं. ३५ : जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	माटोको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	काठको खम्बा गाडेको	ढलान पिल्लर सहितका	अन्य	जम्मा परिवार संख्या
१	६७८	३४	४			७१६
२	५१६	८	१२४	१		६४९
३	३३१	३९५	५६	६३	५	८५०
४	२३९	६३७	१८	१७६	८	१०७८
५	२९३	३४०	५३	१७१	१०६	९६३
६	३८५	७५	२४०	८	१	७०९
७	२९३	२७८	७२०	३०	६	१३२७
जम्मा	२७३५	१७६७	१२१५	४४९	१२६	६२९२
प्रतिशत	४३.४७	२८.०८	१९.३१	७.१४	२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

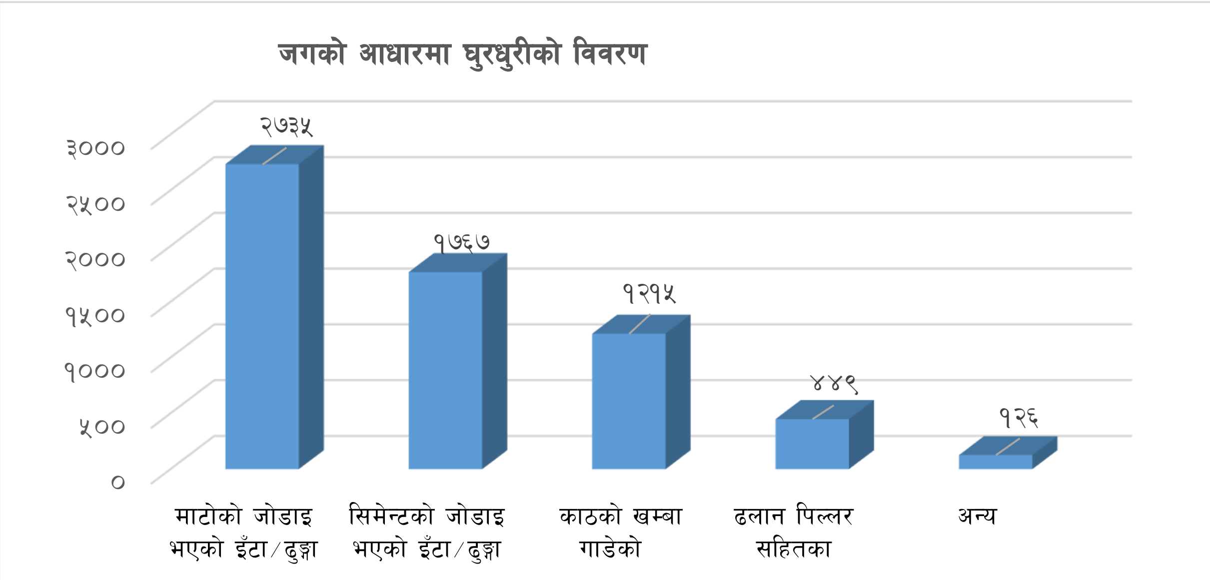

ग) बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

तालिका नं. ३६ : बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	माटोको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	काठ/फल्याक	अन्य	जस्ता/टिन/च्यादर	बाँसजन्य सामाग्री	काँचो ईंटा	जम्मा परिवार संख्या
१	९२	५४३	७९		२			७१६
२	१४२	३८६	११६		४	१		६४९
३	५४६	२४८	४६	३	७			८५०
४	८५२	१९२	१३	२	१४	३	२	१०७८
५	५९६	२०९	४२	१०६	१०			९६३
६	१९८	२६७	२४२	२				७०९
७	७१६	१२९	४५८	२	१४	७	१	१३२७
जम्मा	३१४२	१९७४	९९६	११५	५१	११	३	६२९२
प्रतिशत	४९.९४	३१.३७	१५.८३	१.८३	०.८१	०.१७	०.०५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

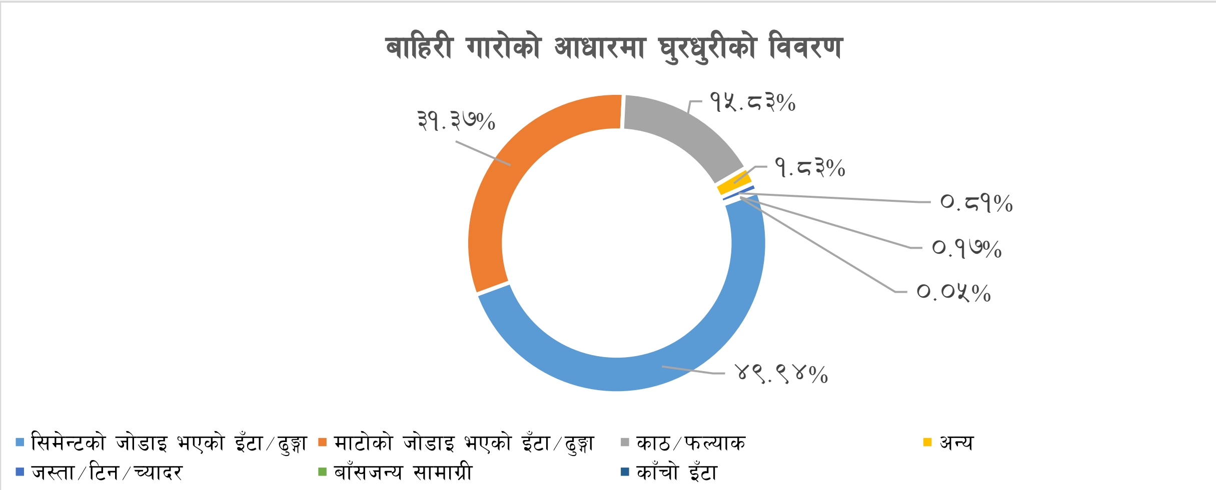

४.१.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि गाउँपालिका आर्थिक रुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ। आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठूलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ। गाउँपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ।

४.१.८ औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यर्थाथ हामी सामु छ। हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, सुन्तला तथा कागती, जडिबुटी, ढुङ्गा, अमिला जातका फलफुल, मह, फूल ट्राउट माछा, बाँस, तरकारी आदि पर्दछन्। यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ।

गाउँपालिकामा प्रशस्त मात्रामा वन क्षेत्र भएकाले वनपैदावरमा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । साथै व्यवसायिक पशुपालनबाट पनि प्रशस्त लाभ उठाउन सकिन्छ ।

४.१.९ वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरुको विवरण

यस गाउँपालिकाबाट विभिन्न देशहरूमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको जनसंख्या ६०४ जना रहेको छ । यहाँ गाउँपालिकाकामा रहेका काम गर्ने उमेर अर्थात १५ देखि ५९ वर्ष समुहका जम्मा जनसंख्या १८,९६३ मध्ये वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरू ६०४ अर्थात ३.१९ प्रतिशत रहेका छन् । वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरुमध्ये ८० अर्थात १३.२५ प्रतिशत जापान, ७४ अर्थात १२.२५ प्रतिशत साउदी अरेबिया, ६३ अर्थात १०.४३ प्रतिशत दुवैइ र ५० अर्थात ८.२८ प्रतिशत अष्ट्रेलिया आदि देशहरूमा गएका छन् । यसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३७ : पालिकाबाट बैदेशिक रोजगारीमा गएका जनसंख्याको विवरण

वडा	जापान	साउदी अरेबिया	दुवैइ	अष्ट्रेलिया	कतार	मलेशिया	संयुक्त राज्य अमेरिका	पोर्चुगल	कुवेत	बेलायत	दक्षिण कोरिया	भारत	क्यानडा	अन्य देश	जम्मा
१		२			३			१		१				०	७
२	१	३	४		१	२								०	११
३	३४	१६	१३	५	१२	११	११	४	१		२	१	२	१८	१३०
४	९	८	११	७	४	३	२	१३	१	५	१	६	२	१६	८८
५	८	६	५	१४	५	३	३	२	७	२	२	१	३	२०	८१
६	३	८	६	६	४	१			१	२	१		१	१०	४३
७	२५	३१	२४	१८	२०	२१	१४	७	१०	७	९	४	३	५१	२४४
जम्मा	८०	७४	६३	५०	४९	४१	३०	२७	२०	१७	१५	१२	११	११५	६०४
प्रतिशत	१३.२५	१२.२५	१०.४३	८.२८	८.११	६.७९	४.९७	४.४७	३.३१	२.८१	२.४८	१.९९	१.८२	१९.०४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

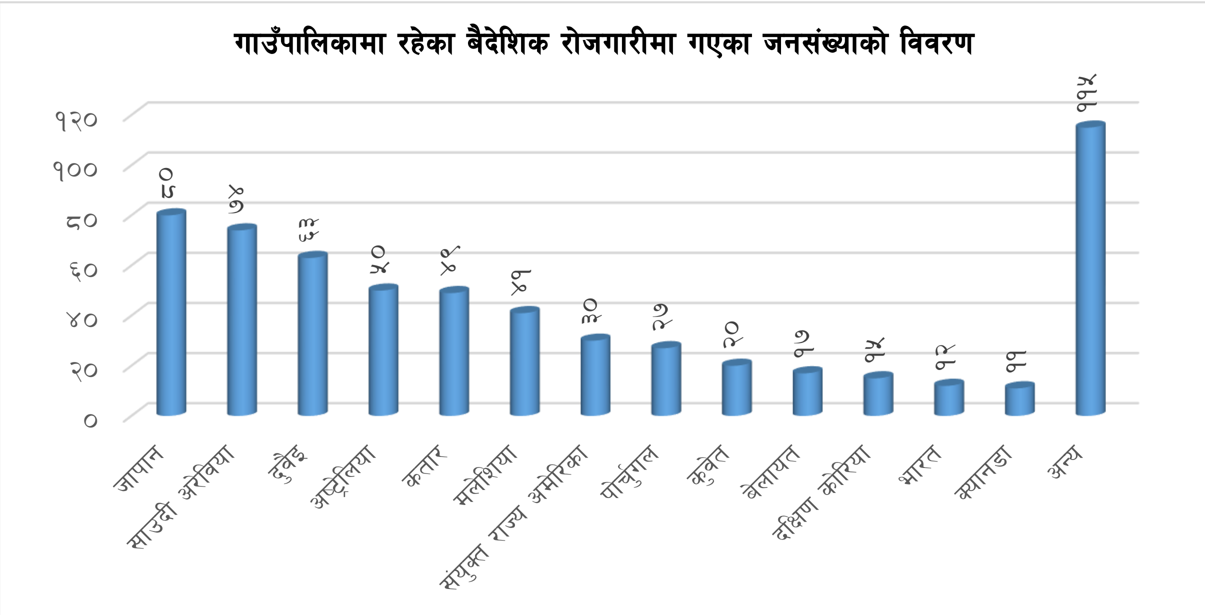

४.१.१० खेतियोग्य जमिनको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भएतापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलका रुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाको रुपमा हेरिँदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको छ । हाल यस गाउँपालिकामा कृषि कार्यको लागि खेतियोग्य जमिन भएका परिवार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ३८ : जमिनको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण वडागत विवरण

वडा	आफ्नै खेतियोग्य जमिन भएका परिवार संख्या	आफूसँग खेतियोग्य जमिन नभएका परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	६२९	८७	७१६
२	३८४	२६५	६४९
३	५३५	३१५	८५०
४	१०४४	३४	१०७८
५	९०३	६०	९६३
६	६३८	७१	७०९
७	९१७	४१०	१३२७
जम्मा	५०५०	१२४२	६२९२
प्रतिशत	८०.२६	१९.७४	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका कुल परिवार मध्ये ५,०५० अर्थात ८०.२६ प्रतिशत परिवार सँग खेतियोग्य भूमि रहेको छन् भने १,२४२ अर्थात १९.७४ प्रतिशत परिवार सँग खेतियोग्य जमिन नभएको तथ्याङ्कले देखाउछ । वडा अनुसार वडा नं ४ मा सबैभन्दा धेरै अर्थात १,०४४ परिवार मा खेतियोग्य जमिन नरहेको देखिन्छ ।

४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व

४.२.१ भू-उपयोगको विवरण

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णत: निर्भर गर्दछ । तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्र, खेतीयोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाको भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण निम्नअनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३९ : गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

भू-उपयोगका क्षेत्र	गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशतमा)
कृषि	५५.९२	३३.५४
वन	३४.९४	२०.९६
खोलानाला तथा नहर	४.६६	२.७९
आवास	१.२२	०.७३
अन्य	६८.८७	४१.३१
बाँझो जमिन	१.१२	०.६७
जम्मा	**१६६.७३**	**१००**

स्रोतः भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०८०

यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा ३३.५४ प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनले ओगटेको छ भने बन जंगल तथा बनस्पतीले ओगटेको क्षेत्र २०.९६ प्रतिशत रहेको छ । सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अबलम्बन गर्न सके उत्पादनको राम्रो सम्भावना देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अर्को उल्लेखनीय पक्ष भनेका यहाँको वनजंगल तथा बनस्पतीले ढाकेको क्षेत्र हो समग्र भूभागको २०.९६ प्रतिशत बन क्षेत्र रहनु गाउँपालिकाबासीको लागि सुखद रहेको छ । नदी तथा खोलानालाले गाउँपालिकाको २.७९ प्रतिशत क्षेत्र ओगटेको छ । यहाँको अन्य भू-उपयोगको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

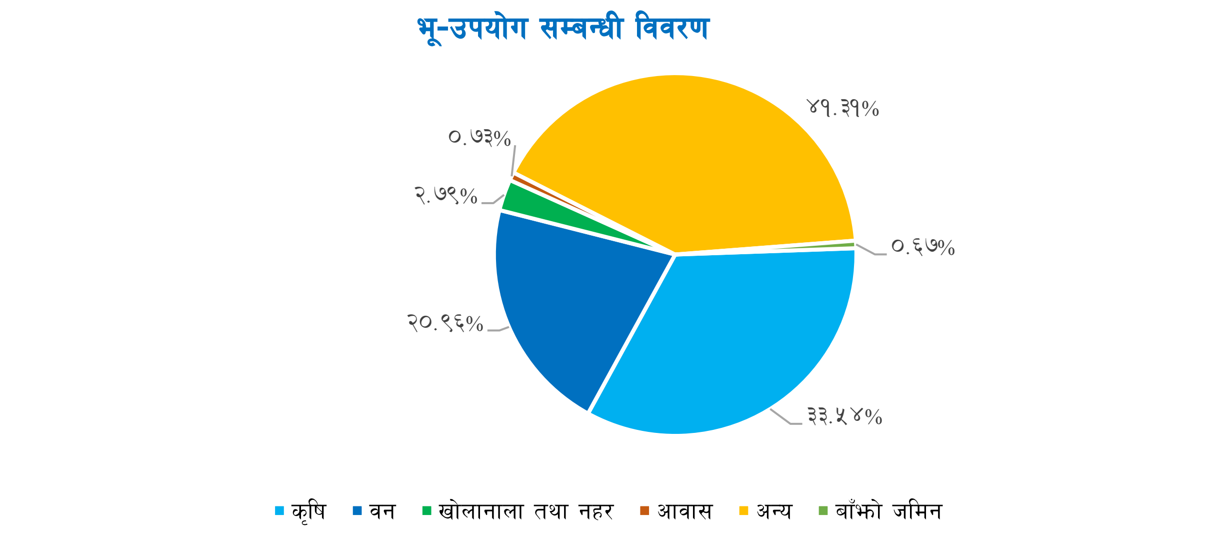

४.२.२ भू-स्वामित्व

क) घर भएको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस गाउँपालिकास्थित ६,२९२ घरपरिवारहरू मध्ये ४,७४६ अर्थात ७५.४३ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घर निजी स्वामित्वको जमिनमा निर्माण भएको, १,४०६ अर्थात् २२.३५ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घरको जमिन सार्वजनिक/ऐलानी जग्गामा रहेको छ । घर भएको जग्गाको स्वामित्व सम्बन्धी वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४० : परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी जग्गामा बसोबास गर्ने परिवार संख्या	सार्वजनिक/ऐलानी जग्गामा बसोबास गर्ने परिवार संख्या	गुठीको जग्गामा बसोबास गर्ने परिवार संख्या	गाउँ ब्लक जग्गामा बसोबास गर्ने परिवार संख्या	अन्य जग्गामा बसोबास गर्ने परिवार संख्या	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	७०८	६			२	७१६
२	६४७	२				६४९
३	७०६	१०६	३०	५	३	८५०
४	८९६	१६६	९	२	५	१०७८
५	८५०	८७	८	१	१७	९६३
६	६४२	६३	२		२	७०९
७	२९७	९७६	२	५०	२	१३२७
जम्मा	४७४६	१४०६	५१	५८	३१	६२९२
प्रतिशत	७५.४३	२२.३५	०.८१	०.९२	०.४९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

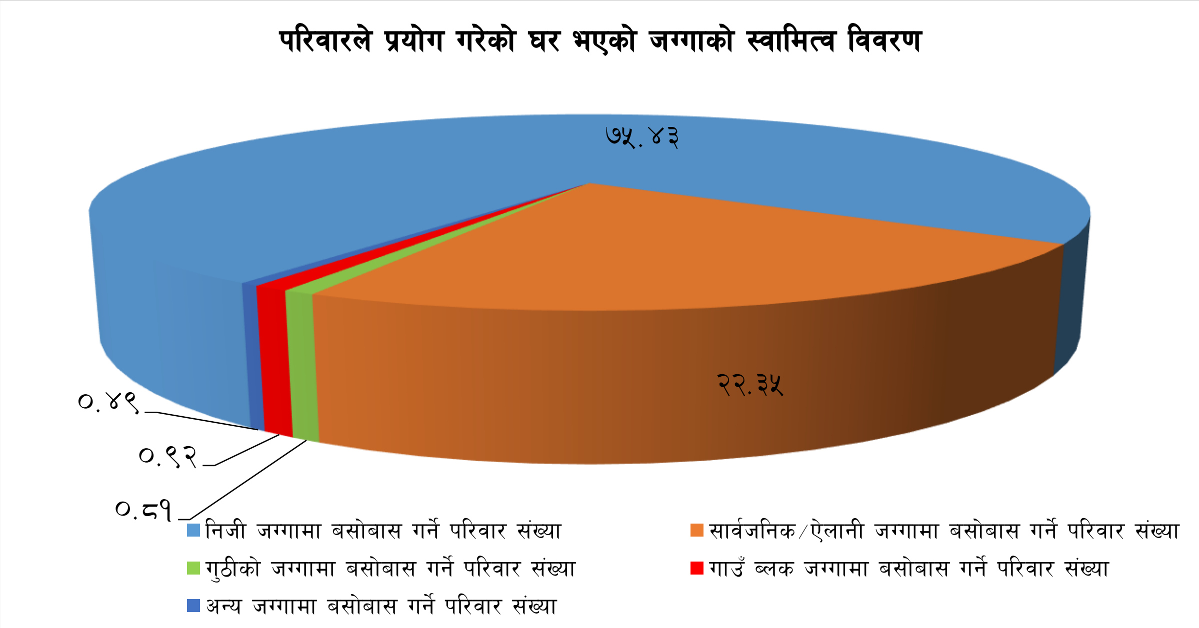

४.२.३ खेतियोग्य जमिन सम्बन्धि विवरण

वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । गाउँमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन । खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना हुन सक्छ । भू-सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा ५५.९२ वर्ग कि.मि. अर्थात ३३.५४ प्रतिशत जमिन खेतियोग्य रहेको छ ।

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा हुनुपर्दछ । खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको

समेत सही तथ्याङ्क हुनुपर्दछ । यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा बैकल्पीक उपायले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

४.२.४ बाँझो जमिन सम्बन्धि विवरण

गाउँघरमा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो रहेका हुन्छन् । सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुयोग गर्न सकिन्छ । जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो । खेति नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ । खेति नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ । भू-सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा ०.६७ प्रतिशत जमिन बाँझो अवस्थामा रहेका छन् ।

४.३ कृषि तथा पशु विकास

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ । तसर्थ तत्कालका लागि कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारी साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ । उच्च प्रविधिहरू विकास भईसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेति प्रणालीमा सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै हो । तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता अध्ययन गरी व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

४.३.१ सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण

यस पालिकाका केही परिवारहरू माछापालन व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् । माछापालनका लागि केही साना तथा ठूला पोखरीहरु रहेका छन् । सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४१ : सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण

Pond Area (Square Meter)	Pond Number (Unit)	Fish Production (Metric Tonnes)	Fish Sales (Metric Tonnes)	Fish Revenue (Rupees)
१४५३८.४७	४८	१८.२३	१४.१६	२८३२०००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

४.३.२ सिंचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ । खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्नु पर्दछ । यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यस गाउँपालिकामा खेतिपाती गर्ने १,२२८ परिवार संख्या मध्ये २२१ परिवार अर्थात १८ प्रतिशतले सिँचाइ सुविधा प्राप्त गरिरहेका छन भने १,००७

अर्थात ८२ प्रतिशत परिवार सिँचाइ सुविधाबाट बञ्चित रहेको पाउन सकिन्छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४२ : सिँचाइ सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी वडागत विवरण

वडा नं.	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	असिंचित क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	जम्मा क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	२.२७	३१.८५	३४.१२
२	६.३५	१००.४	१०६.७५
३	०.८५	१५१.२६	१५२.११
४	२.१४	२.६१	४.७५
५	०.७४	७.९	८.६४
६	२.४	२१.२४	२३.६४
७	४१.३९	७४.७३	११६.१२
जम्मा	५६.१४	३८९.९९	४४६.१३
प्रतिशत	१२.५८	८७.४२	१००.००

४.३.३ सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४३ : सिंचाईको स्रोत सम्बन्धी विवरण

सिचाईको स्रोत	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
आकाशे पानी सङ्कलन	३.५३
नहर	०.१
अन्य	१.१२
पम्पिङ सेन्टर मोटर	२.९५
सिँचाइ कुलो	४६.९९
सौर्य लिफ्ट सिँचाइ	१.३५
भूमिगत सिँचाइ/स्यालो ट्युबवेल, डिप ट्युबवेल	०.११
जम्मा	५६.१५

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

४.३.४ कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४४ : अन्नबाली सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

अन्नबाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
मकै	१४७०१४००	२६९३.६	९८२.५९	१६५८७४५७
कोदो	३८०५८००	८५५.८७	५६३.४३	५२१९९७३
धान	६१९३२७०	१३५३.०४	८४३.७९	१२९४१०१२
फापर	२६११८८	८४.२१	६६.२७	१५३१०४९
अन्य खद्यान्नबाली	१९३०१.९	६७.६८	१२.५१	८८२६८२
गहुँ	४५१८०८	२४.५२	८.२६	१८१४३७९
जौ	८४६५.७५	१७.८४	४.९२	१७३४३९
जुनेलो	८३८.६३	१.०२	०.३	६८३८०
जम्मा	२५४४२०७२	५०९७.७८	२४८२.०७	३९२१८३७१

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

तालिका नं. ४५ : दलहनबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

दलहनबाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
केराउ	४९५४१५	१६१.१	१३३.९७	६६८२६७०
बोडी	३९६९९२	८३.२७	५२.१	३३७८०२०
सिमी	१४००२४	२७.०८	२६.७२	१३५२०८०
मास	१२००९५	११.१३	३.३७	६०९६८५
गहत	१८३७०.७	३.३४	१.५९	१६१०००
भटमास	१६६२३४	११८.३४	८४.८३	१४४८०३
अन्य दालबाली मस्याङ, खेसरी,	१६४९१.२	१.१४	१.१२	३५६९०
मसुरो	१२१९०.७	०.४३	०.२	२२७९१
जम्मा	१३६५८१३	४०५.८३	३०३.९	१२३८६७३९

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस पालिकामा कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवारले लगाउने मुख्य दलहनबालीमा बोडी रहेको छ भने भटमास, मास, केराउ, गहत, मस्याङ, खेसरी, सिमी लगायतको पनि राम्रो उत्पादन हुने गरेको पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ४६ : तेलहनबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तेलहनबाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
तोरी/सरसिउ	११६६१२६	३४.८४	२४.७२	२२१०७३
सूर्यमूखी	१७४.९३	१.४	०.२७	१८५१६
अन्य तेलबाली (जैतुन, रायो)	२०३१.७८	०.२२	०.०५	७६२५
जम्मा	११६८३३३	३६.४६	२५.०४	२४७२१४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

तालिका नं. ४७ : तरकारीबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तरकारी बाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
काक्रो	८९३८२२.८	७४७.१४	६७०.३३	२१५५४३००
गोलभेडा र टमाटर	६९५१९४.५	४९५.४३	३०९.९५	१७७१७८००
रायोको साग	३६०६८२.४	२६०.८३९	२२६.९५	५२९७६४०
घिउ सिमी	२१५८३९	१३७.८४	१३६.७९	४१३३०४०
काउली	१२४५०७.२	११२.५	४५.१६	३४८६९७०
अन्य तरकारी बाली	१०५३२०.५	८५.६	६०.९६	१८८६४४०
करेला	९९५४३.४७	२६.५१	२१.१५	७८१३३५
च्याउ	१८५०.२६४	३	२.४	४०००००
लौका	२९४२०.१७	१३.२४	१२.७१	३०८१३२

तरकारी बाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
पिडालु	७१३८६.५१	५१.८	३१.२	२३३०००
आलु	१४९८९३.९	१३९.८९	२८.२६	१९६००८
घिरौला	७४१५६.४१	५४.२	१२.८	१७६५२०
फर्सी	७५५५९.७७	१४.३	५.६४	१६९०६०
भिण्डी /रामतोरिया	१५१५७.०४	१२.१५	२.६५	१४२०५०
बन्दा	४३०५८.४७	३४.२	२२.३२	१२१९५०
राज्मा सिमी	२२१३४.५२	१८.४३	७.३७	८९६००
स्कुस	१६६५३.६९	१७.६५	२.२	४९०२०
चिचिन्ना	१९७३५.३	१८.४	१३.१८	३९५००
भेडे खुर्सानी	१४३६४.६८	४.५६	३.०४	३२१४७
मुला	१६६९७.७५	१८.२७	९.३	६३२१९
प्याज	२०३७३.४८	१५.८३	७.८	५६८७४
चम्सुरको साग	१५८६.११७	१.०३	०.७	२५७९२
तरुल	१९१६.२९१	३.९	०.३	४५८९६
पालुङ्गो साग	२७५२.००९	७.९	२.३	५४५८३
गाँजर	१५४०.०४५	१२.८४	८.२	३७४२१
जम्मा	३०७३१४६	२३०७.४४९	१६४३.६६	५७०९८२९७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

तालिका नं. ४८ : मसलाबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

मसला बाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
धनिया	९३९६.२६	४.४३	६.४८	१२७०५५०
खुर्सानी	१९४६१.१	३१४.७७	१२७.७	५९२१००
लसुन	७६७११.९	१८०.५	६.१९	२८४७०८
अदुवा	३३२२२.८	६१९.५१	२८३.४४	२०६१२८
बेसार	२८२६९.२	१८.४	१.६२	१२०७००
तेजपात	३१.८	१.८		
जीरा	१८.७३	१.७४		
मरिच	१७.२९	१.६९		
मेथी	३१.८	१.१		
टिमुर	७.९५	१.३		
अन्य मसलाबाली	६३.६	०.०३		
जम्मा	१६७२३२.४	११४५.२७	४२५.४३	२४७४१८६

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

तालिका नं. ४९ : फलफूलबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

फलफूलबाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
सुन्तला	२६१२४४	१११५.८४	५९९.४५	३६५४०७००
केरा	६३५८४.९	४६२.६४	३७२.३३	३०९२८२०
कागती	२८४८८.६	९.४७	८.१५	१९७२८०
लिची	४७१३.७९	३.१	१.६२	१९१३७०
अम्बा	६७९६.६१	१२.८४	७.९२	९५१००
आँप	५१४९३.८	२४.८९	८.०९	८२२८८
किवी	५६७५.५	१५०.०२	१००.१	१५६८२०६
एभोकाडो	२९०१.३५	०.१६	०.०४	८६३००
रुखकटहर	२०६.७	०.२६	०.०७	७००००
आरु	१२७१.९२	२.८८	०.०३	४५०००
नासपाती	४२१.३५	३५.६	३०.२५	५३४८६
मेवा	२३०.५५	०.२		
आरुबखडा	१९०.८	०.०७		
जुनार	१८३.२	०.१		
ज्यामिर	१५.९	०.०२		
ओखर	६३.६	०.३		
निबुवा	८६६.४७	०.३९		
लप्सी	१५८९.७६	०.१		
भूईकटहर	२९०९.३	०.०५		
मौसम	१०७३.०९	०.१४		
हलुवावेद	१५.९	०.१८		
अनार	१५.९	०.०१		
भोगटे	७.९५	०.०२		
जम्मा	४३३९६०.९	१८१९.२८	११२८.०५	४२०२२५५०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

कृषि कार्यमा संलग्न घरपरिवार मध्ये सबैभन्दा वढी २३२ घरपरिवारले आँप क्रमस: ५१ घरपरिवारले केरा र २६ परिवारले कागती लगाउने गरेका छन् । यहाँ लगाउने मुख्य फलफुलमा आँप, केरा, सुन्तला, कागती, भूईकटहर, रुखकटहर रहेको छ । विस्तृत विवरण तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

४.३.५ नगदेबालीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५० : नगदेबालीजन्य वस्तुको उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

नगदेबाली	बालीको क्षेत्रफल (वर्ग मी.)	बालीको उत्पादन मात्रा (मेट्रिक टन)	बालीको बिक्री मात्रा (मेट्रिक टन)	विगत १२ महिनामा बालीबाट आम्दानी (रुपैयाँ)
उखु	३१०४८.१	३१.३५	६.३४	२५५५०२०
कफी	४०११०.७	१२४.९८	३८.८३	१०२९०२०
अलैंची	३५४५.३	१०.३८	८.०५	४००००
कपास	५७२.३२	१.०६	१.०६	११०००
चिया	६३.६	०.०६	०.०१	०
जम्मा	७५३४०.०२	१६७.८३	५४.२९	३६३५०४०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

४.३.६ पशुपन्छीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५१ : पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादन सम्बन्धी विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

पशुपन्छीजन्य वस्तु	पशुपन्छीजन्य वस्तुको उत्पादन मात्रा	पशुपन्छीजन्य वस्तुको बिक्री मात्रा	बिगत १२ महिनामा पशुपन्छीजन्य वस्तुबाट आम्दानी (रुपैयाँ)	इकाई
मासु	२४८५	७५६.५३	२२६९५९००	मेट्रिक टन
दुध	८१२६.४४	३२६८.१	९८०४३०००	मेट्रिक टन
अन्य	१३५.५६	६५.७९	९६९००३	मेट्रिक टन
दुधजन्य वस्तु (ध्यू, चिज, मखन आदि)	११९४.४५	५१४.१७	२०५६६८१०	मेट्रिक टन
अण्डा	४६३११७	३५०८८६	२८०७०८८	गोटा
जम्मा			१४५०८१८०१	

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

४.३.७ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ। विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ। अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ। रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समयमै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित तथा बृद्धि गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. ५२ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	गहुँ	कीटकिटे, धमिरा, लाहि	कालो पोके, पहेलो सिन्दुरे, खैरो सिन्दुरे, डढुवा, गन्हाउने कालो पोके आदि ।
२	मकै	अमेरिकी फौजी कीरा, खुर्मे किरा, गबारो, फेदकटुवा आदि	ध्वाँसे थोप्ले रोग, उत्तरी पाते डढुवा, दक्षिणी पाते डढुवा, डाँठ कुहिने रोग आदि ।
३	तोरी	करौते झिङ्गा, लाहि	करौते झिङ्गा, लाहि आदि
४	आलु	फेदकटुवा, आलुको पुतली, रातो कमिला, लाहि आदि	फेदकटुवा, आलुको पुतली, रातो कमिला, लाहि आदि ।

स्रोत : इच्छाकामना गाउँपालिका, २०८०

४.३.८ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. ५३ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टुटायप्सूलूटा, सेतो झिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडूवा– अगौटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफने फडके आदि ।	सफ्टरट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
३.	आलू	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि ।	डढुवा , मोजाइक खैरो पिप, चक्के आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफने फडके आदि ।	सफ्टरट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
८.	सून्तला	पतेरो, लाही, फूट फ्लाई , स्केल लिफ, भाईनर, लेमन डग आदि ।	क्याकर, फूट रट , रुटरघ , स्वीटीमोल्ड आदि ।

स्रोत : इच्छाकामना गाउँपालिका, २०८०

४.३.९ पशुपन्छिमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपन्छिहरूको पालन यस गाउँपालिकाको प्रमुख पेशा मध्ये एक हो । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन्। गाउँपालिकाको वनजङ्गलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा यदाकदा देखिने गरेको छ। यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ। यी रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन्। गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज

विरुद्धको खोपकार्य विभिन्न वडाहरूमा सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण गर्न सफल हुने देखिन्छ। सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन । तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको पाइन्छ ।

४.३.१० व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेति गर्ने प्रणाली विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्न जरुरी छ। हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतिपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ। यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन पनि मद्दत पुऱ्याउँछ ।

तालिका नं. ५४ : व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

क्र.सं.	फर्मको नाम	सञ्चालकको नाम	ठेगाना
१	च्याङटार कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	काजी लामा	वडा नं.१ तिपाङ
२	तिपाङ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	अनिल प्रजा चेपाङ	वडा नं.१ तिपाङ
३	नयाँ घर कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	लोक बहादुर पुरी	वडा नं.१ हात्तीवाङ
४	दिङ्लाङ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	मान बहादुर प्रजा	वडा नं.१ दिङ्लाङ
५	जनप्रगति कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सञ्जय चेपाङ	वडा नं.१ दिङ्लाङ
६	गैरीगाउँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	लाल बहादुर तामाङ	वडा नं.१ तिपाङ
७	बिवेक कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	स्मृती चेपाङ	वडा नं.१ तार्सिलिङ
८	सपना कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	अन्जु चेपाङ	वडा नं.१ तार्सिलिङ
९	कालिका कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	किशोर पुरी	वडा नं.१ हात्तीवाङ
१०	दिपक कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	दिपक चेपाङ	वडा नं.१ तिपाङ
११	प्रगति कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	संगम गुरुङ	वडा नं.२ घुर्केस
१२	तेर्से कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सुक बहादुर गुरुङ	वडा नं.२ तेर्से
१३	एस।के।कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	कुमार बहादुर गुरुङ	वडा नं.२ ओल्र्याङ
१४	चन्द्रमायाँ बाख्रा फर्म	चन्द्रमायाँ चेपाङ	वडा नं.२ थापाथली
१५	राजकुमारी कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	राज कुमारी चेपाङ	वडा नं.२ मैतेस
१६	होम कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	होम बहादुर चेपाङ	वडा नं.२ तोवाङ
१७	अभि कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	बुद्धि बहादुर गुरुङ	वडा नं.२ डाँडागाउँ
१८	इच्छाकामना बाख्रा फर्म	नबिन गुरुङ	वडा नं.२ डाँडागाउँ
१९	सोममायाँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सोममायाँ चेपाङ	वडा नं.२ तोवाङ
२०	तोबाङ पशुपन्छी फर्म	ईश्वर चेपाङ	वडा नं.२ तोवाङ

क्र.सं.	फर्मको नाम	सञ्चालकको नाम	ठेगाना
२१	बिमला कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	होस बहादुर चेपाङ	वडा नं.२ तोलाङ
२२	सन्त बाखा फर्म	सन्त बहादुर चेपाङ	वडा नं.२ ठाडो खोला
२३	बाल गौरी बाखा फर्म	विशु गुरुङ	वडा नं.२ घुर्केस
२४	बरदान बाखा फर्म	भोज बहादुर गुरुङ	वडा नं.२ थापाथली
२५	बिक्रम कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	बिक्रम चेपाङ	वडा नं.२ हप्पनी
२६	कर्ण कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	कर्ण बहादुर चेपाङ	वडा नं.२ हप्पनी
२७	तारा कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	तारा बहादुर मगर	वडा नं.२ माथिल्लो काउले
२८	सिव कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सिव बहादुर झ्यारी मगर	वडा नं.२ माथिल्लो काउले
२९	स्मृती कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	स्मृती गुरुङ	वडा नं.२ घुर्केस
३०	थापाथली बाखा फर्म	खडक कुमारी थापा	वडा नं.२ थापाथली
३१	सिरमायाँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सिरमायाँ चेपाङ	वडा नं.२ तोवाङ
३२	रत्न कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	रत्न बहादुर प्रजा	वडा नं.३ धुसा
३३	प्रशंसा कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	चित्र बहादुर चेपाङ	वडा नं.३ धुसा
३४	फेमोस कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	निरुता गुरुङ	वडा नं.३ चुम्लिङ बेसीडाँडा
३५	सुनौलो कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	चन्द्र कुमारी चेपाङ	वडा नं.३ धुसा
३६	बिर्ख कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	बिर्ख बहादुर प्रजा	वडा नं.३ धुसा
३७	फुलमायाँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	फुलमायाँ चेपाङ	वडा नं.३ धुसा
३८	कुरिन मिट सप्लायर्स एण्ड कृषि फर्म	मसिनो गुरुङ	वडा नं.३ कुरिनघाट
३९	माथिल्लो डुँडे स्वावलम्बन कृषक महिला समुह	नर कुमारी गुरुङ	वडा नं.३ माथिल्लो डुँडे
४०	सगुना कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सगुना राणामगर	वडा नं.४ कुरिनभित्ता
४१	कुरिनभित्ता कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	खिल बहादुर मगर	वडा नं.४ कुरिनभित्ता
४२	डाँडागाउँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	डम्बर बहादुर थापा	वडा नं.४ डाँडागाउँ
४३	मेरिना कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	मेरिना श्रेष्ठ थापा	वडा नं.४ डाँडाबारी
४४	रोजगार कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	मिठु डल्लाकोटी	वडा नं. ४ कुरिनटार
४५	मन कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	मन बहादुर क्षेत्री	वडा नं.५ भोटश्वरा
४६	चित्र कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	चित्र बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
४७	बिबेक कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	डिल बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
४८	लालमायाँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	लालमायाँ चेपाङ	वडा नं.५ जौगैरा
४९	दिल कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	दिल बहादुर चेपाङ	वडा नं.५ जौगैरा
५०	बिनम कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	भरत गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
५१	तुलसी कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	थान बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
५२	टेक कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	टेक बहादुर कामी	वडा नं.५ भोटश्वरा

क्र.सं.	फर्मको नाम	सञ्चालकको नाम	ठेगाना
५३	चिज कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	चिज कुमारी गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
५४	बिरमायाँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	एक बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ भोटश्वरा
५५	पञ्च कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	पञ्च बहादुर कामी	वडा नं.५ भोटश्वरा
५६	सयपत्री कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	रेश बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
५७	इच्छाकामना कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	नन्द कुमार बिका	वडा नं.५ भोटश्वरा
५८	न्यु इच्छाकामना कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	प्रकाश सिलवाल	वडा नं.५ मुग्लिन
५९	रश्मी कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	हस्त बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ किटश्वरा
६०	गम कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	गम बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
६१	लालुपाते कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सोमान सिं गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
६२	इन्द्रमायाँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सुन बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ किटश्वरा
६३	डिमोस कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	पदम बहादुर गुरुङ	वडा नं.५ साठीमुरे
६४	दुर्गा कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	बिर्ख बहादुर घर्ति	वडा नं.६ तुन्तेस
६५	रमेश कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	बुद्धिमायाँ गुरुङ	वडा नं.६ जलबिरे
६६	आइतमान कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	आइतमान गुरुङ	वडा नं.६ चनौटे
६७	थामडाँडा बाखापालन	धनसिंह गुरुङ	वडा नं.६ थामडाँडा
६८	झनमायाँ कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	झनमायाँ गुरुङ	वडा नं.६ पैरेनी
६९	इमान कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	इमान गुरुङ	वडा नं.६ तुन्तेस
७०	सिर्जना कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	राम बहादुर घर्ति	वडा नं.६ तुन्तेस
७१	कृष्ण कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	कृष्ण राज गुरुङ	वडा नं.६ जलबिरे
७२	सुनिता कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	सुनिता गुरुङ	वडा नं.६ याकराङ
७३	चारघरे कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	धन बहादुर चेपाङ	वडा नं.६ चारघरे
७४	बद्धि कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	बुद्धि बहादुर गुरुङ	वडा नं.६ याकराङ
७५	मस्राङ बाखा फर्म	तिलक बहादुर गुरुङ	वडा नं.६ मस्राङ
७६	निखिल पशु फर्म	निखिल चेपाङ	वडा नं.६ चेम्बाङ
७७	जुना कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	जुना गुरुङ	वडा नं.६ याकराङ
७८	चन्डी भन्जाङ सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लिमिटेड	#NAME?	वडा नं.६ जलबिरे
७९	कविराज कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	कविराज चेपाङ	वडा नं.७ सोमिगौडा
८०	उपरदाङगढी कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	वनमायाँ गुरुङ	वडा नं.७ उपरदाङगडी
८१	शुभ पशुपन्छी फर्म	शान्ति लामा तमाङ	वडा नं.७ सिमलढाप
८२	पवित्रा कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	विना चेपाङ	वडा नं.७ सिर्जनशिल
८३	गोरी कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	गोरीमायाँ तामाङ	वडा नं.७ सिमलढाप
८४	पूर्ण कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	पूर्ण बहादुर मगर	वडा नं.७ गर्दास
८५	आर्यन कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	मुना चेपाङ मगर	वडा नं.७ खेतवारी
८६	पि एण्ड वि कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	खिनमायाँ थापा	वडा नं.७ सुन्दरवस्ती

क्र.सं.	फर्मको नाम	सञ्चालकको नाम	ठेगाना
८७	अर्जुन कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	अर्जुन गुरुङ	वडा नं.७ सुन्दरवस्ती
८८	एन आर पी कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	रुपा कुमारी थापा मगर	वडा नं.७ सुन्दरवस्ती
८९	निरा कृषि तथा पशुपन्छी फर्म	निरमायाँ गुरुङ	वडा नं.७ सुन्दरवस्ती
९०	विवश कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	होम माया लो	वडा नं.७ सुन्दरवस्ती
९१	एस आई के कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	कुल बहादुर मगर	वडा नं.७ देविथान
९२	महेन्द्र कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	सरस्वती तामाङ	वडा नं.७ समिगौडा
९३	सिमलडाँडा कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	हस्तमाया गुरुङ	वडा नं.७ सिमलडाडा
९४	सञ्जिवनी बाखा फर्म	मन्दिरा महर्जन श्रेष्ठ	वडा नं.७ सिमलढाप

स्रोतः इच्छाकामना गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

४.३.११ कृषि तथा पशुसेवासंग सम्बन्धित मानव संशाधन

तालिका नं. ५५ : कृषि जनशक्तीको विवरण

क्र.सं.	कृषि जनशक्तीको नाम	पद	सम्पर्क न.	कैफियत
१.	उमेश कुमार चौधरी	न.प्रा.स (चौथो)	९८४५९८४५१०	कृषि विकास शाखा र पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास शाखा
२.	समिक्षा पौडेल	अधिकृत सातौं	९८४२११६७४६	
३.	कामना पोखरेल	अधिकृत छैटौं	९८४५९७६०५५	
४.	आशिष त्रिपाठी	कृषि स्नातक प्राविधिक छैटौं	९८४५६५२३४७	
५.	रञ्जित वि.क	पशु सेवा प्राविधिक पाँचौं	९८६५५०५५०६	
६.	मोहन लाल श्रेष्ठ	पशु सेवा प्राविधिक पाँचौं	९८५१३५३६७७	
७.	डा. सुनिल ज्ञवाली	पशु स्नातक प्राविधिक छैटौं	९८४५३३१८३७	

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

क) कृषि वा पशुपालन उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

आफ्नै स्वामित्वको जमिनमा होस् वा अर्काको जमिन, खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारको संख्या ४,०३४ अर्थात् ६४.११ प्रतिशत र असंलग्न घरपरिवारको संख्या २,२५८ अर्थात् ३५.८९ प्रतिशत रहेको छ। यस मध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारहरू १,१७० वडा नं. ७ मा र कम घरपरिवारहरू २३३ वडा नं. ४ मा रहेका छन्। कृषिमा संलग्न घरपरिवारको संख्या क्रमशः घट्दै जानुमा कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन्। वडाअनुसार विस्तृत विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :-

तालिका नं. ५६ : कृषि वा पशुपालन उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषि वा पशुपालनमा आवद्ध भएको परिवार संख्या		कृषि वा पशुपालनमा आवद्ध नभएको परिवार संख्या		जम्मा परिवार संख्या
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	५२३	७३.०४	१९३	२६.९६	७१६
२	६३१	९७.२३	१८	२.७७	६४९

वडा	कृषि वा पशुपालनमा आवद्ध भएको परिवार संख्या		कृषि वा पशुपालनमा आवद्ध नभएको परिवार संख्या		जम्मा परिवार संख्या
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
३	५७३	६७.४१	२७७	३२.५९	८५०
४	२३३	२१.६१	८४५	७८.३९	१०७८
५	३३६	३४.८९	६२७	६५.११	९६३
६	५६८	८०.११	१४१	१९.८९	७०९
७	११७०	८८.१७	१५७	११.८३	१३२७
जम्मा	४०३४	६४.११	२२५८	३५.८९	६२९२

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

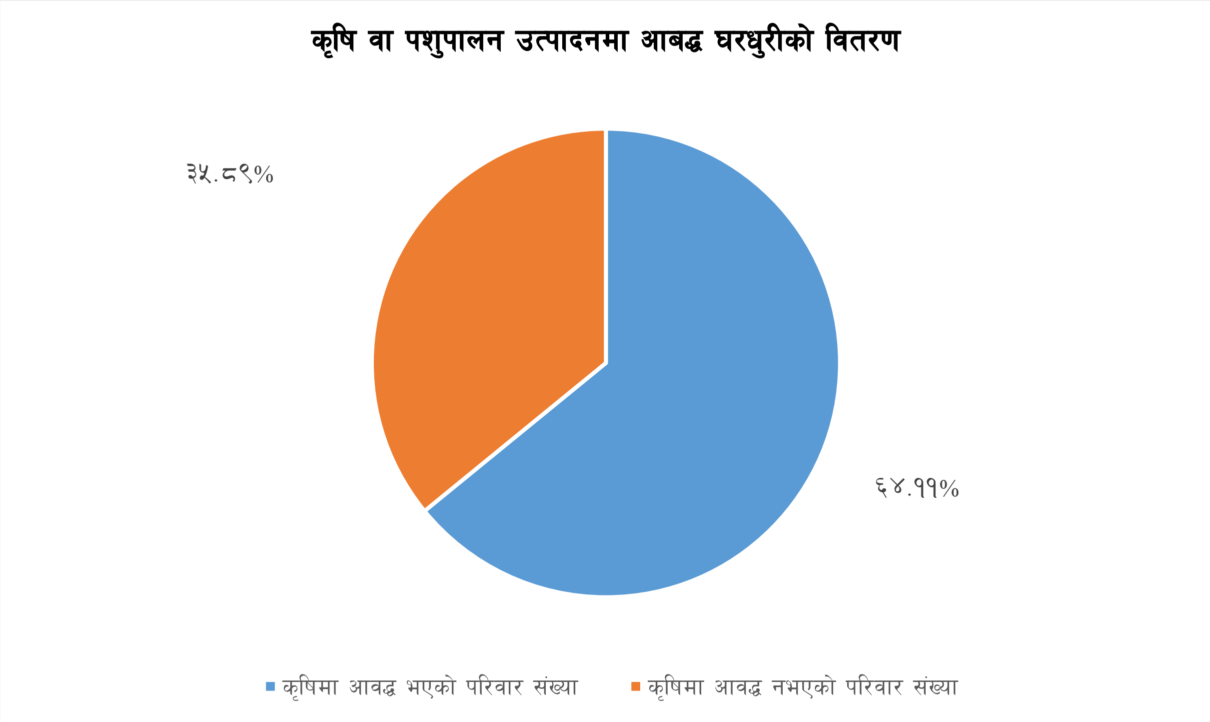

४.३.१२ कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह तथा सामुदायिक संस्थाको विवरण

ख) कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषिको व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् । यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि क्षेत्रको कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउने देखिन्छ । इच्छाकामना गाउँपालिकामा दर्ता भएका कृषक समुहहरुको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ५७ : कृषक समुहहरुको विवरण

सि.नं.	कृषक समूहको विवरण	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्ति	सर्म्पक नम्बर
१.	इच्छाकामना सुन्तला कृषक समूह	वडा नं. ३, दारेचोक	राजन गुरुङ, अध्यक्ष	९७४८३०६३८०
२.	अगुवा चेपाङ-महिला पौरखी मञ्च कृषक समूह	वडा नं. ७, सुन्दरबस्ती	इन्द्रमाया चेपाङ, अध्यक्ष	९८६९८९१८३८
३.	सुनगाभा तरकारी फलफूल महिला कृषक समूह	वडा नं. ५, मुग्लीङ	सावित्री पुडासैनी, सचिव	९८४५०९२२२०
४.	अगुवा चेपाङ महिला कृषक समूह	वडा नं. ५, जैगैरा	निमिसा चेपाङ, सदस्य	९८६२२४०५५९
५.	अगुवा चेपाङ महिला कृषक समूह	वडा नं. ६, कप्ली खोला	विमला चेपाङ, अध्यक्ष	९८६९६९७९१९, ९८६९६९७९१९
६.	अगुवा चेपाङ महिला पैरवी मञ्च कृषक समूह	वडा नं. ३, धुषा	फूलमति पुजा, अध्यक्ष	९८६१७३०३१५
७.	हपनी दिगो कृषक समूह	वडा नं. २, हपनी	मनमाया चेपाङ, अध्यक्ष	९८६५१८३७१४
८.	लालि गुराँस कृषक समूह	वडा नं. ७, सानु भोर्ले	दुर्गा वहादुर गुरुङ, अध्यक्ष	९८६९७७८१८५
९.	चक्र देखी महिला कृषक समूह	वडा नं. ४, लामिडाँडा	शुक्ष्मा राना, अध्यक्ष	९८१५२८७७६९
१०.	पिपलडाँडा, धुषा डाँडागाउँ कृषक समूह	वडा नं. ३, पिपलडाँडा	धनबहादुर गुरुङ, सचिव	९८२११६१६३५
११	मिहिनेती कृषक समूह	वडा न.. ३, चैगुम	खड्ग बहादुर श्रेष्ठ, अध्यक्ष	९८४१०५९६०५
१२	सुनाखरी कृषक समूह	वडा नं. २, काउले	लोकबहादुर मगर, उपाध्यक्ष	९८४५२१३१०३
१३	गतिशिल कृषि समूह	ई. गाउँपालिका - ०५	तारा बहादुर गुरुङ, अध्यक्ष	९८६४१७८०२४
१४	कालीखोला कृषक समूह	इ.गा.पा.-०६	सन्त बहादुर चेपाङ, अध्यक्ष	९८१४२४१८४०
१५	नाग्दी खोला कृषक समूह	इ.का. ४	खड्क बहादुर थापा मगर, सचिव	९८४५५८११४०
१६	माझगाउँ कृषक समूह	ई.गा.पा. ०३	तिलक बहादुर खड्का (अध्यक्ष), सिताराम गुरुङ (सचिव)	९८११२५१९८२, ९८४५२०७६१८
१७	दाहाखानी स्वावलम्बन महिला कृषक समूह	इ.गा.पा. ७	मन कुमारी मगर (अध्यक्ष), शान्ती गुरुङ (सचिव)	९८६९८९९१२९, ९८४०८३९३३५

सि.नं.	कृषक समूहको विवरण	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्ति	सर्म्पक नम्बर
१८	लालीगुराँस स्वावलम्बन महिला कृषक समूह	इ.गा.पा.७	समिता गुरुङ (अध्यक्ष)	९८४५०६९३१४
१९	देवीथान स्वावलम्बन महिला कृषक समूह	इ.गा.पा.७	पानमाया गुरुङ (सदस्य)	९८६०८४६१४१
२०	लिलिन्टार स्वावलम्बन महिला कृषक समूह	इ.गा.पा.-०३	माया चेपाङ्ग (अध्यक्ष)	९८०९२१९४७६
२१	बेलडाँडा कृषि तथा पशु कृषक समूह	इ.गा.पा. ०४, बेलडाँडा	रिम बहादुर आले (अध्यक्ष)	९८२९४९१६८३
२२	हपनी कृषक समूह	इ.गा.पा. ०२, हपनी	टेक बहादुर चेपाङ्ग (अध्यक्ष) नारायण थापा (सदस्य)	९८४०५१३०८१, ९८४६७५०५०६
२३	लङ्घाली कृषक समूह	इ.गा.प. ०४	लिला बहादुर थापा मगर (अध्यक्ष)	९८६६२७६१५६
२४	सिस्नेरी स्वावलम्बन कृषक महिला समूह	इ.गा.पा. ०३	हितमागा गुरुङ्ग (अध्यक्ष)	९८४२१३०२०३
२५	सोला बोर्लाङ्ग स्वावलम्बन महिला कृषक समूह	इ.गा.पा. ०४	विष्णु चेपाङ्ग (अध्यक्ष)	९८२१११६४१०
२६	माथिल्लो डुडे स्वावलम्वन कृषक महिला समूह	इ.गा.पा. ०४	सविन गुरुङ (सचिव)	९८४४०२८८४४
२७	सम्झना कृषक महिला समूह	इ.गा.पा. ०५	चन्द्र कुमारी प्रजा (अध्यक्ष)	९८६३९०२३०४
२८	जौगैरा कृषक महिला समूह	इ.गा.पा. ०५	लालमाया चेपाङ्ग (अध्यक्ष)	९७६५३६०५२५
२९	सोराथोक स्वावलम्बन कृषक समूह	इ.गा.पा. ४	गंगाा आले मगर (अध्यक्ष)	९७४६२९५६५८
३०	डाँडाबारी स्वावलम्बन महिला कृषक समूह	इ.गा.पा. ४	विष्णुमाया गुरुङ (अध्यक्ष)	९८०६८७११५९
३१	श्री खर्पन स्वावलम्बन महिला कृषक समूह	इ.गा.पा. ५	गीता माया मगर (अध्यक्ष)	९८६३३७२००४
३२	दुम्किम चेपाङ महिला पैरवी मंच कृषक समूह	२	रिता माया प्रजा (अध्यक्ष)	९८४५७३४९९८
३३	फोक्सिङ्ग पानीघट्ट स्वावलम्बन महिला कृषि समूह	इ.गा.पा. ५	कविता गुरुङ्ग (अध्यक्ष) कुमारी गुरुङ (सचिव)	९८६३३१६०२०, ९८२९२८४६२५
३४	नमुना चेपाङ्ग महिला पैरवी मञ्च कृषक समूह-०१	इ.गा.पा. ०१	दिल कुमारी चेपाङ्ग (अध्यक्ष)	९८४५७९१४४०
३५	श्री अगुवा चेपाङ्ग महिला पैरवी मञ्च कृषक समूह	इ.गा.पा. ०७	लक्ष्मी चेपाङ (अध्यक्ष)	९८६९७८१३१८, ९८६९३०८९६५

सि.नं.	कृषक समूहको विवरण	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्ति	सर्म्पक नम्बर
			निजलि चेपाङ (सचिव)	
३६	नयाँ बस्ती चेपाङ महिला पैरवी मञ्च कृषक समूह	इच्छाकामना ४	सानी माया चेपाङ (अध्यक्ष), मनकुमारी गुरुङ, सर्मिला चेपाङ (सचिव)	९८०६६०४६४८, ९८६६३६१५३४
३७	साहसी चेपाङ महिला पैरवी मञ्च कृषक समूह	इच्छाकामना - ३	मौसमी चेपाङ (अध्यक्ष), कुमारी आले मगर प्रजा (सचिव)	९८२९४९१६०२, ९८०७२२४६५४
३८	सूर्य ज्योति चेपाङ, महिला कृषक समूह	इ.गा.पा.-०४	निरमाया चेपाङ (अध्यक्ष), ममिला चेपाङ (सचिव)	९८११४७३९७, ९७४५३३६९४८
३९	तार्सिलिङ्ग कृषक समूह	इ.गा.पा. ०१	डल्लीमाया चेपाङ (अध्यक्ष), अञ्जु चेपाङ (सदस्य)	९८६३२१०८१९
४०	तोक्दाङ्ग ढाप कृषक समूह	इ.गा.पा. ०३	चन्द्र बहादुर गुरुङ्ग (अध्यक्ष), भिष्म गुरुङ्ग (सचिव)	९८२०६३६९०९, ९७४२८६३४६२
४१	लोकप्रिय कृषक समूह	इ.गा.पा. ०३ फिस्लीङ्ग	डम्बर बहादुर गुरुङ (अध्यक्ष)	९८२९२७४१३१
४२	बाल गौरी मौरीपालन कृषक समूह	इ.गा.पा. २ (मायाहार)	लिला बहादुर गुरुङ्ग (अध्यक्ष)	९८६९३२३६०९
४३	श्री जन उज्जवल मिश्रित कृषक समूह	इ.गा.पा ५ साठीमुरे	होम बहादुर गुरुङ (अध्यक्ष), चित्र बहादुर गुरुङ (सचिव)	९८६३०४९३४२, ९८११८३०१६०

४.३.१३ संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रको रुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ । यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापारिकहरूलाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ ।

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ । उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ । भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट समेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ । यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थानमा चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ ।

४.४ पर्यटन विकास

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन, वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षण पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रुपमा परिचित छ। पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो। यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक समृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ। तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ। यस गाउँपालिकामा पनि पर्यटन विकासका प्रचुर सम्भावनाहरू रहेका छन्।

गाउँपालिकामा इच्छाकामना मन्दिर, देवीथान, पाथीभारा, शंखदेवी मन्दिर, भद्रकाली मन्दिर लगायतका धार्मिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेका छन्। यहाँ होमस्टे र साँस्कृतिक पर्यटनको समेत उत्तिकै सम्भावना रहेको छ। चेपाङ जाती लगायत विभिन्न जातीको संस्कृति झल्कने विभिन्न सांस्कृतिक कार्यक्रमहरुलाई समेटेर सांस्कृतिक पर्यटन प्रर्वद्धन गर्न सकिन्छ। तसर्थ हाल पर्यटकहरूका लागि होटल तथा होमस्टेहरूका साथै अन्य आवश्यक सेवा सुविधा विस्तार गर्न आवश्यक रहेको छ।

४.४.१ पर्यटकिय स्थलहरुको विवरण

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं यहाँको उच्च पहाडी क्षेत्रबाट फाँट तथा होचा पहाडी क्षेत्रहरुको अवलोकन गर्न सकिने साथै चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको समेत दृष्यावलोकन गर्न सकिन्छ। यस गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ५८ : पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण

वडा नं.	नाम
१	सिराईचुली, देवीथान, दिङलाङ्ग, बुद्द गुम्बा ,चौकीडाडा भुयर थान/राजभोग चर्च, मन कान्छी देवी, शुयार थान, सिराइचुली मन्दिर सिराइचुली, शिव मन्दिर, कालिका मन्दिर, रानीवन, देवी मन्दिर
२	बालगौरी, पाथीभारा
३	गुम्बा, र्याफ्टिङ्ग, भूमेश्वर महादेव, देवीस्थान, जिपलाइन गुम्बा, र्याफ्टिङ्ग झण्डा पार्क, शिव मन्दिर, माइको मन्दिर, चौकी डाँडा, रुपलाङ्ग होमस्टे, भूमिस्थान, इच्छाकामना मन्दिर, भूयरस्थान मन्दिर, करङ्गे पहरा, बाल कुमार मन्दिर, गर्भे छाँगा, थानिमाइ मन्दिर, देविथान मन्दिर, नागदह, अकला मन्दिर, ताराखसे, खेल मैदान
४	वकुल्लारी देवी मन्दिर ,सियोन मेथोसिन चर्च, इच्छाकामना मन्दिर, सिद्ध बाबा स्थान,साराथोक मन्दिर ,चुली डाँडा, लहे देवी मन्दिर, महादेव मन्दिर, ग्रेस चर्च, इच्छाकामना मन्दिर ,
५	इच्छाकामना मन्दिर, शंखदेवी मन्दिर, शान्ति गुम्वा, थाकलडाँडा, गुप्तेश्वर महादेव मन्दिर, तमिन, इच्छाकामना मन्दिर, इच्छाकामना मन्दिर, सिद्धबाबा मन्दिर
६	जलविरे झरना, भद्रकाली मन्दिर, ऱ्याफ्टिङ्ग, गौरीखोला झरना, प्याराग्लाइडिङ्ग, सातकन्या मन्दिर

वडा नं.	नाम
	धनकालिका मन्दिर, सूर्यदेवि, बालकुमारी, लामो झरना, जलदेवि मन्दिर, याकराङ्ग गाउँ, कोहनो, सिद्धबाबा, सोखेसता, बुद्ध गुम्बा, सुनाचरी देवी, इच्छाकामना, चण्डीभञ्ज्याङ्ग, मनकामना, मण्डली थान, औतारी थान, टुडिखेल(फलाङ्गि), चौबिसे राज्यको दरबार, भद्रकाली मन्दिर, इच्छाकामना मन्दिर, दारेगोडा, चमेरे गुफा, मनकौरी, पन्थदेवी, फिसिङ्ग स्पट, ताल्तिखोला झरना, इच्छाकामना मन्दिर, देविमाता मन्दिर
७	उपदान गडि, लखन गुफा, चमेरा गुफा, कालिका सामुदायिक वन, अकलादेवी गुफा, थाक्लाङ्ग रिसोर्ट, चण्डीथान सामुदायिक वन, स्याङ्दी क्वाइबो गुम्बा, स्याङ्दी झरना, कोन्टे झरना, रानीखोला सामुदायिक वन, सिद्धिकालिका मन्दिर,सिमलढाप चर्च, गुठी, उपरदाङगढी, रापेताल मन्दिर, बालकुमारी माइ मन्दिर, लखन गुफा, गुरुङ गुम्बा, तामाङ गुम्बा, मगर गुम्बा, कालिखोला देउराली सामुदायिक वन, त्रिएक मुक्ति मण्डल, कालिखोला पोखरी, चिसापानी पोखरी, चेपुवा झरना, कालिका मन्दिर, देविथान मन्दिर, कालिका मन्दिर, चमेरो दुलो

स्रोत : वडास्तरीय छलफल, २०८०

४.४.२ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

कुनै पनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ। नेपालमा व्यापार व्यवसाय टनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा सिर्जना भएको छ। पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सुरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन्। पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ। हाल यस गाउँपालिकामा रहेका होटल, रिर्सोट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

गाउँपालिकामा रहेका होटल, रिर्सोट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	होटल, रिर्सोट तथा रेष्टुरेन्टको नाम	वडा नं.	जम्मा कोठा संख्या	जम्मा बेड संख्या
१	राना रेष्टुरेन्ट एण्ड गेष्ट हाउस	४	१२	२८
२	ग्यालेक्सी फूड होम	४	१२	१५
३	भु.पु सैनिक होटल ऐण्ड गेष्ट हाउस	४	१२	२४
४	श्रेष्ठ गेष्ट हाउस	४	११	२२
५	होटल गण्डकी सैनिक गेष्ट हाउस	४	१०	१६
६	मार्फा थकाली	४	१०	१७
७	ढकाल होटल	४	९	१७
८	भक्त गेस्ट हाउस	४	८	१६
९	रिजन होटल एण्ड गेष्ट हाउस	४	७	१०
१०	मनकामना दर्शन होटल एण्ड गेष्टहाउस	४	७	१५
११	बन्दिपुर होटल एण्ड लज	४	७	१०
१२	गोर्खा भु.पु सैनिक लाङ्गालि होटल एण्ड गेष्ट हाउस	४	७	१०

क्र.सं.	होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्टको नाम	वडा नं.	जम्मा कोठा संख्या	जम्मा बेड संख्या
१३	जोमसोम होटेल	४	७	७
१४	इच्छाकामना होटल	४	६	१०
१५	गुरुङ होटल	२	६	१२
१६	लामा खाजा घर	७	५	५
१७	गोर्खा आरुघाट होटल एण्ड लज	४	५	८
१८	स्याङ्दि होमस्टे ब्यबसाय	७	४	४
१९	गाउले मिनि रिसोर्ट	७	४	४
२०	गृष्मा होटल एण्ड गेष्ट हाउस	४	४	४
२१	द थकालि किचन एण्ड गेष्ट हाउस	४	३	६
२२	सनिशा खाजा घर	३	२	२
२३	लक्ष्मी होटल चमेना गिरहा	६	२	२
२४	जस्मिन होटल	४	२	४
२५	श्री बहिनी गोर्खाली खाजा घर	७	२	२
२६	रिजन फास्ट फूड रेष्टुरेन्ट एण्ड होटल	३	१	२

स्रोत: इच्छाकामना गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८०

४.५ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्तिका लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

४.५.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी)

औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन कालदेखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग, समुदायमा आधारित उद्योग, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग सगँ

सम्बन्धित ठुला उद्योगहरू सञ्चालनमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु, कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याएको छ ।

४.५.२ व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि विवरण

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिकरुपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

तालिका नं. ५९ : गाउँपालिकामा संचालित व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
१	कल्पना फेन्सी एण्ड कस्मेटिक पसल	कपडा पसल
	राधिका आले मगर	कपडा पसल
	काहिला किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	खुशी खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	गिता किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	नवीन खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	यम किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	लाङ्घाली किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	सिराइचुली रामजी होटेल एन्ड लज	खाद्यान्न बिक्री
	सुलभ किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	हत्तिबङ किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	हत्तिबङ किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
२	मन माया घती	कपडा पसल
	जिबन गुरुङ	खाद्यान्न बिक्री
	निलिमा किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	बुढाथोकी किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	युनिशा झयारी मगर	खाद्यान्न बिक्री
	रेशम कुमारी चेपाङ	खाद्यान्न बिक्री
	सरिता माया थापा	खाद्यान्न बिक्री
	बिक्रम चेपाङ	ग्रोसरी र प्रोभिजन पसल
	हेम बहादुर प्रजा	ग्रोसरी र प्रोभिजन पसल

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	गुरुङ होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
३	आरके पोल्ट्री	अन्य व्यापार
	किसन एग्रो सेवा केन्द्र	अन्य व्यापार
	थापा भाँडा पसल	अन्य व्यापार
	मोहन एग्रोभेट	अन्य व्यापार
	विकास स्टोर	अन्य व्यापार
	श्रेष्ठ भाँडा पसल	अन्य व्यापार
	सपना टेल्लेर	अन्य व्यापार
	समियोग खेती पसल	अन्य व्यापार
	बि एण्ड बि मोटरसाईकल ओर्कशप	अन्य सेवा बिक्री
	थापा भाडा पसल	अन्य सेवा बिक्री
	युगिशा खाजा घर	अन्य सेवा बिक्री
	सिराइचुली एग्रोभेट सेन्टर	अन्य सेवा बिक्री
	बिजय बिजुली पसल	इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक बस्तु बिक्री
	एगरो भेट्	औषधी तथा सर्जिकल पसल
	मेडिट्रिट पोलिक्लिनिक प्रा।लि	औषधी तथा सर्जिकल पसल
	जेनिश कम्प्लेक्स	कपडा पसल
	रेहान कस्मेटिक एण्ड फेन्सी	कपडा पसल
	शिशिर इन्टर प्रिजिस	कपडा पसल
	सम्झना सपिङ सेन्टर	कपडा पसल
	साफ फेन्सी	कपडा पसल
	सुपथ कपडा पसल	कपडा पसल
	अकला माई मोबाइल सेन्टर	कम्प्युटर/ मोबाइल र यसको पाटपूर्जा बिक्री तथा ममर्त समेत
	गुरुङ मोबाइल पसल	कम्प्युटर / मोबाइल र यसको पाटपूर्जा बिक्री तथा ममर्त समेत
	लक्ष्मण इलोक्टोनिक रेडियो घडि	कम्प्युटर/मोबाइल र यसको पाटपूर्जा बिक्री तथा ममर्त समेत
	लाङ्वालि मोबाइल पासाल	कम्प्युटर/मोबाइल र यसको पाटपूर्जा बिक्री तथा ममर्त समेत
	अधाकरी एण्ड सन्स किरन पसल	खाद्यान्न बिक्री
	अम्बिका राज स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	चन्द्रा किराना स्टोर	खाद्यान्न बिक्री

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	रविना स्टाफ हटेल	खाद्यान्न बिक्री
	अनमोल स्टाफ हटेल	खाद्यान्न बिक्री
	एरी स्टाफ हटेल	खाद्यान्न बिक्री
	मन्नाधार भोजालय	खाद्यान्न बिक्री
	न्यू मुस्कान रेस्टुरेन्ट	खाद्यान्न बिक्री
	प्रजापति किराना स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	रेनबो होटेल एण्ड रेस्टुरेन्ट	खाद्यान्न बिक्री
	सन्देश स्टाफ हटेल	खाद्यान्न बिक्री
	तिल माया किराना स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	अनिल खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	एभरेस्ट होटेल एन्ड क्याफे	खाद्यान्न बिक्री
	कल्पना किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	कुमारी किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	गुरुङ किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	चन्द्र सुर्य हाडवेयर	खाद्यान्न बिक्री
	जुन खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	जेनिशा खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	ज्ञानु सपलयर्स	खाद्यान्न बिक्री
	दर्वुङ होटल	खाद्यान्न बिक्री
	दिनेश सप्लायर्स	खाद्यान्न बिक्री
	निरिसा चिया पसल	खाद्यान्न बिक्री
	निरिस्मा गुरुङ	खाद्यान्न बिक्री
	न्यू रमेश टेलरिङ्ग सेन्टर	खाद्यान्न बिक्री
	रबि खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	शिवशत्ती किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	श्रेष्ठ किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	साग्रिला होटल एण्ड रेष्टुरेण्ड	खाद्यान्न बिक्री
	सुजन स्टाफ होटल	खाद्यान्न बिक्री
	सुशीला स्टाफ होटेल	खाद्यान्न बिक्री
	आल्म टायर रिपेरिङ सेन्टर	गाडी, मोटरसाइकल (इन्जीनले चल्ने साधनहरू बिक्री)
	विश्वकर्मा मोटर ग्यारेज	गाडीको बडी बनाउने र मर्मत गर्ने

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	भावाना फेन्शि	जुत्ता चप्पल
	इच्छाकामना ताजा फलफूल तथा तरकारी संकलन केन्द्र	तरकारी तथा फलफुल बिक्री
	इच्छाकामना फिसलिङ तरकारी फलफूल पसल	तरकारी तथा फलफुल बिक्री
	इचाया हेल्थ केयर	पाटी प्यालेसर सभा हल
	आर।के। मिट	माछा मासु बिक्री
	मिलन मासु पसल	माछा मासु बिक्री
	रोहित पोल्ट्री मिट सप्लायरस	माछा मासु बिक्री
	गुरुङ सुनिता टेलर्स	सिलाई कटाई पसलहरू
	माता मनकामना सुन चादी पसल	सुनचाँदी बनाउने तथा बिक्री गर्ने
	शुभकामना सुन चदि पसल	सुनचाँदी बनाउने तथा बिक्री गर्ने
	श्री शुभ लक्ष्मी सुन चादि पसल	सुनचाँदी बनाउने तथा बिक्री गर्ने
	इच्छाकामना बुक्स एण्ड स्टेशनरी	स्टेशनरी तथा किताब पसल
	एम एम हार्डवेयर सेन्टर	हार्डवयर निर्माण सामाग्री (रड, सिमेन्ट)
	फिस्लिङ हार्डवेयर	हार्डवयर निर्माण सामाग्री (रड, सिमेन्ट)
	रिजन फास्ट फूड रेस्टुरेन्ट र होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	उत्तम होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	धादिङ होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	सनिशा खाजा घर	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	स्मृति खाजा घर	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
४	मेरिना कृषि तथा पशुपंछी फम	अन्य उद्योग
	इच्छाकामना मोबाइल एण्ड बिजुली पसल	अन्य व्यापार
	न्यू एभरेष्ट नेवारी खाजघर	अन्य व्यापार
	मनकामना किरान पसल	अन्य व्यापार
	अधिकारी इलेक्ट्रोनिक्स रेपनिङ सेन्टर	अन्य सेवा बिक्री
	अनुसिला गोलासरी शप	अन्य सेवा बिक्री
	नेपाल फ्रेस हाउस	अन्य सेवा बिक्री
	न्यू मनकामना किराना पसल	अन्य सेवा बिक्री
	त्रिपाठी बिजुली पसल	इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक बस्तु बिक्री
	कुरिनटार एग्रो पोल्ट्री तथा दान बेक्री केन्द्र	औषधी तथा सर्जिकल पसल
	सीताराम टेलर्स	कपडा पसल
	लक्ष्मी बिजुली पसल	कम्प्युटर/मोबाइल र यसको पाटपूर्जा बिक्री तथा ममर्त समेत

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	सुहाना खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	गुरुङ किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	गोपश्वर किराना पसल तथा कोल्ड स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	गोर्खाली प्रयुशा गेष्ट हाउस एण्ड खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	जय सम्भु स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	जेनिफा किराना स्टोर्स	खाद्यान्न बिक्री
	थापा किराना	खाद्यान्न बिक्री
	दरै होटल	खाद्यान्न बिक्री
	प्रकृतिक किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	प्रेम खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	बबिन होटल	खाद्यान्न बिक्री
	मगर किराना स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	मनिषा खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	मुस्ताङ थकाली होटल	खाद्यान्न बिक्री
	रुपेश फास्ट फुड	खाद्यान्न बिक्री
	लक्ष्मी किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	लक्ष्मी टेड्रस	खाद्यान्न बिक्री
	शमिला किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	शुभ लक्ष्मी मिनि मार्ट	खाद्यान्न बिक्री
	साईना किरना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	सिर्जना स्टाफ होटल	खाद्यान्न बिक्री
	सुमित्रा स्टाफ होटल	खाद्यान्न बिक्री
	होटल लेवाटार एण्ड खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	मनकामना मोटर पाट्र्स	गाडी, मोटरसाइकल (इन्जीनले चल्ने साधनहरू बिक्री)
	विशोकर्मा वर्कशप कुरिनटार	गाडी, मोटरसाइकल (इन्जीनले चल्ने साधनहरू बिक्री)
	अश्रिम तरकारी	तरकारी तथा फलफुल बिक्री
	सन्तोषी खाका घर तथा तरकारी फलफूल पसल	तरकारी तथा फलफुल बिक्री
	कृपा बोकि क्याफे	बेकरी बिक्री
	आले फ्रेस हाउस	माछा मासु बिक्री
	स्मार्ट व्यापार समाधान	रेडियो तथा टेलिभिजन संचालन
	इच्छाकामना ल फर्म	रेडियो तथा टेलिभिजन संचालन

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	नोटरी पब्लिकको कार्यालय	रेडियो तथा टेलिभिजन संचालन
	शिववाना ब्यूटी पार्लर र लेडीज	सुन चाँदीका गरगहना बनाउने
	इच्छाकामना सुन चाँदी पसल	सुनचाँदी बनाउने तथा बिक्री गर्ने
	भैरवी सुन चाँदी पसल	सुनचाँदी बनाउने तथा बिक्री गर्ने
	निशचल हार्डवेयर	हार्डवयर निर्माण सामाग्री (रड, सिमेन्ट)
	रिजन होटल एण्ड गेष्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	भक्त गेस्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	ग्यालेक्सी फूड होम	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	लिना खाजा घर	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	आमा होटेल खाजाघर	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	इच्छाकामना होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	गृष्मा होटल एण्ड गेष्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	गोरखनाथ होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	गोर्खा आरुघाट होटल एण्ड लज	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	गोर्खा भु.पु सैनिक लाङ्गालि होटल एण्ड गेष्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	जस्मिन होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	जोमसोम होटेल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	ढकाल होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	द थकालि किचन एण्ड गेष्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	बन्दिपुर होटल एण्ड लज	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	भुपु सैनिक होटल ऐण्ड गेष्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	मनकामना दर्शन होटल एण्ड गेष्टहाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	माया होटल एण्ड रेष्टुरेन्ट	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	मार्फा थकालि	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	राना रेष्टुरेन्ट एण्ड गेष्ट हाउझ	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	राना होटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	श्रेष्ठ किराना पसल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	श्रेष्ठ गेष्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	होटल गण्डकी सैनिक गेष्ट हाउस	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	होटेल क्यापिटल	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
५	चितवन होटेल र गेस्ट हाउस	अन्य व्यापार
	गोरखा कोल्ड स्टोर	अन्य व्यापार

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	नमस्ते खाजा घर	अन्य व्यापार
	सन्दीप होटेल र लज	अन्य व्यापार
	संगीता त्रिपाठी	अन्य व्यापार
	सिजाली खाजा घर	अन्य व्यापार
	दिपमाला इलेक्ट्रोनिकस तथा प्लाष्टिक भाडा पसल	अन्य व्यापार
	पन्त खाजा घर	अन्य व्यापार
	मादल पसल	अन्य व्यापार
	राधा राजकुमारी सप्लायर्स	अन्य व्यापार
	विरानी एण्ड जुस शटेशन	अन्य व्यापार
	सिलवाल प्लस्तिक पुजा सामाग्री भण्डार	अन्य व्यापार
	कन्चन इलेक्ट्रोनिक पसल	इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक बस्तु बिक्री
	न्यू नमरते ईलेक्ट्रोनिक्स सिर्भस	इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक बस्तु बिक्री
	कृषक एग्रोभेट सेन्टर	औषधी तथा सर्जिकल पसल
	ईभा टेलसे	कपडा पसल
	छिदल रेडमेट कपडा पसला	कपडा पसल
	सिता कस्मेटिक एण्ड टेलर्स	कपडा पसल
	उज्नम फेन्सी	कपडा पसल
	गोरे फेनसी स्टोर	कपडा पसल
	नवीन फेन्सि स्टोर पसल	कपडा पसल
	भगवती इप्ररियाम	कपडा पसल
	नुवाकोट त्रिशुली होटल एण्ड लज	खाद्यान्न बिक्री
	बिनाया गेस्ट हाउस	खाद्यान्न बिक्री
	हिमचुली होटेल र लज थकाली भान्छा घर	खाद्यान्न बिक्री
	जोमसोम थकाली भान्छा घर	खाद्यान्न बिक्री
	कल्याण एण्ड ब्रदर्स स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	करिना खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	मुग्लिङ गेस्ट हाउस	खाद्यान्न बिक्री
	पमेशा खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	पन्त खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	श्री नारायण पसला	खाद्यान्न बिक्री
	सरिता गुम्टी पसला	खाद्यान्न बिक्री
	अब्दुलाह होटल	खाद्यान्न बिक्री

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	एलिजा किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	कमल मिर्ल्स	खाद्यान्न बिक्री
	कमल मिल	खाद्यान्न बिक्री
	कुमार किरण स्टोर पसल	खाद्यान्न बिक्री
	गुरुङ पसल	खाद्यान्न बिक्री
	टपरी मम सेन्टर	खाद्यान्न बिक्री
	डाँफे थकाली भान्छा घर	खाद्यान्न बिक्री
	दिपा रेष्टुरेन्ट	खाद्यान्न बिक्री
	दिप्सन सेन्टरी एण्ड फोटो सेन्टर	खाद्यान्न बिक्री
	दिव्य दर्शन खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	नेवा प्रकाश होटल	खाद्यान्न बिक्री
	न्यु गुप्तेशवर स्टोर्स	खाद्यान्न बिक्री
	मनकामना मानसु कोल्ड स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	रजन किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	लक्ष्मी होटल एण्ड रेष्टुरेट	खाद्यान्न बिक्री
	सिन्जाली खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	सिम्रन खाजा घर	खाद्यान्न बिक्री
	नेपाल अटो वर्क सफ	गाडी, मोटरसाइकल (इन्जीनले चल्ने साधनहरू बिक्री)
	भैरव मोटर पार्ट्स एण्ड मोटर ग्यारेज	गाडी, मोटरसाइकल (इन्जीनले चल्ने साधनहरू बिक्री)
	श्रेष्ठ फर्निचर एण्ड फिटिङ्ग हाउस	फर्निचर
६	कबिता किरानाखाजा घर	अन्य सेवा बिक्री
	किराना एण्ड कोल्ड स्टोर	अन्य सेवा बिक्री
	किराना पसल	अन्य सेवा बिक्री
	पुर्णिमा खाजा घर	अन्य सेवा बिक्री
	बिमला खाजा घर	अन्य सेवा बिक्री
	मोति किराना @ ट्याक्सी	अन्य सेवा बिक्री
	सुदर्शन बहादुर बिष्ट	अन्य सेवा बिक्री
	सोनिया सुजल खाजा घर	अन्य सेवा बिक्री
	संस्कृति कस्मेटिक पसल	कस्मेजकि तथा गिफ्ट पसल
	ओम सगुन किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	गौरव किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री

वडा नं.	व्यापार तथा व्यवसाय	प्रकार
	छिम्केश्वरी कोल्ड स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	ढुटो किराना स्टोर	खाद्यान्न बिक्री
	शुभ लक्ष्मी किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	शुभ लक्ष्मी किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
७	सुन्दरबस्ती बेकरी उद्योग	अन्य उद्योग
	जेनिका मिट सप्लायेर्स	अन्य व्यापार
	सिन्धुपाल्चोक खाजा घर	अन्य व्यापार
	सुस्मिता किराना पसल	अन्य सेवा बिक्री
	सि।एस। कृषि तथा पशुपन्छी फार्म	अन्य सेवा बिक्री
	संजोग एग्रोभेट फिड एण्ड सप्लायर्स	अन्य सेवा बिक्री
	केन्जल फेन्सी कस्मेटिक एणड टेलरिङ सेन्टर	अन्य सेवा बिक्री
	राजु कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	अन्य सेवा बिक्री
	लत्ताकपडा बिक्री गर्ने फेन्सी स्टोर्स	कपडा पसल
	ईश्वर किराणा पसल	खाद्यान्न बिक्री
	भरत किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	मनसन्देश स्टोर्स	खाद्यान्न बिक्री
	रसु एण्ड रश्मि टेड्र्स	खाद्यान्न बिक्री
	रेशम किराना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	लोक मान किरना पसल	खाद्यान्न बिक्री
	संगिता किराणा पसल	खाद्यान्न बिक्री
	पिपलटार राइस मिल	फोटोग्राफी तथा कलर ल्याव (फोटो खिच्ने, धुलाउने)
	प्रतीक्षा फोटोकपी पसल	स्टेशनरी तथा किताब पसल
	पिपलटार हार्डवयर	हार्डवयर निर्माण सामाग्री (रड, सिमेन्ट)
	गाउले मिनि रिसोर्ट	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	लामा खाजा घर	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट
	स्याङ्दी होमस्टे व्यबसाय	होटल, लज, होम स्टे तथा रेष्टुरेन्ट

४.५.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धि विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ। प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ। त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको संम्भावना पहिल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्रको बलियो सम्भावना देखिन्छ। हाल सञ्चालित आयोजनाहरूले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन्। तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन जरुरी देखिन्छ।

४.५.४ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ। यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ। शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रका रुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भईरहेको पाईन्छ। उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ।

४.५.५ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ। बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन्। हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा कार्ड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन्। यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भइसकेको छ।

क) बैंक तथा सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

तालिका नं. ६० : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

वडा	१५ मिनेटभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	३० मिनेटभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	१ घण्टाभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	१ घण्टाभन्दा बढी समयमा पुग्न सक्ने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	१			७१५	७१६
२	४	६	१२	६२७	६४९
३	२५०	९८	१५५	३४७	८५०
४	४५८	३८७	८२	१५१	१०७८
५	४७६	१३९	९२	२५६	९६३
६	११	६५	१५१	४८२	७०९
७	१२	३६८	५६६	३८१	१३२७
जम्मा	१२१२	१०६३	१०५८	२९५९	६२९२
प्रतिशत	१९.२६	१६.८९	१६.८२	४७.०३	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

तालिका नं. ६१ : नजिकको सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

वडा	१५ मिनेटभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	३० मिनेटभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	१ घण्टाभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	१ घण्टाभन्दा बढी समयमा पुग्न सक्ने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	१५२	२४	२८	५१२	७१६
२	२	५८	१७	५७२	६४९
३	२६८	११४	१४७	३२१	८५०

वडा	१५ मिनेटभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	३० मिनेटभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	१ घण्टाभित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	१ घण्टाभन्दा बढी समयमा पुग्न सक्ने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
४	६११	२४८	८०	१३९	१०७८
५	५२६	१३०	८३	२२४	९६३
६	१५	७४	१५८	४६२	७०९
७	३६	४०७	५१९	३६५	१३२७
जम्मा	१६१०	१०५५	१०३२	२५९५	६२९२
प्रतिशत	२५.५९	१६.७७	१६.४	४१.२४	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

ख) बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ६२ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

वडा	बैंकमा खाता भएको घरपरिवार	बैङ्कमा (बाणिज्य /विकास) खाता नभएको परिवार	सहकारीमा खाता भएको परिवार	लघुवित्तमा खाता भएको परिवार	फाइनान्समा खाता भएको परिवार	जम्मा
१	२६	६७६	३	७	८	७२०
२	११८	४९५	२१	२६	३	६६३
३	६६१	१३८	१२६	३९	८	९७२
४	८६५	१५६	७०	३९	५१	११८१
५	५८६	३२५	२६०	६	८	११८५
६	३९०	२६५	६९	११	३	७३८
७	७१२	५५०	७६	१४०	९६	१५७४
जम्मा	३३५८	२६०५	६२५	२६८	१७७	७०३३
प्रतिशत	४७.७५	३७.०४	८.८९	३.८१	२.५२	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका कुल ७०३३ घरपरिवारमध्ये ३७.०४ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क तथा वित्तिय संस्थामा खाता नरहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न धेरै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ। राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणाली प्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

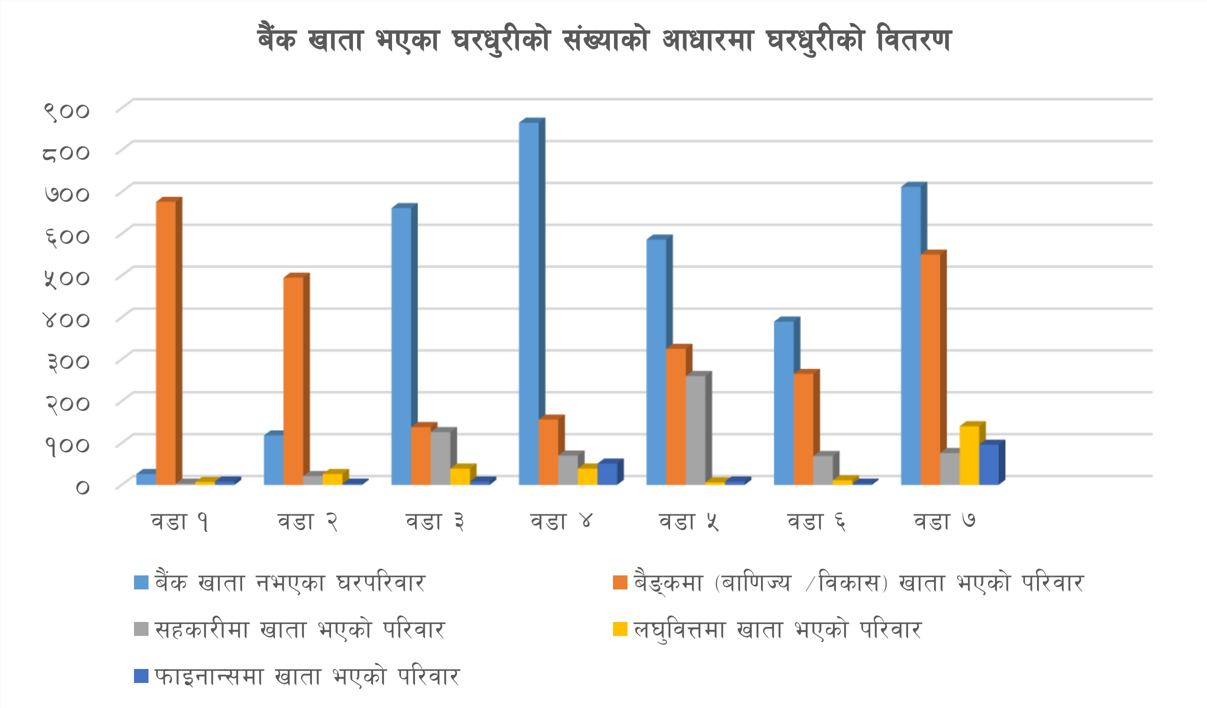

४.५.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । गाउँको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं १: गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना
१	श्री सिराईचुली कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-१	१६	छिमेकी कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
२	श्र काउले वन कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-२	१७	सिद्ध बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
३	कुरिन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-३	१८	बालगौरी कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
४	जनजिविका बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-३	१९	मुग्लिन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
५	फिस्लिङ बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-३	२०	मुक्तिनाथ बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५

क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना
६	जलजला बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-३	२१	शिर्जनशिल सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
७	लेकाली बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-३	२२	तामिन कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
८	लोकप्रिय बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-३	२३	बुढीगण्डकी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
९	सिलसिला महिला बिकास तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-४	२४	लवकुश बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-६
१०	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-४	२५	कालिचण्डी कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-६
११	घर आगन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-४	२६	जलदेवि कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-६
१२	बकुलहरी वन कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-४	२७	चण्डीभञ्ज्याङ सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-६
१३	लेवाटार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-४	२८	निर्धन बिकास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-६
१४	लाफा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-४	२९	जय किसान उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५
१५	मर्स्याङ्दी बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-५	३०	नमुना कृषि सहकारी संस्था लि.	इ.गा.पा.-७

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिका २०८०

परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास

५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता

तालिका नं. ६३ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण

वडा	पढ्न मात्र जानेको संख्या	पढ्न/लेख्न नजानेको संख्या	पढ्न/लेख्न जानेको संख्या	जम्मा
१	२३७	१३१३	१८१६	३३६६
२	६३	८१५	२२१९	३०९७
३	१५३	५९७	२४७३	३२२३
४	७३	५८१	३४३०	४०८४
५	६२	७५७	२८९४	३७१३
६	१२३	७७०	२१७९	३०७२
७	२३४	१०५६	४२२३	५५१३
जम्मा	९४५	५८८९	१९२३४	२६०६८
प्रतिशत	३.६३	२२.५९	७३.७८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिप भन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ। गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल २६,०६८ जनसंख्या मध्ये १९,२३४ अर्थात् ७३.७८ प्रतिशत साक्षर रहेका छन्। गाउँपालिकामा पढ्न मात्र सक्ने साक्षर जनसंख्या ९४५ जना अर्थात ३.६३ प्रतिशत छन् भने पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या ५,८८९ अर्थात २२.५९ प्रतिशत रहेको छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

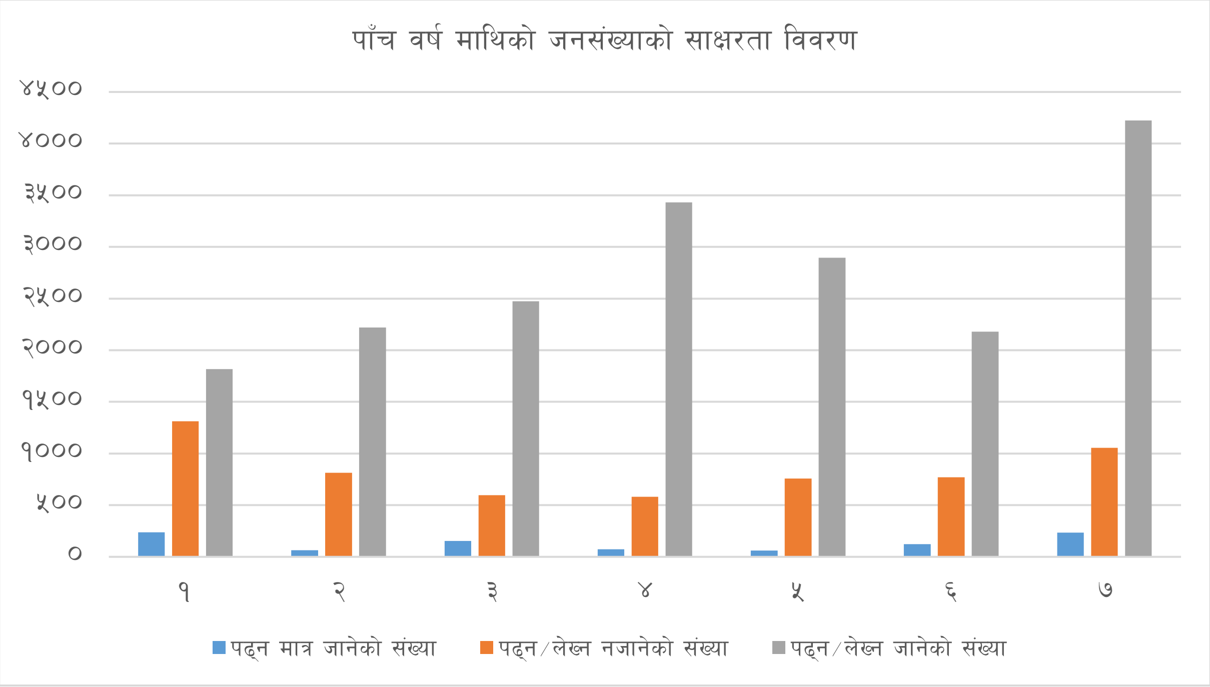

क) औपचारिक शिक्षाको आधारमा जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

युनेस्कोले सन् १९५६ मा सामान्य पढ्न, लेख्न र दैनिक जीवनमा आइपर्ने गणितीय जोड घटाउ गर्न सक्ने व्यक्ति साक्षर भएको मानिने भनी परिभाषा गरेको थियो । नेपालले पनि यसै परिभाषालाई आधार मानेर साक्षरता अभियान सञ्चालन गरिरहेको छ ।

गाउँपालिकामा रहेका ५ बर्ष भन्दा माथिका कुल साक्षर जनसंख्याको अध्ययन गर्दा १७,८७३ जना अर्थात ९२.९३ प्रतिशत जनसंख्या स्कुल तथा कलेज गइ औपचारिक शिक्षा हाँसिल गरेको पाउन सकिन्छ । यसैगरी अनौपचारिक शिक्षा प्राप्त गर्नेको संख्या १,०४५ अर्थात ५.४३ प्रतिशत रहेको छ भने स्वअध्ययन गर्नेहरुको संख्या ३१६ अर्थात १.६४ प्रतिशत रहेको पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ६४ : औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	स्कुल/कलेज (औपचारिक)	अनौपचारिक शिक्षा	स्वअध्ययन	जम्मा
१	१३०१	५०९	६	१८१६
२	२१६३	४७	९	२२१९
३	२२७४	५२	१४७	२४७३
४	३२५५	११२	६३	३४३०
५	२८२५	५८	११	२८९४
६	१९७२	१७६	३१	२१७९
७	४०८४	९२	४७	४२२३
जम्मा	१७८७३	१०४५	३१६	१९२३४
प्रतिशत	९२.९३	५.४३	१.६४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

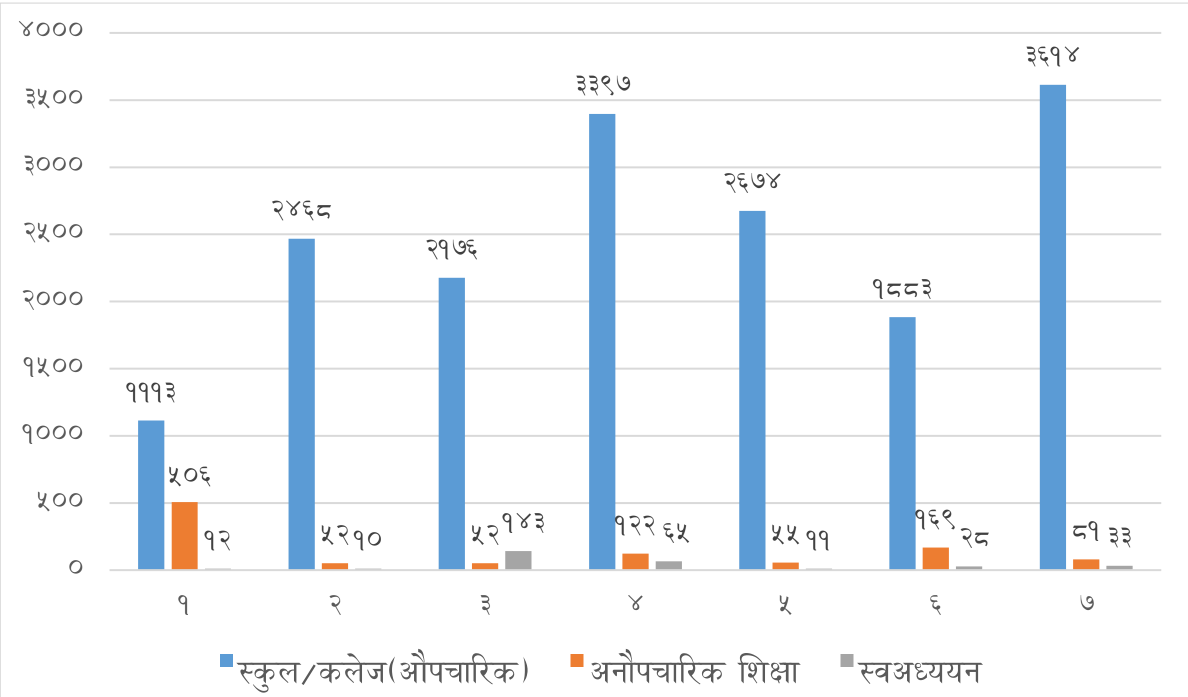

५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

क) सामुदायिक विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

तालिका नं. ६५ : शैक्षिक सत्र २०८० अनुसार विद्यार्थी विवरण

क.सं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास केन्द्र			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	इच्छाकामना गाउँपालिका (८०१०३३७४)	६२१	६६५	१२८६	१७४१	१९९०	३७३१	९०५	८५४	१७५९	४११	३४६	७५७	२२८	१८९	४१७	३९०६	४०४४	७९५०
२	श्री नेशनल आधारभुत विद्यालय पाइरेनी	१४	९	२३	२३	२१	४४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३७	३०	६७
३	श्री माध्यमिक विद्यालय ढुङ्गे	५	१४	१९	२४	२३	४७	४९	२७	७६	२३	१६	३९	०	०	०	१०१	८०	१८१
४	नेशनल आधारभुत विद्यालय आधामारा (१-५)	१४	१७	३१	३६	२९	६५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५०	४६	९६
५	श्री रात्रिय आधारभूत स्कूल, हुस्ती	४	७	११	२४	१५	३९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२८	२२	५०
६	राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय चानौंटे	१५	११	२६	२३	२९	५२	१५	१४	२९	०	०	०	०	०	०	५३	५४	१०७
७	सूर्य ज्योति आधारभुत विद्यालय डाँडागाउँ	०	८	८	६	१९	२५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	२७	३३
८	नेशनल आधारभुत विद्यालय पामडाँडा	१६	११	२७	४१	६८	१०९	३५	२३	५८	०	०	०	०	०	०	९२	१०२	१९४
९	नेशनल आधारभुत विद्यालय (१-५) टुन्टेश	६	१३	१९	३३	३४	६७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३९	४७	८६
१०	देवीभञ्ज्याङ्ग राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय	२३	१३	३६	४८	५०	९८	११	१५	२६	०	०	०	०	०	०	८२	७८	१६०
११	आदर्श आधारभुत विद्यालय, लायमडार	३	४	७	६	९	१५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९	१३	२२
१२	श्री आदर्श आधारभुत विद्यालय	६	५	११	२४	२७	५१	२६	१७	४३	०	०	०	०	०	०	५६	४९	१०५
१३	आधारभुत विद्यालय उपार्दाङ्गादी	३	४	७	१३	१९	३२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१६	२३	३९
१४	नेशनल आधारभुत विद्यालय खेतबारी	११	१२	२३	४०	३४	७४	३१	३३	६४	०	०	०	०	०	०	८२	७९	१६१
१५	श्री राष्ट्रिय माध्यमिक विद्यालय गर्दास	५	३	८	४७	४४	९१	६७	५७	१२४	४८	५६	१०४	१०	११	२१	१७७	१७१	३४८
१६	नेशनल आधारभुत विद्यालय, सानुवोर्ले	७	७	१४	१६	१२	२८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२३	१९	४२
१७	श्री राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय कापे	३	१	४	८	१३	२१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	११	१४	२५
१८	श्री राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय कुयेलघारी (१-८)	६	५	११	२६	२०	४६	१३	१५	२८	०	०	०	०	०	०	४५	४०	८५
१९	चाँदेश्वरी राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय, स्यान्द्गी	२०	१७	३७	५४	६१	११५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७४	७८	१५२

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास केन्द्र			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
२०	श्री रानीखोला माध्यमिक विद्यालय	१५	१८	३३	६१	६३	१२४	३३	२०	५३	२९	१९	४८	०	०	०	१३८	१२०	२५८
२१	देउराली राष्ट्रिय आधारभूत विद्यालय सुन्दरबस्ती	२४	१३	३७	१०३	८३	१८६	५०	३९	८९	०	०	०	०	०	०	१७७	१३५	३१२
२२	माझगाउँ माध्यमिक विद्यालय	४	४	८	५	७	१२	३०	४०	७०	२०	१०	३०	०	०	०	५९	६१	१२०
२३	बाकुल्लाहेरे राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय	८	१	९	१७	२८	४५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२५	२९	५४
२४	श्री आधारभुत विद्यालय (१-८) लमिडाँडा	३	२	५	१०	११	२१	८	११	१९	०	०	०	०	०	०	२१	२४	४५
२५	नेशनल आधारभुत विद्यालय १-५ धुसा	१	४	५	१२	१७	२९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१३	२१	३४
२६	गणेश नेशनल आधारभुत विद्यालय ओरेक	२	१	३	९	२	११	०	०	०	०	०	०	०	०	०	११	३	१४
२७	श्री नेशनल आधारभुत विद्यालय, आलडाँडा	५	१०	१५	३३	३१	६४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३८	४१	७९
२८	चक्रदेवी राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय स्याक्लाङ्ग	१	२	३	१४	१५	२९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५	१७	३२
२९	नेशनल आधारभुत विद्यालय फिस्लिङ	३३	२७	६०	७३	६७	१४०	४७	३५	८२	०	०	०	०	०	०	१५३	१२९	२८२
३०	नेशनल आधारभुत विद्यालय, तामिन	४	५	९	१०	२५	३५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१४	३०	४४
३१	श्री नेशनल आधारभुत विद्यालय कामेरे	७	४	११	१३	९	२२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	१३	३३
३२	अमरदीप आधारभुत विद्यालय बेलडाँडा सोराठोक	३	३	६	४	३	७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७	६	१३
३३	सर्वशान्ति माध्यमिक विद्यालय	३५	३३	६८	७५	७९	१५४	१४०	१५७	२९७	११३	११५	२२८	१२५	९४	२१९	४८८	४७८	९६६
३४	त्रिवेणी बाराह माध्यमिक विद्यालय	१३	१३	२६	६१	६६	१२७	६६	५०	११६	७१	३८	१०९	८७	६७	१५४	२९८	२३४	५३२
३५	राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय चैबुङ	२	०	२	११	८	१९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१३	८	२१
३६	सिद्धाकामना आधारभुत विद्यालय डाडाबारी	२	५	७	६	८	१४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८	१३	२१
३७	प्रगति पाठशाला	६०	८०	१४०	११६	१८४	३००	६०	७१	१३१	३०	३७	६७	६	१७	२३	२७२	३८९	६६१
३८	मर्स्याङ्दी शिक्षा सदन विद्यालय	३९	४०	७९	५१	६४	११५	१६	३३	४९	८	११	१९	०	०	०	११४	१४८	२६२
३९	श्री कुरिन बोर्डिङ स्कूल	२९	५०	७९	३६	५७	९३	१२	१६	२८	०	०	०	०	०	०	७७	१२३	२००
४०	ग्रीन फिल्ड माध्यमिक अंग्रेजी स्कूल	४९	४०	८९	५१	७५	१२६	२४	४२	६६	१४	११	२५	०	०	०	१३८	१६८	३०६
४१	श्री जन प्रिय माध्यमिक विद्यालय कौले	०	५	५	४१	५६	९७	२५	३१	५६	१४	२३	३७	०	०	०	८०	११५	१९५

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास केन्द्र			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
४२	राष्ट्रिय आधारभूत विद्यालय, वर्ल्याङ	५	८	१३	३३	४५	७८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३८	५३	९१
४३	जीवन ज्योति आधारभुत विद्यालय	१८	२२	४०	३०	३९	६९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४८	६१	१०९
४४	श्री सिराइचुली आधारभुत विद्यालय	७	८	१५	१८	१८	३६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२५	२६	५१
४५	श्री नेशनल आधारभुत विद्यालय टिपाङ्ग	६	२	८	६	११	१७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१२	१३	२५
४६	राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय भोटेगाउँ	३	४	७	१३	१२	२५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१६	१६	३२
४७	श्री नेशनल आधारभुत विद्यालय, मायातार	१४	१७	३१	४८	४९	९७	४३	३०	७३	०	०	०	०	०	०	१०५	९६	२०१
४८	सिद्धकाली प्रा.वि. छापडाँडा	७	९	१६	१३	११	२४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	२०	४०
४९	श्री नेशनल आधारभुत विद्यालय भाराङ	२४	१४	३८	९७	११७	२१४	४३	१९	६२	०	०	०	०	०	०	१६४	१५०	३१४
५०	नेत्रज्योति राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय बौसपुर	६	७	१३	१५	१८	३३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२१	२५	४६
५१	राष्ट्रिय माध्यमिक विद्यालय हातिबाङ	०	०	०	८०	८०	१६०	६१	५९	१२०	४१	१०	५१	०	०	०	१८२	१४९	३३१
५२	भुलभुले आधारभुत विद्यालय	११	१२	२३	१९	२३	४२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३०	३५	६५
५३	चित्रकाली आधारभुत विद्यालय	३	७	१०	८	५	१३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	११	१२	२३
५४	सरस्वती आधारभुत विद्यालय मैलेश	१	६	७	८	१४	२२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९	२०	२९
५५	जनता नेशनल आधारभुत विद्यालय राङ्चुराङ	१६	२८	४४	४९	६३	११२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६५	९१	१५६
	जम्मा	१२४२	१३३०	२५७२	३४८२	३९८०	७४६२	१८१०	१७०८	३५१८	८२२	६९२	१५१४	४५६	३७८	८३४	७८१२	८०८८	१५९००

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, EMIS, २०८०

५.१.३ विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका तहगत छात्रछात्राको विवरण

तालिका नं. ६६ : ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

वडा	शैक्षिक तह																		जम्मा
	बालविकास केन्द्र / मंटेस्वोरी	नर्सरी/ केजी	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८	कक्ष ९	कक्षा १०	एसईई/ एसएलसी/ सो सरह	कक्षा १२ वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	पिएचडी वा सो सरह	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा	
१	८०	११२	१७८	१५६	१५२	१०७	७५	१०९	६६	७९	५१	१०१	१६	८	१	०	३	६	१	१३०१
२	१००	१८१	२७२	२८३	२७३	१९८	१८२	१७२	८१	१२३	१११	१३१	४७	४	०	१	०	३	१	२१६३
३	५०	७९	७८	१०५	१६५	११६	१४०	१७३	११५	२३४	२३३	४५६	६४	२४	२	५	४	२२६	५	२२७४
४	८६	१२७	१४४	१७९	२४७	१७४	२०१	३१३	१३६	२७७	३५३	६३९	१३२	३०	१०	९	२७	८५	८६	३२५५
५	७९	१०२	१३८	१५८	२३२	१६२	१६३	३७१	११०	२९९	२५१	५९४	८३	२३	४	१	१५	३२	८	२८२५
६	१२२	१३०	१४५	१६६	२०९	१५३	१२२	१८९	६८	१६२	१०१	१९२	२०	१५	३	३	३४	१३४	४	१९७२
७	११५	२०७	२२४	२७१	५०८	१७२	२५७	५२३	१९४	४२६	१९४	५१५	५७	९	७	१	५१	३२६	२७	४०८४
जम्मा	६४४	९५१	१२०९	१३३९	१७९०	१०९३	११३३	१८३९	७७३	१५८२	१२७८	२६१२	४१२	११२	२६	१९	१३१	८०१	१२९	१७८७३
प्रतिशत	३.६	५.३२	६.७६	७.४९	१०.०१	६.११	६.३३	१०.२९	४.३२	८.८५	७.१४	१४.६७	२.३१	०.६२	०.१४	०.११	०.७३	४.४८	०.७२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

५.१.४ विद्यालय वाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाको विवरण

तालिका नं. ६७ : विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण

वडा नं.	विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरूको विवरण		
	हाल अध्ययन गरिरहेका बालबालिका	विगतमा पढ्न लेख्न गएको बालबालिका	जम्मा बालबालिका
१	९४०	६७६	१६१६
२	९९७	४८९	१४८६
३	८७०	३८६	१२५६
४	११५४	३८५	१५३९
५	१११५	३९४	१५०९
६	९११	४९०	१४०१
७	१३०७	६३०	१९३७
जम्मा	७२९४	३४५०	१०७४४
प्रतिशत	६७.८९	३२.११	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

तालिका नं. ६८ : विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका विद्यालय नजाने कारणको वडागत विवरण

वडा	अन्य	घरमा काम सघाउनु परेकोले	नोकरी/जागिर गर्न शुरु भएकोले	बाबु/आमाले नचाहेकोले	धेरै महँगो भएकोले	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	विवाह भएकोले	चाहेजति पढिसकेकोले	धेरै टाढा भएकोले	जम्मा
१	२३३	१०४	३३	७	७	८	२२९	११	१३३	७६५
२	१००	५९	३६	१	६	२	२०९	३	७३	४८९
३	६२	५०	८३		१		१८७	१९	१	४०३
४	१०१	६६	३४	७	७	४	१९६	७	१४	४३६
५	४२	७१	१००	७	४	२	१९४	५२	१६	४८८
६	७४	१०४	११३	५	१	११	२०५	३७	१९	५६९
७	२०३	७०	११६	३	१०	७	४६२	३०	१०	९११
जम्मा	८१५	५२४	५१५	३०	३६	३४	१६८२	१५९	२६६	४०६१
प्रतिशत	२०.०७	१२.९	१२.६८	०.७४	०.८९	०.८४	४१.४२	३.९२	६.५५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

५.१.५ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण

- विद्यालय सहयोग संम्यन्त्र
- परीक्षा व्यवस्थापन
- शिक्षकहरुको क्षमता विकास तालिम
- नियमित रुपमा अनुगमन सुपरीवेक्षण
- ऐन नियमावली कार्यविधि निर्माण

५.१.६ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण

हाल इच्छाकामना गाउँपालिकाले बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी गरेका प्रयासहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

प्रयासहरु

- बालसंरक्षण नीति
- दण्डरहित शिक्षा
- कक्षा १-३ मा कार्पेटिङको व्यवस्था
- बालविकासमा खेल सामाग्रीको व्यवस्था
- कक्षा १-३ ग्रेड शिक्षणको व्यवस्था
- क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था
- बालमैत्री खानेपानी तथा शौचालयको व्यवस्था
- बालक्लवहरुको गठन
- बाल शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

तालिका नं. ६९ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य सस्थाको नाम	वडा नं.
१	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई भारांग	१
२	काउले स्वास्थ्य चौकी	१
३	आ स्वा.के माझकाउले	२
४	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई मायाटार	२
५	आ स्वा के माझगाउँ	३
६	इच्छाकामना आधारभूत अस्पताल	४
७	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई लामीडाँडा	४
८	पामडाँडा स्वास्थ्य चौकी	५
९	आ.स्वा.के. मुग्लिन	५
१०	चण्डीभन्ज्याङ स्वास्थ्य चौकी	६
११	दाहाखानी स्वास्थ्य चौकी	७
१२	आ.स्वा.के. स्यांग्दी	७

स्रोत: गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा २०८०

५.२.२ स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

तालिका नं. ७० : नजिकको संस्था सम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१५ मिनेट भित्र पुग्ने परिवार संख्या	३० मिनेट भित्र पुग्ने परिवार संख्या	१ घण्टा भित्र पुग्ने परिवार संख्या	२ घण्टा भित्र पुग्ने परिवार संख्या	२ घण्टा भन्दा बढी समय लाग्ने परिवार संख्या	जम्मा
१	२२०	७९	१०४	२०७	१०६	७१६
२	२०५	१४१	११२	११३	७८	६४९
३	३१३	१३४	२२०	५४	१२९	८५०
४	५१०	४१२	९५	१४	४७	१०७८
५	५६४	१७१	१५५	२७	४६	९६३
६	१०९	९२	१७६	३०४	२८	७०९
७	१२६	४७४	५५१	१३९	३७	१३२७
जम्मा	२०४७	१५०३	१४१३	८५८	४७१	६२९२
प्रतिशत	३२.५३	२३.८९	२२.४६	१३.६४	७.४९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

इच्छाकामना गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६,२९२ घरधुरी मध्ये २,०४७ घरधुरी अर्थात ३२.५३ प्रतिशत १५ मिनेट भित्रमा आफु बसोवास गरेको स्थानबाट स्वास्थ्य संस्था पुग्ने गर्दछन । ३० मिनेट भित्रमा स्वास्थ्य संस्था पुग्ने परिवारको संख्या १,५०३ अर्थात २३.८९ प्रतिशत रहेको छ, १ घण्टा भित्र पुग्ने परिवार संख्या १,४१३ अर्थात २२.४६ प्रतिशत रहेको छ, २ घण्टा भित्र पुग्ने परिवार संख्या ८५८ अर्थात १३.६४ प्रतिशत रहेको छ भने २ घण्टा भन्दा बढि समय लाग्ने परिवारको संख्या ४७१ अर्थात ७.४९ प्रतिशत रहेको छ जसको वडागत विस्तृत विवरण माथि तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.३ उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरु

क) स्वास्थ्य बिमा गर्ने घरपरिवारको विवरण

वडा	स्वास्थ्य बिमा गर्ने परिवार संख्या	स्वास्थ्य बिमा नगर्ने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	८	७०८	७१६
२	६	६४३	६४९
३	५३	७९७	८५०
४	११२	९६६	१०७८
५	१३६	८२७	९६३
६	४३	६६६	७०९

वडा	स्वास्थ्य बिमा गर्ने परिवार संख्या	स्वास्थ्य बिमा नगर्ने परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
७	७१	१२५६	१३२७
प्रतिशत	४२९	५८६३	६२९२
जम्मा	६.८२	९३.१८	१००

इच्छाकामना गाउँपालिकामा स्वास्थ्य बिमा गर्ने परिवार संख्या भन्दा नगर्ने घरपरिवारको संख्या अत्यन्त धेरै रहेको छ । यहाँका ४२९ परिवार अर्थात ६.८२ प्रतिशतले स्वास्थ्य बीमा गरेका छन भने बाँकी ५,८६३ अर्थात ९३.१८ प्रतिशत परिवारले स्वास्थ्य बीमा नगरेको अवस्था छ । वडागत हिसाबमा अध्ययन गर्दा गाउँपालिकाको वडा न.४ मा सबै भन्दा धेरै ११२ परिवारले स्वास्थ्य बिमा गरेको पाउन सकिन्छ भने सबै भन्दा कम वडा न.२ मा ६ परिवारले मात्र स्वास्थ्य बिमा गरेका छन् । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.४ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

क) खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ्य र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डी.पी.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित र पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याइएको छ। जसले गर्दा दिगो विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एस.डी.जी.-३.२.१) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

तालिका नं. ७१ : खोप सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	विवरण	प्राप्त गर्ने संख्या
१	Immunization Program-Children Immunized-Measles/Rubella-12-23 Months	४६४
२	Immunization Program-Children Immunized-Measles/Rubella-9-11 Months	४६७
३	Immunization Program-Vaccine Type-Children Immunized-BCG Doses	३४०
४	Immunization Program-Vaccine Type-Children Immunized-JE	४८७
५	Immunization Program-Vaccine Type-Children Immunized-TD(Pregnant Women)-2	१८९
६	Immunization Program-Vaccine Type-Children Immunized-TD(Pregnant Women)-2+	१४९
७	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-DPT-HepB-Hib-1st	४२०
८	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-DPT-HepB-Hib-2nd	४४३
९	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-DPT-HepB-Hib-3rd	४३२

क. सं.	विवरण	प्राप्त गर्ने संख्या
१०	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-FIPV-1st	४४१
११	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-FIPV-2nd	४६६
१२	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-OPV-1st	४२०
१३	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-OPV-2nd	४४४
१४	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-OPV-3rd	४३७
१५	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-PCV-1st	४२०
१६	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-PCV-2nd	४४४
१७	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-PCV-3rd	४६८
१८	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-Rota-1st	४१८
१९	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Children Immunized-Rota-2nd	४४३
२०	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-BCG Doses	३८८०
२१	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-DPT-HepB-Hib	२४२०
२२	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-FIPV Doses	१८६७
२३	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-JE	११७५
२४	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-Measles/Rubella	२४७०
२५	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-OPV	२४००
२६	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-PCV	२०३४
२७	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-Rota Doses	१३०८
२८	Immunization Program-Vaccine Type-Dose-Received-TD(Pregnant Women)	१३१०
२९	Immunization-Expenditure-Other wastage-BCG	१२
३०	Immunization-Expenditure-Other wastage-DPT/HepB/Hib	१०
३१	Immunization-Expenditure-Other wastage-FIPV	५
३२	Immunization-Expenditure-Other wastage-OPV	४०
३३	Immunization-Expenditure-Other wastage-Rota	४
३४	Immunization-Expenditure-Other wastage-TCV	५
३५	Immunization-Fully immunized-Within 23 months	३७२
३६	Immunization-Hygiene sessions conducted	१८४
३७	Immunization-Hygiene sessions planned	१९५
३८	Immunization-People benefitted from hygiene session	२७०४
३९	Immunization-Returned-TD	४१०
४०	Immunization-TD-Pregnant Women-1	२१३
४१	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-BCG	२४३०
४२	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-DPT-HepB-Hib	१७१०
४३	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-FIPV	१३४७

क्र. सं.	विवरण	प्राप्त गर्ने संख्या
४४	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-JE	७५०
४५	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-MR	१७४०
४६	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-OPV	१७१०
४७	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-PCV	१४५७
४८	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-Rota	८५५
४९	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-TCV	६१९
५०	Immunization-Vaccine Expenditure-Opened for Immunization-TD	९००
५१	Immunization-Vaccine-Children Immunized-TCV	४६१
५२	Immunization-Vaccine-Received-TCV	९८१
५३	Immunization-Vaccine-Returned-BCG	१४५०
५४	Immunization-Vaccine-Returned-DPT/HepB/Hib	७४०
५५	Immunization-Vaccine-Returned-FIPV	५२५
५६	Immunization-Vaccine-Returned-JE	३९५
५७	Immunization-Vaccine-Returned-MR	७१०
५८	Immunization-Vaccine-Returned-OPV	६४०
५९	Immunization-Vaccine-Returned-PCV	५४०
६०	Immunization-Vaccine-Returned-Rota	४७०
६१	Immunization-Vaccine-Returned-TCV	३४०

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिका, २०८०

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुषटंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्ल्फुयन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानिज इन्सफलाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ । ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन् । यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा सीमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्युदर नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी उपाय हुन्छ ।

ख) सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदादेखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानी नोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानुनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकेको छ। तर १० प्रतिशत किशोरीहरू १५ देखि १९ वर्ष उमेरमा गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०२२)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ।

तालिका नं. ७२ : सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

क्र.सं.	विवरण	श्रावण २०८० देखी असार २०८१
१	MNH-ANC Visits-Eight times as per protocol - <20 Years	९
२	MNH-ANC Visits-Eight times as per protocol - >=20 Years	४९
३	MNH-ANC Visits-Within 12 Weeks - >=20 Years	१२६
४	MNH-ANC Visits-Within12 Weeks - <20 Years	३१
५	MNH-Breastfeeding-Within 1 Hour	८६
६	MNH-Delivery Service-Skilled Birth Attendants (SBA)Facility	८९
७	MNH-Delivery-At Home	६
८	MNH-Delivery-By SHP	१
९	MNH-Neonatal-3 times	७९
१०	MNH-Neonatal-4 times	१०२
११	MNH-Neonatal-At Home-2 times	८१
१२	MNH-Neonatal-Within 24 hours	८९
१३	MNH-PNC Visits-4 times	१०२
१४	MNH-PNC Visits-At Home-2 times	८१
१५	MNH-Post Abortion Care (PAC)-Induced	०
१६	MNH-Post Abortion Care (PAC)-Spontaneous	०
१७	Safe Motherhood Program-3 PNC Visits as per Protocol	७९
१८	Safe Motherhood Program-Aama Program-Incentive-ANC-No of Women Eligible	५१
१९	Safe Motherhood Program-Aama Program-Incentive-ANC-Number of Women Receive	५१
२०	Safe Motherhood Program-Aama Program-Incentive-Transport-No of Women Eligible	९१
२१	Safe Motherhood Program-Aama Program-Pregnant Women Received Incentive on Transportation	९०
२२	Safe Motherhood Program-Antenatal Checkup-First ANC Visit (any time)< 20 Years	६०
२३	Safe Motherhood Program-Antenatal Checkup-First ANC Visit (any time)≥ 20 Years	१६५
२४	Safe Motherhood Program-Antenatal Checkup-First ANC Visit as per Protocol< 20 Years	
२५	Safe Motherhood Program-Antenatal Checkup-First ANC Visit as per Protocol≥ 20 Years	
२६	Safe Motherhood Program-Antenatal Checkup-Four ANC Visits as per Protocol< 20 Years	३४

क्र.सं.	विवरण	श्रावण २०८० देखी असार २०८१
२७	Safe Motherhood Program-Antenatal Checkup-Four ANC Visits as per Protocol≥ 20 Years	१६०
२८	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Low (1.5 to < 2.5 kg)	४
२९	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Low (1.5 to < 2.5 kg)Asphyxia	०
३०	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Low (1.5 to < 2.5 kg)Defect	०
३१	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Normal (≥ 2.5 kg)	८७
३२	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Normal (≥ 2.5 kg)Asphyxia	१
३३	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Normal (≥ 2.5 kg)Defect	१
३४	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Very low (< 1.5 kg)	०
३५	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Very low (< 1.5 kg)Asphyxia	०
३६	Safe Motherhood Program-Birth Weight-Very low (< 1.5 kg)Defect	०
३७	Safe Motherhood Program-CHX applied in Cord	१०९
३८	Safe Motherhood Program-Delivery Outcome-Mother Single	९१
३९	Safe Motherhood Program-Delivery Outcome-Mother Twin	०
४०	Safe Motherhood Program-Delivery Outcome-Mother≥ Triplet	०
४१	Safe Motherhood Program-Delivery Outcome-live Births Single	९१
४२	Safe Motherhood Program-Delivery Outcome-live Births Twin	०
४३	Safe Motherhood Program-Delivery Outcome-live Births ≥ Triplet	०
४४	Safe Motherhood Program-Maternal Death-Antepartum	०
४५	Safe Motherhood Program-Maternal Death-Intrapartum	०
४६	Safe Motherhood Program-Maternal Death-Postpartum	०
४७	Safe Motherhood Program-Number of Still Births-Fresh	१
४८	Safe Motherhood Program-Number of Still Births-Macerated	१
४९	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Abortion Complication	०
५०	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Antepartum Haemorrhage	०
५१	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Eclampsia	०
५२	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Ectopic Pregnancy	०

क्र.सं.	विवरण	श्रावण २०८० देखी असार २०८१
५३	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Hyperemesis Grivadarum	०
५४	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Obstructed Labor	०
५५	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Other Complications	०
५६	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Postpartum Haemorrhage	१
५७	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Prolonged labour	०
५८	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Puerperal Sepsis	०
५९	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Retained Placenta	२
६०	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Ruptured Uterus	०
६१	Safe Motherhood Program-Obstetric Complications-Severe/Pre-Eclampsia	०
६२	Safe Motherhood Program-PNC Visits within 24 hours	९८
६३	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Number of Women < 20 Years-Medical	२
६४	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Number of Women < 20 Years-Surgical	०
६५	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Number of Women ≥ 20 Years-Medical	६
६६	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Number of Women ≥ 20 Years-Surgical	०
६७	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Post Abortion Complication Medical	०
६८	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Post Abortion Complication Surgical	०
६९	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Post Abortion FP Methods Long Term-Medical	०
७०	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Post Abortion FP Methods Long term-Surgical	०
७१	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Post Abortion FP Methods Short Term-Medical	३
७२	Safe Motherhood Program-Safe Abortion Service-Post Abortion FP Methods Short term-Surgical	०
७३	Safe Motherhood Program-Type of Delivery-C/S Breech	०

क्र.सं.	विवरण	श्रावण २०८० देखी असार २०८१
७४	Safe Motherhood Program-Type of Delivery-C/S Cephalic	०
७५	Safe Motherhood Program-Type of Delivery-C/S Shoulder	०
७६	Safe Motherhood Program-Type of Delivery-Spontaneous Breech	०
७७	Safe Motherhood Program-Type of Delivery-Spontaneous Cephalic	९१
७८	Safe Motherhood Program-Type of Delivery-Spontaneous Shoulder	०
७९	Safe Motherhood Program-Type of Delivery-Vaccum/Forcep Cephalic	१

स्रोत: इच्छाकामना गाउँकार्यपालिका, २०८०

५.२.५ बाल स्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धी महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुर्व्यवहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान (२०७२) ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिक बिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् ।

५.२.६ सुरक्षित मातृत्व

क) परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाबाट गरिएका अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र बृद्धि विकास गर्नको लागि सहयोग पुर्‍याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, शहरी क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरूमा विस्तार गरी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुर्‍याउँदै आएको छ ।

ख) सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण (१२ महिनाभित्र)

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये ६०.९२ प्रतिशत महिलाले घरमा, ३६.४६ प्रतिशत महिलाले सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा र २.६२ प्रतिशत महिलाले नीजी स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने भएपनि घरमा सुत्केरी गराउने भएको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्य प्रत्यक्ष रुपमा जोखिममा पर्दछ। सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिङ सर्भिसलाई विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

तालिका नं. ७३ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण

वडा	स्थान			जम्मा
	घरमा	सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा	नीजी स्वास्थ्य संस्थामा	
१	३९	२२	१	६२
२	१६१	४८	२	२११
३	६	१४	३	२३
४	९	९	१	१९
५	२५	१७	१	४३
६	१७	१५		३२
७	२२	४२	४	६८
जम्मा	२७९	१६७	१२	४५८
प्रतिशत	६०.९२	३६.४६	२.६२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

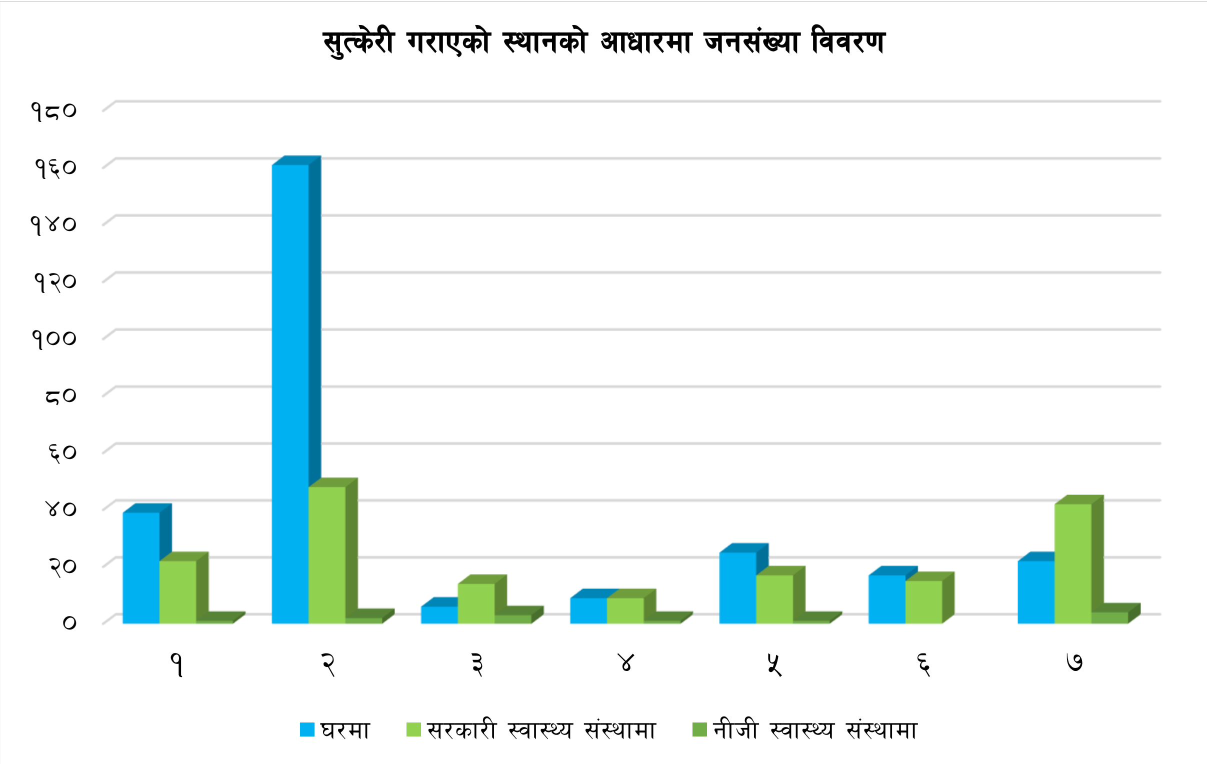

ग) १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण

१५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले शिशुलाई जन्म दिए/नदिएको विवरण

वडा नं.	जन्म दिएको	जन्म नदिएको	जम्मा
१	५११	२१७	७२८
२	५०६	१२७	६३३
३	५९७	९०	६८७
४	७३७	१९४	९३१
५	६१९	१३५	७५४
६	४३७	१६०	५९७
७	१११६	२६५	१३८१
जम्मा	४५२३	११८८	५७११
प्रतिशत	७९.२	२०.८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका १५ देखि ४९ वर्ष उमेरसमूहका जम्मा ५,७११ महिलाहरुमध्ये सबैभन्दा धेरै वडा नं. ७ मा १,११६ जना महिलाले बच्चालाई जन्म दिएका छन, यसैगरी वडा नं. ४ मा ७३७ जनाले, वडा नं.२ मा ५०६ जनाले, वडा नं. ५ मा ६१९ जनाले, वडा नं. ३ मा ५९७ जना बच्चालाई जन्म दिएका छन् । तुलनात्मक रुपमा अध्ययन गर्दा सबैभन्दा कम वडा नं ६ मा ४३७ बच्चालाई महिलाले जन्म दिएका छन् । थप वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

घ) शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण, २०२२ (National Demographic and Health Survey, 2022) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर प्रतिहजार २१, शिशु मृत्युदर प्रतिहजार २८ र पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर प्रतिहजार ३३ रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ ।

ङ) पहिलो बच्चा जन्मदिंदा महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन् स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ । शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाइजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ ।

नेपालले सहश्राब्दी विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरेको छ । सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ । त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६ प्रतिशत

पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015) । यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन् ।

तालिका नं. ७४ : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण

वडा	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	जम्मा
१	१	१७६	२७५	२५	३	०	०	०	४८०
२	१	२३१	२५३	१७	४	०	०	०	५०६
३	३	१२५	३६७	३६	२	२	०	०	५३५
४	१	१३३	४६१	६६	१०	४	०	०	६७५
५	१	१५३	२६२	७८	१०	०	०	०	५०४
६	२	१४८	१९४	४३	२	१	१	०	३९१
७	३	२९३	४१४	७१	६	५	०	०	७९२
जम्मा	१२	१२५९	२२२६	३३६	३७	१२	१	०	३८८३
प्रतिशत	०.३१	३२.४२	५७.३३	८.६५	०.९५	०.३१	०.०३	०	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण

तालिका नं. ७५ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	धारा/पाइप (घरपरिसर बाहिर)	धारा/पाइप (घरपरिसर भित्र)	मूल धारा	ट्युबवेल/हाते पम्प	नदी/खोला	खुला इनार/ कुवा	जार/बोतल	ढाकिएको इनार/कुवा	जम्मा
१	५९८	४८	६५	२	१	२			७१६
२	४२७	२०३			६	१३			६४९
३	६२४	२०३	९	२	७	२	१	२	८५०
४	६५७	४०६	५	२	५	३			१०७८
५	२२१	७२२	१३	१	३	२		१	९६३
६	१३५	५५४	७		५	७		१	७०९
७	२५८	६९३	३४५	८	९	१०	१	३	१३२७
जम्मा	२९२०	२८२९	४४४	१५	३६	३९	२	७	६२९२
प्रतिशत	४६.४१	४४.९६	७.०६	०.२४	०.५७	०.६२	०.०३	०.११	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका ६,२९२ घरपरिवारहरू मध्ये ट्यूवेल तथा हाते पम्पबाट पिउनेको संख्या १५ अर्थात ०.२४ प्रतिशत, धारा/पाइप (घरपरिसर बाहिर) बाट पिउनेको संख्या २,९२० अर्थात ४६.४१ प्रतिशत रहेको छ। सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइप (घरपरिसर भित्र) बाट खानेपानी प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो भने दोस्रोमा २,८२९ अर्थात ४४.९६ प्रतिशत ले धारा/पाइप (घरपरिसर भित्र) को पानी पिउने गरेको

तथ्यांकले देखाएको छ। मूल धाराको पानी पिउने परिवारको संख्या ४४४ अर्थात ७.०६ प्रतिशत रहेका छन्। त्यसैगरी खुला ईनार/ कुवा प्रयोग गर्नेको संख्या ३९ अर्थात ०.६२ प्रतिशत रहेको छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

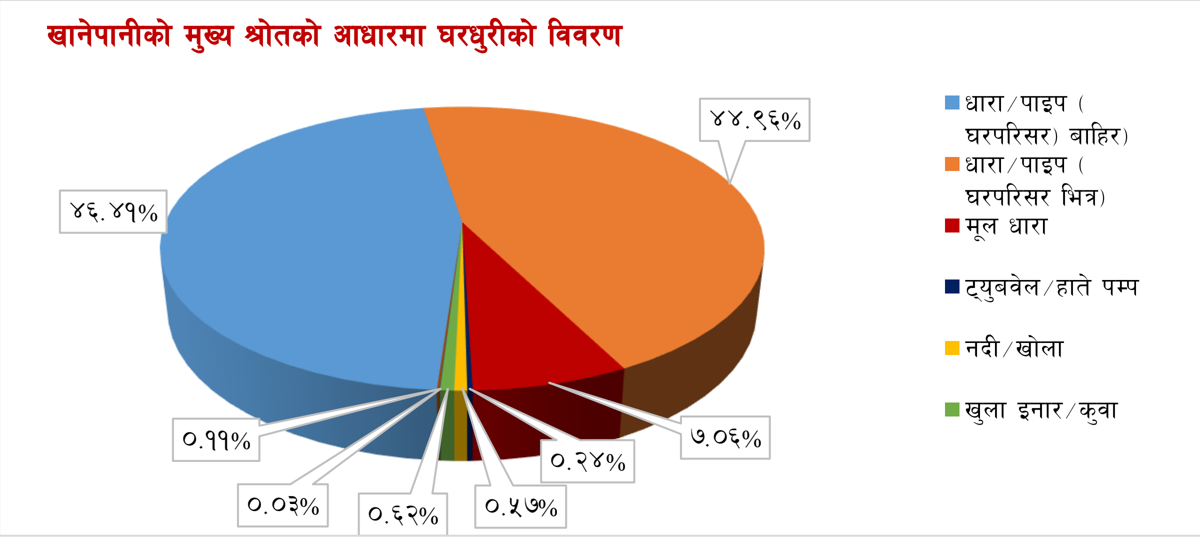

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६-२०३० का अनुसार (SDG – 6)आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ। उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुर्‍याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनचेतना फैलाउनु पर्ने देखिन्छ।

क) खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं. ७६ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	केही नगर्ने र सिधै खाने	उमाल्ने	फिल्टर गर्ने	औषधी (पिउस आदि राख्ने)	अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)	जम्मा
१	४९९	९३	१०३	१२	९	७१६
२	५५४	११	४		८०	६४९
३	८२६	२	२१		१	८५०
४	७५६	५८	२६३	१		१०७८
५	७५५	१५	१८६	६	१	९६३
६	६६७	२८	११	३		७०९
७	१२३०	७८	१२	६	१	१३२७
जम्मा	५२८७	२८५	६००	२८	९२	६२९२
प्रतिशत	८४.०३	४.५३	९.५४	०.४५	१.४६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकाका कुल घरपरिवार मध्ये ९.५४ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानी शुद्धिकरणका लागि फिल्टर गरी खानेपानी प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ। त्यसै गरी ८४.०३ प्रतिशत घरधुरीले शुद्धीकरण बिनानै पानी पिउने गरेका छन् भने ४.५३ प्रतिशतले पानी उमालेर पिउने गरेका छन्। प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ। यसबाट संक्रामण रोगहरू जस्तै आउँ, झाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सर जस्ता प्राणघातक रोगहरूको संभावना प्रवल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र गाउँपालिकाबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अबलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

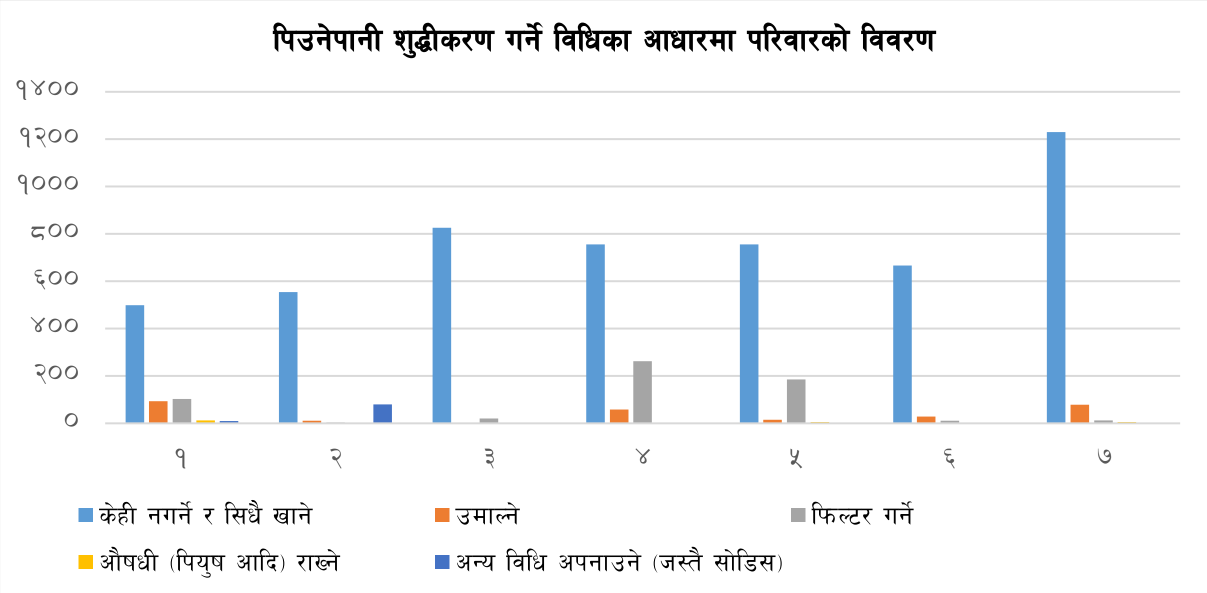

५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था

कतिपय दुर्गम गाउँवस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका श्रोत तथा खुला ठाउँमा दिशा पिसाब गर्ने गर्दछन्। सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो। खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ। त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो। सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ। निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ। विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ।

तालिका नं. ७७ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	साधारण	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	चर्पी नभएको	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	सार्वजनिक	जम्मा
१	५८२	६९	४४	९	१२	७१६
२	३४०	१९२	८७	१६	१४	६४९
३	५०४	३२४	१५	२	५	८५०
४	१८३	८४१	५	४८	१	१०७८

वडा	साधारण	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	चर्पी नभएको	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	सार्वजनिक	जम्मा
५	३९०	५०३	५१	११	८	९६३
६	५२०	११६	६०	२	११	७०९
७	१२१२	९६	१४	२	३	१३२७
जम्मा	३७३१	२१४१	२७६	९०	५४	६२९२
प्रतिशत	५९.३	३४.०३	४.३९	१.४३	०.८६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा कुल घरपरिवारहरू मध्ये ३४.०३ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टि ट्याङ्क) १.४३ प्रतिशतले फ्लस नभएको (सार्वजनिक ढल), ५९.३ प्रतिशतले साधारण चर्पी, ०.८६ प्रतिशतले सार्वजनिक चर्पी र ४.३९ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नगरी/खुल्ला स्थानहरुमा दिसा पिसाव गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

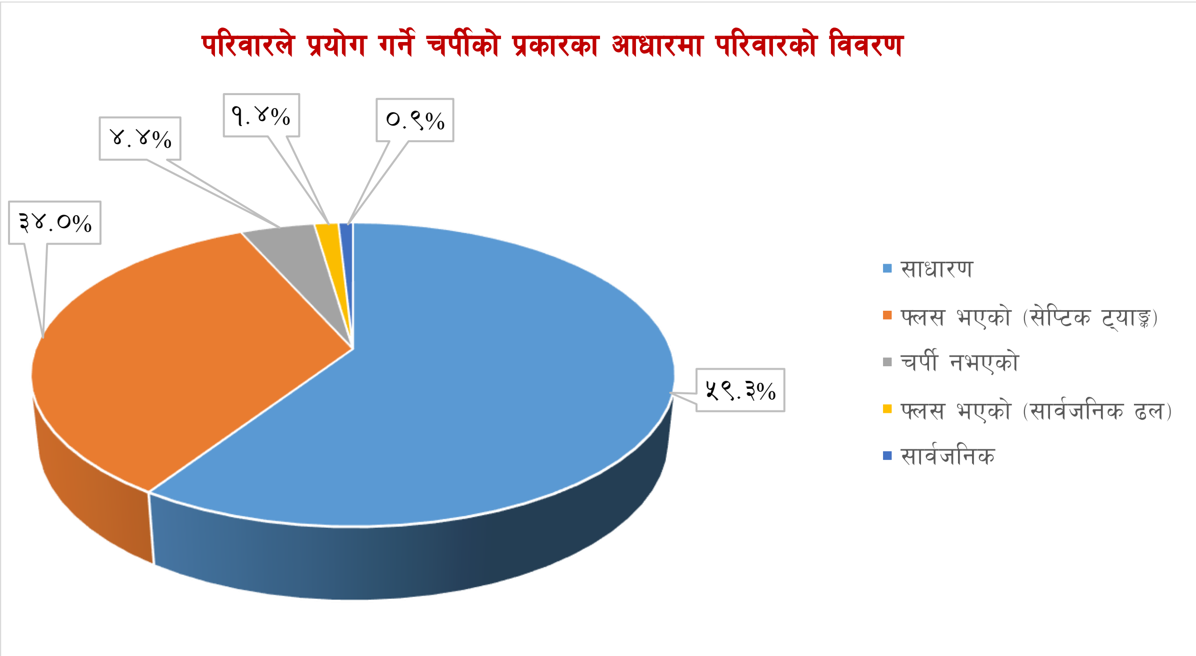

५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण

निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ। विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ। यस गाउँपालिकाको घर आँगन, सडक, बजार तथा सार्वजनिक क्षेत्रहरुलाई सरसफाई युक्त बनाउनका लागि विभिन्न स्थानहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण भएका छन्। सार्वजनिक शौचालयहरुलाई सरसफाई युक्त राख्नका लागि टोल स्वास्थ्य समिति तथा गाउँपालिकाले महत्वपूर्ण भूमीका निर्वाह गर्नु पर्दछ। सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गरेवापत केहि शुल्क लिइ शौचालयहरु सरसफाई र व्यवस्थापनमा खर्च गर्न सकिन्छ यसका साथै घर आँगन, बजार, सडकहरु सफा रहन्छन् भने गाउँपालिकाको राजश्वमा समेत केहि टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ।

५.३.४ फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीन रुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ। फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरा हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ७८ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण

वडा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने)	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/सार्वजनिक स्थलमा	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
१	१७३	५	४०१	१३५	२		७१६
२	२८५		१८६	१७१	७		६४९
३	४२९	२५४	५५	४६	६३	३	८५०
४	१९३	६२३	४७	८१	१३३	१	१०७८
५	२३९	५०८	६३	११०	३७	६	९६३
६	८५	३०	२२७	२५८	१०५	४	७०९
७	९८५	७	२१४	६२	२३	३६	१३२७
जम्मा	२३८९	१४२७	११९३	८६३	३७०	५०	६२९२
प्रतिशत	३७.९७	२२.६८	१८.९६	१३.७२	५.८८	०.७९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा रहेका कुल ६,२९२ घरपरिवारहरू मध्ये १,१९३ अर्थात १८.९६ प्रतिशतले आफ्नै घरको कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने), २,३८९ अर्थात ३७.९७ प्रतिशतले आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने), ८६३ अर्थात १३.७२ प्रतिशतले नदी वा खोल्सामा फाल्ने, १,४२७ अर्थात २२.६८ प्रतिशतले फोहर थुपार्ने ठाउँ/क्यानमा राख्ने, ३७० अर्थात ५.८८ प्रतिशत परिवारले सडक/सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने गरेको पाइयो भने ५० अर्थात ०.७९ प्रतिशत अन्यमा रहेको छ । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोष्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृति अनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण बृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ। अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ । तसर्थ फोहोरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई गाउँपालिकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

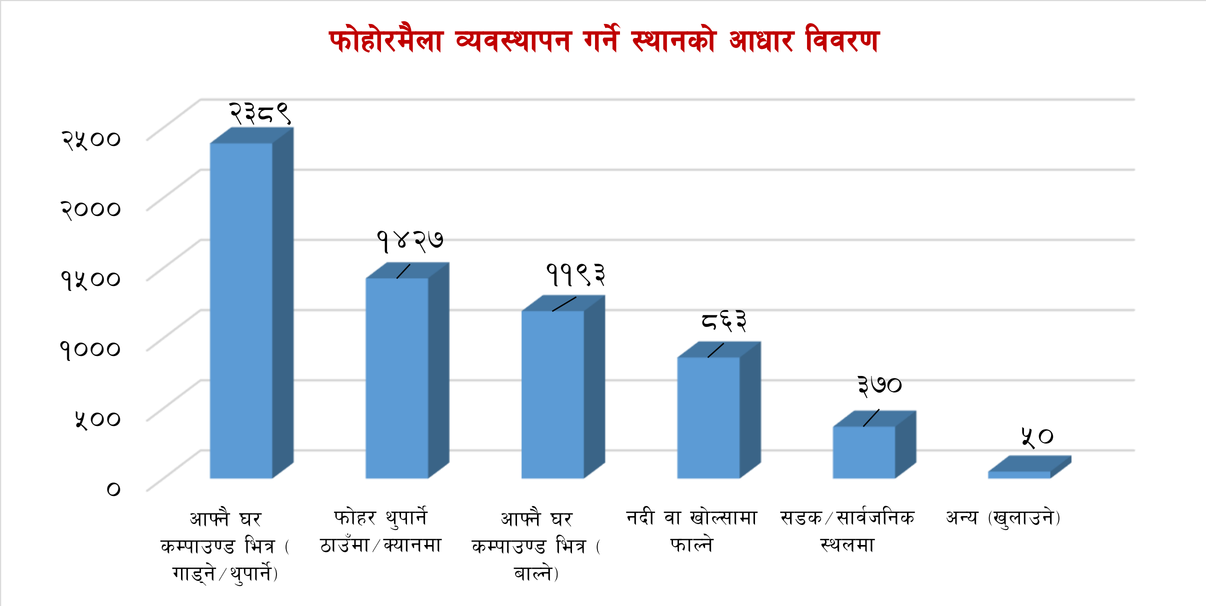

फोहोर व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरू :

हाल यस गाउँपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहाय बमोजिम रहेको छ :

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रवृति यत्रतत्र देखिन्छ । यसरी फालिएको फोहोर वर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुऱ्याएर प्रदुषणलाई बिस्तारित गर्दछ ।
- जमीनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमीनको भित्रपनि छिरेर जाने हुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमीन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ ।

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू :

- भान्छाकोठाबाट निस्केको फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने ।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम गाउँपालिकाले गर्ने ।
- नकुहिने फोहोरलाई पूनः विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टीक, धातु, सीसा । यी फोहोरलाई आवश्यकताअनुसार पहिचान गरिसकेपछि पूनः प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापन तर्फ जोड दिने । यस गाउँपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ वैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने ।

५.३.५ ढल निकासको तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ । ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पूर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ । यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहररहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

५.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.४.१ लिङ्गअनुसार बालविवाह

तालिका नं. ७९ : १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

वडा	१४ वर्षभन्दा मुनि	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५० वर्ष भन्दा माथी	जम्मा
१	५०	८६१	९९१	१२०	१२	८	१	०	१	२०४४
२	१९	७९५	९०७	६०	१३	३	२	०	३	१८०२
३	१०	१६५	१७८८	४४	३	३	०	०	०	२०१३
४	३९	७७८	१४३७	२२४	३६	१४	२	०	०	२५३०
५	३७	५९३	११८१	२८८	७१	६	५	३	२	२१८६
६	७९	७०६	८५५	११२	२०	७	०	०	०	१७७९
७	५८	१२९७	१९१८	१८१	३८	१३	५	०	०	३५१०
जम्मा	२९२	५१९५	९०७७	१०२९	१९३	५४	१५	३	६	१५८६४
प्रतिशत	१.८४	३२.७५	५७.२२	६.४९	१.२२	०.३४	०.०९	०.०२	०.०४	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम रहेको संख्या २९२ जना रहेको पाइयो। यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ को संख्या ५,१९५ रहेको छ अर्थात् ३२.७५ प्रतिशत, महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भैसकेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्नेको जनसंख्या सबैभन्दा धेरै ९,०७७ अर्थात ५७.२२ प्रतिशत रहेको छ सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भैसकेको देखिन्छ। कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलुकी देवानी (संहिता) ऐन, २०७४ को प्रावधानअनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न बन्देज रहेता पनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ। छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभैसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ। तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ। समग्र विकासलाई मध्यनजर गर्दा २५ देखि २९ वर्षको उमेर विवाहका लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ। उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

५.४.२ बालक्लव तथा संजालको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नीतिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकालाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्त गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ। गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याकं अनुसार

हाल यस गाउँपालिकामा रहेका सबै विद्यालयहरुमा बालक्लबहरु गठन भएको तथा बाल संजाल भने नरहेको अवस्था छ । बालबालिकाहरुको अधिकार सुनिश्चित गर्नका लागी गाउँपालिका स्तरीय बाल संजाल गठन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.४.३ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दायित्व रहेको छ ।

५.४.४ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या

तालिका नं. ८० : अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको वडागत विवरण

वडा	जन्मजात	दुर्घटना	रोगको कारण	द्वन्द्वको कारण	जम्मा
१	४४	८	१६	०	६८
२	१३	८	४	०	२५
३	२४	३	५	१	३३
४	१५	७	७	२	३१
५	१७	९	८	१	३५
६	२५	५	७	१	३८
७	३२	१६	२०	१	६९
जम्मा	१६७	५८	६८	६	२९९
प्रतिशत	५५.८१	१९.३८	२२.४८	२.३३	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा जम्मा जनसंख्या मध्ये १६७ अर्थात ५५.८१ प्रतिशत व्यक्तीहरु जन्मजात अपाङ्गता रहेका छन् भने ६८ अर्थात २२.४८ प्रतिशत रोगको कारण अपाङ्गता रहेका छन, ५८ अर्थात १९.३८ प्रतिशत दुर्घटना वाट अपाङ्गता भएका छन यहाँ वडागत रुपमा तुलनात्मक अध्ययन गर्दा सबै भन्दा बढि वडा न. ७ मा ६९ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरु रहेका छन् भने सबै भन्दा कम वडा न. ४ मा ३१ जना रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.५ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिला

तालिका नं. ८१ : ज्येष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको वडागत विवरण

वडा	ज्येष्ठ नागरिक (पुरुष)	ज्येष्ठ नागरिक (महिला)	एकल महिला	जम्मा
१	१५६	१५५	५४	३६५
२	१७१	१४९	४८	३६८

वडा	ज्येष्ठ नागरिक (पुरुष)	ज्येष्ठ नागरिक (महिला)	एकल महिला	जम्मा
३	२०३	२१२	९२	५०७
४	१९१	२१३	१०७	५११
५	१८०	१८०	२९	३८९
६	१३०	१२६	२०	२७६
७	२३८	२०३	७५	५१६
जम्मा	१२६९	१२३८	४२५	२९३२

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०८०

यस गाउँपालिकामा ६० वर्ष भन्दा माथिका ज्येष्ठ नागरिक पुरुषहरु संख्या १,२६९ रहेका छन १,२३८ जना ज्येष्ठ नागरिक महिला रहेका छन् भने ४२५ जना एकल महिला रहेका छन् ।

५.५ युवा तथा खेलकुद र मनोरञ्जन

५.५.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्वन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ। तर ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि केही मात्र पूर्वाधार तयार भएको देखिन्छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वस्थ शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ। विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

गाउँपालिकामा मनोरञ्जनको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुद मैदानहरू नभएपनि भलिबल तथा फुटबल मैदानहरू खुल्ला जमिन, चौर, पार्कहरूमा यहाँका मानिसहरूले मनोरञ्जन लिने गरको पाइन्छ तर ती खुला जमिन, चौर तथा खेलमैदान व्यवस्थित मैदानको रुपमा विकसित भईसकेको छैन । यहाँका किसानहरू धेरै समय आफ्नो खेत बारीमा बिताउने गर्दछन् भने फुर्सदको समयमा उनिहरू त्यहाँको स्थानीय प्राकृतिमा रमाउने र आफ्नो पहुँचमा रहको मनोरञ्जनका क्रियाकलापहरू गर्ने गरेको पाइन्छ ।

५.६ कला, भाषा तथा संस्कृति

५.६.१ सार्वजनिक स्थल, पाटीपौवा र चौतारा

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुर्ख्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नती गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center)वा

थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्रामस्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दायित्व हामी सबैको हो ।

५.७ शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण

संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ ।

परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिती

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था

इच्छाकामना गाउँपालिकाको कूल भूभाग मध्ये उल्लेख्य क्षेत्र अर्थात ३४.९४ प्रतिशत भूभाग वनजंगलले ओगटेको छ । दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भू-क्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। तसर्थ पर्यावरणीय प्रणाली सन्तुलन, वायुमण्डलको स्वच्छता तथा जीवजन्तुको वासस्थान कायम राख्न वनजंगलको संरक्षण प्राथमिकतामा राख्नु जरुरी छ । अर्कोतर्फ यस गाउँपालिकामा वनजंगल क्षेत्रबाहेक रहेको बाँझो जमिन, नदीको किनारका बगरहरुमा व्यापक जनपरिचालन गरी बृक्षारोपण गरेमा गाउँपालिकालाई एक प्रकारको हरित बगैंचाको रुपमा विकास गरी सिमित मात्रामै भएपनि वनलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिन्छ। त्यसैगरी भू-संरक्षणका हिसाबले अति संवेदनशील क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण, बाँध निर्माण, तारजाली, तटबन्ध तथा परम्परागत बाढी तथा डुवान नियन्त्रण र भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै भू-संरक्षणको प्रभावकारी उपाय वृक्षारोपण भएकोले सो कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु अति आवश्यक छ।

६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन)

क. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०७६ तथा वन नियमावली, २०७९ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन्। यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेशीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ। डिभिजन वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ। विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षण भन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको

छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गै.स.स.हरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

क. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, वन संरक्षण क्षेत्र, सामुदायिक वन, साझेदारी वन, धार्मिक वन, कबुलियती वन, प्रदेशभित्रको राष्ट्रिय वन वा अन्तरप्रादेशिक वन सम्झनु पर्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

ख. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ ।

ग. साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ ।

घ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ ।

ङ. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ ।

छ. कवुलियति वन

कबुलियती वन भन्नाले (केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत), विभिन्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कबुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । राष्ट्रिय वन ऐन, २(४) को परिच्छेद-

६ मा उल्लेख भए अनुसारको राष्ट्रिय वनको भागलाई नै कबुलियती वन भनिन्छ । कबुलियती वन देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको हुन्छ ।

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,
(ख) वृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्रि वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,
(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,
(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,
(ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न ।

६.१.२ वृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा खोला नालाका किनार, खेलमैदानका किनारहरू, सामुदायिक वन क्षेत्रहरू आदि वृक्षारोपणका लागि खाली स्थानका रूपमा रहेका छन् ।

६.१.३ जडिबुटि उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण

जडीबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडीबुटीहरूमा तितेपाति, बाह्रटुसे, चिराइतो, सेतो जरा, पाँचऔंले, भाजुरी, कुरिलो, अमला, गुर्जु आदि पाईन्छ । यी जडीबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ८२ : इच्छाकामना क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडीबुटीहरू

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
१.	अशोक	Asoka tree	*Saraca asoca* (Roxb.) De Wilde
२.	असुरो	Malabar nut	*Adhatoda vasica* Nees
३.	अदुवा	Ginger	*Zingibar officinale* Rose
४.	आँक	Madar	*Calotropis procera*
५.	आँप	Mango	*Mangifera indica* Linn.
६.	ऐसेलु	Golden raspberry	*Rubus ellipticus Smith*
७.	करेला	Bitter Gourd	*Memordia charantia* Linn.
८.	कागती	Lemon	*Citrus eurantifolia* (Christm) Swingle
९.	काँस	Thatch grass	*Saccharum spontareum* Linn.
१०.	कुरिलो	Asparagus	*Asparagus racemosus* Willd.
११.	कुश	Kus-grass	*Desmostachya bipinnata* Staff
१२.	केरा	Banana	*Musa parasiciaca* Linn.
१३.	गुर्जो		*Tinosphora cordifolia* Willd Miers
१४.	गुलाफ	Rose	*Rosa sp.*
१५.	घण्टिफूल(बाऱ्हमास)	China rose	*Hibiscus rosa-sinensis* Linn.
१६.	घोरथाप्रे	Water pennywort	*Centella asistica* (Linn.) Vrbm
१७.	ध्यूकुमारी	Aloe	*Aloe barbadensis* Mill
१८.	चरीअमिलो	India sorrel	*Oxalis carniculata* Linn.
१९.	चितु (चित्रक)	Leadwort	*Plumbago zeylaris* R.Br.

क.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
२०.	झुसे तिल	Nizer-seed	*Guizofia obysimia (L.F) Cass.*
२१.	टाप्रे	Ringworm plant	(Sickle senna) *Cessia tora L*
२२.	तिल	Sesamum	*Sesamum indicum* Linn.
२३.	तितेपाती	Mug-wort	*Artemisia vulgaris* Linn.
२४.	तुलसी	Holy basil	*Ocimum sanctum* Linn.
२५.	दुधेझार		*Euphorbia thymifolia* L
२६.	दुबो	Conch grass	*Cynodon dactylon Pers*
२७.	धतुरो	Datura	*Datura metel* Linn.
२८.	धनिया	Coriender	*Corienfrum sativum* Linn.
२९.	धगेरी	Fire flame bush	*Woodforbia fruiticosa* Kutz.
३०.	सिमली (निर्गुण्डी)	Fire-leaved chaste	*Vitex negundo* Linn.
३१.	निम	Neem tree	*Azadhiracta indica* A.Juss
३२.	पारिजात	Night Jusmine	*Nyctantanthes arbor-tristis* Linn
३३.	पालुङ्गो	Spinas	*Spicia oleracea* Linn.
३४.	पिप्ला	Long pepper	*Piper longum* Linn.
३५.	पुदिन	Garden mint	*Mentha spicata* Linn.
३६.	बकाइनो	China berry	*Melia azadhirach* Linn.
३७.	बयर	Futhill jujube	*Zizyphus oenaplia (L.)Mill*
३८.	बर्रो	Basrard	*Terminalia bellirica Roxb.*
३९.	बाटुलपाते		*Cissampelos pareira* Linn.
४०.	विहीं		*Solanum indicum Linn.*
४१.	बेथे	Lambs quarters	*Chenopoidium album* L
४२.	बेल	Beal	*Aegle marmelos* Crn.
४३.	बोझो	Sweet flag	*Acorus calamus* Linn.
४४.	भलायो	Marking nut	*Semecarpus anacardium* L.
४५.	भृङ्गराज		Elipta alba Hassk
४६.	भूईं अमला		*Phyllanthus urinaria* L.
४७.	मुला	Radish	*Raphanus sativus* Linn.
४८.	मेनकाँडा	Emetic nut	*Randia spinose* Poir
४९.	मोथे	Nut Grass	*Cyperus rotundus* Linn.
५०.	लज्जावती	Sensitive plant	*Mimosa pudica* Linn
५१.	लसुन	Garlic	*Allium sativum* Linn.
५२.	लाहा	Lac insect	Laccifer lacca Kerr.
५३.	लुँडे	Pickly amaranth	*Amaranthus spinosus L.*
५४.	वंशलोचन	Bamboo shoot	*Bambosa arundinacea* Willd.
५५.	सर्पगन्धा	Serpentina	*Rauwolfia serpentine* Bethex Kurz
५६.	सयपत्री	Marigold	*Tagetus erecta* Linn.
५७.	सीमल	Silk cotton tree	*Bombax malaberium ceiba* L.

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
५८.	सिधुरे	Kamala	*Mallotus Phillipinensis* Muell.Arg.
५९.	सिस्नु	Neetle	*Urtica dioca* Linn.
६०.	सुँप	Dill	*Anethum sowa* Kurz
६१.	हर्रो	Chebulic myrobalan	*Terminalia chebula* Retz.
६२.	हलेदो	Turmeric	*Curcuma longa* Linn.

६.१.४ गाउँपालिकाका क्षेत्रबाट निकासी हुने वन पैदावरको विवरण

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडीबुटी, आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डको रुपमा लिन सकिन्छ ।

इच्छाकामना गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्ला भित्रकै अन्य क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेको पाईन्छ ।

६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

यो गाउँपालिका त्रिशुली, नारायणी नदी, जलविरे झरना, रिग्दी खोलाहरूको जलाधार क्षेत्र हो । गाउँपालिकामा भूमिगत जल, नदी, खोला नाला, पोखरी, झरना आदि पानीका स्रोतका रूपमा रहेका छन् ।

६.२.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदी नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोला मा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ ।

तालिका नं. ८३ : गाउँपालिकामा भएका नदीनाला, खोला, झरनाहरूको विवरण

वडा नं.	नदी वा खोलाको नाम	समेटिएको ठाउँ वा क्षेत्र
१	रिग्दी खोला, नदि र झरना,नदी खोला झारन घाङ्तीबाङ खोला,शाराङ खोला, बिजोग खोला जईरी खोला	
२	काली खोला	वडा न.
३	सेती खोला, कात्राक खोला, पैतिखोला, चिचरेखोला, चुङे खोला, खानीखोला, डहरीखोला विधुषाखोला, च्याडीखोला, ढुकुरखोला,खानीखोला	

वडा नं.	नदी वा खोलाको नाम	समेटिएको ठाउँ वा क्षेत्र
	वारवाङखोला, डहरीखोला, च्यातैखोला, गोपेखोला, हन्द्रङखोला, भस्मरेखोला, लाटीखोला जुइरेखोला, चुमारखोला, पैराखोला,ओखलेखोला थानीखोला, रिठाखोला, सिमलपधेरो, वाँसखोला पधेराखोला,जिन्दाखोला, बाहुन पँधेरा, खोकलिङ अधेरीखोला, पाण्डाखोला,सानुभोहखोला रातपानीखोला	
४	मह खोला, सुकौरा खोला, वारवाङ खोला, कुमखोला ,नाग्दी खोला, त्रिशुली नदी,धारापानी	
५	जलविरे झरना, त्रिशुली नदी, नाग्दी खोला, त्रिशुली नदी, ठुलो छागा झरना, खहरे खोला, चिसौरी खोला	
६	त्रिशुली नदी, गौरीखोला,रिग्दिखोला, सोतिखोला, सानो खोला, घर्तीखोला,ढुङ्गे खोला,राइनास खोला चोभार खोला, गाइपानी खोला, तोपेखोला, जम्बला खोला, ताल्तीखोला, माउ खोला, कालिखोला, स्कटिखोला	
७	नारायणी नदी	

स्रोत: इच्छाकामना गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय,२०८०

६.३ जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा

६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण

प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा मृग, स्याल, दुम्सी, बाँदर, बदेल, स्याल, वन विरालो आदि रहेका छन् ।

प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातिमा, काँडे भ्याकुर, कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, कन्याङकुरुङ, सारस आदि छन् ।

घस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपालिकामा विशेष गरी घस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाइन्छन् ।

कीरा फट्याङ्ग्राहरू

पुतली, रात्रीचर पुतली, खवटे कीरा, फट्याङ्ग्रा, पतेरा, गाइनेकीरा, झ्याउँकीरी, लाही, किथिर्का, जुनकीरी, अरिगाल, मौरी, सिङ्गुस, माकुराहरु, सुलसुले, शंखेकीरा, माछा, अरिगाँठे, कनसुत्ले, आदि पाइन्छन् ।

६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण

गाउँपालिकामा साल, सिमल, बाँभ्रो, खिर्रो, खयर, रातोपाते, घीउकुमारी, हर्रो, बर्रो, अमला, रिठ्ठा, गुर्जो निम, तितेपाती, जीवन्ती/सुनगाभा, घोडटाप्रे, मजिठो, कंटकारी, बावियो, सिमली, आँक, केतुकी, वयर, रिट्ठा, सिन्दुरे, ऐसेलु, कुकुरडाइनो, जामुन, धाइरो, अल्लो, सिउँडी, सजिवन, मुसली, किम्बु, , निउरो, कोइरालो, वन केरा लगायतका वनस्पतीका प्रजातिहरु पाइन्छन् ।

जडीबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडीबुटीहरूमा तितेपाति, बाह्रटुसे, चिराइतो, सेतो जरा, पाँच औंले, भाजुरी, बोभ्रो, अमला, सिमल आदि हुन । यी जडीबुटीहरू संकलन तथा बिक्री गर्न सकिने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन

गाउँपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन गर्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू भिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलत: गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि तटबन्धनको व्यवस्था र ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, मानव र वन्य जन्तु विचको द्वन्द्वले विभिन्न किसिमका मानवीय घटनाहरु घट्ने गरेका छन् । अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने, मानव र वन्यजन्तु विचको द्वन्द्वलाई न्युनिकरण गर्ने तर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

६.४.१ जोखिमयुक्त (संवेदनशील स्थानमा बसोबास गरेका परिवार) विवरण

तालिका नं. ८४ : प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

प्राकृतिक प्रकोपको किसिम	वडा नं.							जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
कटान	८०	७		६			२४	११७	१.४७
असिना	८	९८		१९३	२		५०८	८०९	१०.१६
हुरिबतास	१११	२७८	१६	१९८	१२	२४३	५६६	१४२४	१७.८९
चट्याङ	३१	८७	२	१७२	१		३७५	६६८	८.३९

प्राकृतिक प्रकोपको किसिम	वडा नं.							जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
डढेलो	८२	३८	१८	६४		१	८७	२९०	३.६४
पहिरो	२६५	२४०	११३	१५०	५९	२३३	७३	११३३	१४.२३
बाढी	८३	१०	१०	१४	२१	१	५२	१९१	२.४
डुबान	८	२	१				२७	३८	०.४८
कुनै पनि जोखिममा नभएको	३२३	१६६	४९४	६६९	५६८	६०	३४०	२६२०	३२.९१
शितलहर	१	९			१	२	१५२	१६५	२.०७
बन्यजन्तुको जोखिम		१		३५	१		४०६	४४३	५.५७
अन्य (खुलाउने)					२	१	५९	६२	०.७८
जम्मा	९९२	९३६	६५४	१५०१	६६७	५४१	२६६९	७९६०	

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

६.४.२ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय

तालिका नं. ८५ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क्र स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
३	बाढी/पहिरो	ओरही,बबई, आम्बासा र कर्णालीको पूर्वी भङ्गालो खौरहा, जम्ती, गिठे, रजुकला,तलवेलुवा,बदवुरुवा, जरही खोला लगायता का नदि खोला तथा खहरे खोलाहरुले वर्षातको समयमा खेतीयोग्य जमीन कटान तथा डुवानमा पारेको । बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
४	डढेलो	गाउँपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, वाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ ।	चैत्र–जेष्ठ
५	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
६	कोरोना भाइरस, वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयमा

क्र स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
८	जङ्गली जनावर आतंक	गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रहरु मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्ने हुनाले वनजङ्गल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाँदर, बँदेल, बाघ) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर त्रास भईरहन्छ ।	जुनसुकै समयमा
९	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
१०	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, २०८०

६.४.३ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको केन्द्रमा स्वास्थ्य सेवाहरुको पहँच भएता पनि सबै वडाहरुको स्वास्थ्य संस्थाहरुवाट आपतकालिन स्वास्थ्य सेवाहरु पु¥याउन सकिरहेको अवस्था छैन । आपतकालिन अवस्थामा विरामीहरुलाई स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनका लागि २४ घण्टा सेवा सहित ४ वटा एम्बुलेन्स सञ्चालनमा रहेका छन । अनियन्त्रीत डडेलोको प्रभाववाट यस गाउँपालिका अछुतो रहन सकेको छैन । त्यसकारण यस गाउँपालिकामा वरुणयन्त्रको आवश्यकता रहेको छ भने विभिन्न समुदायवाट आपतकालिन अवस्थामा सेवा प्रवाह गर्नका लागि विभिन्न वडाहरुमा आवश्यक एम्वुलेन्सको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था

७.१ यातायात पूर्वाधार

७.१.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सडक सञ्जाल प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पुर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा पालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ। गाउँबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ। सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ। यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जाल मार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समयसम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्टिकय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीण क्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गति लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ। तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । यही प्रशंगमा गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाः (Rural Municipality Transport Master Plan- RMTMP) को परिकल्पना हरेक नगर/गाउँ क्षेत्रको यातायात सञ्जालका तथ्यांकमा आधारित नक्सा र तथ्यको आधारमा गर्नु पर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको थियो । तर ग्रामीण बस्तीहरूमा त्यो पुगेको थिएन । यस गाउँपालिकामा सडक सम्मको पहुँचको अवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ८६ : गाउँपालिकामा संचालित बाह्रै महिना संचालनयोग्य सडक सम्मको दुरी

वडा	१ कि.मि. भन्दा कम	४ कि.मि. वा सोभन्दा बढी	१-२ किमिको दुरीमा	२ देखि ४ किमि टाढा	जम्मा
१	१८३	२७६	१८५	७२	७१६
२	८२	४६४	६०	४३	६४९
३	२७२	३८७	७४	११७	८५०
४	७०२	२३८	११६	२२	१०७८
५	६६०	१८८	३१	८४	९६३
६	३८	४७४	२४	१७३	७०९
७	३७	१०३५	२२	२३३	१३२७
जम्मा	१९७४	३०६२	५१२	७४४	६२९२
प्रतिशत	३१.३७	४८.६६	८.१४	११.८२	१००

स्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०८०

यस गाउँपालिकामा रहेका जम्मा ६,२९२ घरधुरी मध्यै बाह्रै महिना संचालन योग्य सडकसम्मको पहुँचमा ४ कि.मि को दुरीमा रहेका परिवारको संख्या सबैभन्दा बढि अर्थात ४८.६६ प्रतिशत रहेका छन् । यहाँ ३१.३७ प्रतिशत घरधुरी १ कि.मि. भन्दा कमको दुरीमा रहेका छन् । त्यसैगरी घरबाट सडक सम्म १ देखि २ कि.मि को दुरी रहेका ८.१४ प्रतिशत घरधुरी र २ देखि ४ कि. मि भन्दा टाढाको दुरीमा रहेका परिवार ७४४ अर्थात ११.८२ प्रतिशत रहेका छन । जसको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.१.२ सवारी सुविधा र रुट

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

७.१.३ आफु बसोवास गरेको स्थानबाट नजिकका बजारकेन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

गाउँपालिकाका विभिन्न बस्तीदेखि त्यहाँ निकटका बजारकेन्द्रसम्मको दुरीले बजार संगको जनताको पहुँचलाई निर्धारण गर्दछ । त्यसैले बजार केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ । नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुर्‍याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत गाउँपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ । गाउँपालिकाको टाढाको बस्ती देखि बजार केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८७ : आफु बसोवास गरेको स्थानबाट बजार केन्द्र सम्म लाग्ने अनुमानित समय

वडा नं.	बजार केन्द्र सम्म पुग्न लाग्ने अनुमानि समय				जम्मा परिवार संख्या
	१५ मिनेट भित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	३० मिनेट भित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	१ घण्टा भित्र पुग्न सक्ने परिवार संख्या	२ घण्टाको समय वा सो भन्दा बढीमा पुग्न सक्ने परिवार संख्या	
१	११	३	४९	६५३	७१६
२	१	४	१२	६३२	६४९
३	२६८	११५	१८२	२८५	८५०
४	४५५	३८७	८८	१४८	१०७८
५	४९२	१३२	९४	२४५	९६३
६	१४	७०	१६७	४५८	७०९
७	१३	५०९	५८०	२२५	१३२७
जम्मा	१२५४	१२२०	११७२	२६४६	६२९२
प्रतिशत	१९.९३	१९.३९	१८.६३	४२.०५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

७.१.४ स्रोत नक्सा

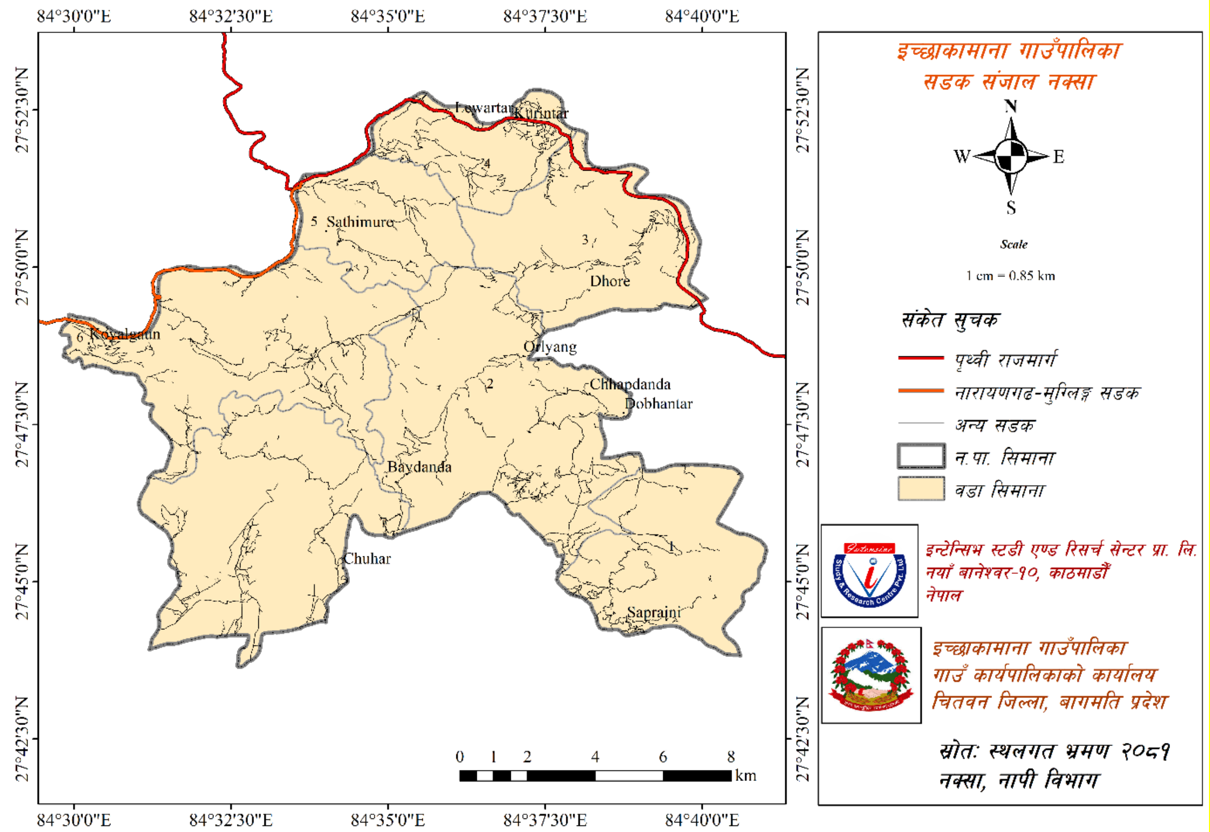

७.२ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभएतापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रसस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपुर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ । सौर्य उर्जाबाट लिफ्ट सिँचाइ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न ग्राहस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ ।

सामान्तया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाटविद्युत खपत गर्दछ । त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ । १७.६ वर्ग फिटको सोलार pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ । दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट 250 watt X 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ । १.७K.W X ३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा.विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८ \text{ कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत संभावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ। हालसम्म समेत काठदाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनकोरूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठदाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ। तसर्थ गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत संभार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार)

तालिका नं. ८८ : खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	काठ, दाउरा, कोइला	एलपी ग्यास	विद्युत (इन्डेक्सन)	विद्युत (हिटर)	अन्य	जम्मा परिवार संख्या
१	६९२	२४				७१६
२	५९४	३४	२०	१		६४९
३	६७४	१६९	६	१		८५०
४	३४०	७३५	१	१	१	१०७८
५	३५१	६०२	८		२	९६३
६	६१८	९०	१			७०९
७	६३२	६९२	२	१		१३२७
जम्मा	३९०१	२३४६	३८	४	३	६२९२
प्रतिशत	६२	३७.२९	०.६	०.०६	०.०५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ। नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिले पनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठ/दाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ।

गाउँपालिकाको कुल घरपरिवारहरू मध्ये खाना पकाउनका लागि ३,९०१ अर्थात् ६२ प्रतिशतले काठदाउरा, २,३४६ अर्थात् ३७.२९ एल.पी ग्यासको प्रयोग गर्दछन् भने मट्टितेल, बिजुली र अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो। स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमश: स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समय समेत बढी खर्च हुने देखिन्छ। तसर्थ ग्रामिण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी गाउँपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्प तर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

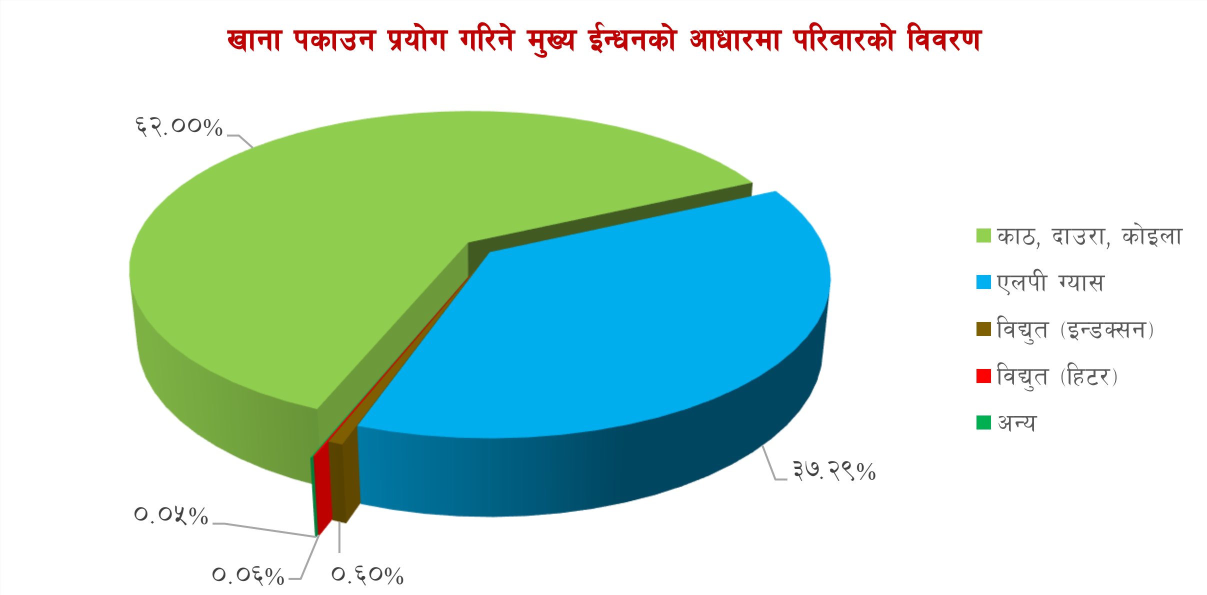

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ। उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ प्रतिशत रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३० प्रतिशत मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८ प्रतिशत (२०१५) बाट ३३ प्रतिशत मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

७.२.२ बत्ति बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार

यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ। घरधुरी सर्वेक्षण, २०८० को नतिजा अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ८९ : दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मटितेल	अन्य	बायोग्याँस	जम्मा परिवार संख्या
१	२४२	४६९		५		७१६
२	१०९	५०५	१	३३	१	६४९
३	७७३	६७	३	७		८५०
४	१०४०	२३	९	६		१०७८
५	८९०	६१	५	६	१	९६३
६	५६१	१४२	३	३		७०९
७	१२६२	४६	११	७	१	१३२७
जम्मा	४८७७	१३१३	३२	६७	३	६२९२
प्रतिशत	७७.५१	२०.८७	०.५१	१.०६	०.०५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कुल ६,२९२ घरपरिवारहरू मध्ये ४,८७७ अर्थात ७७.५१ प्रतिशतले विद्युत, १,३१३ अर्थात २०.८७ प्रतिशतले सोलार, २६ अर्थात ०.५१ प्रतिशतले मट्टितेल, १.०६ अन्य र ०.०५ प्रतिशत ले बायाँग्यास प्रयोग गरेको पाइएको छ भने बाँकीले अन्य इन्धनको प्रयोग गरेको पाइयो। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामिण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास गाउँपालिकामा विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ। वडागत विवरणलाई तल स्तम्भचित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ।

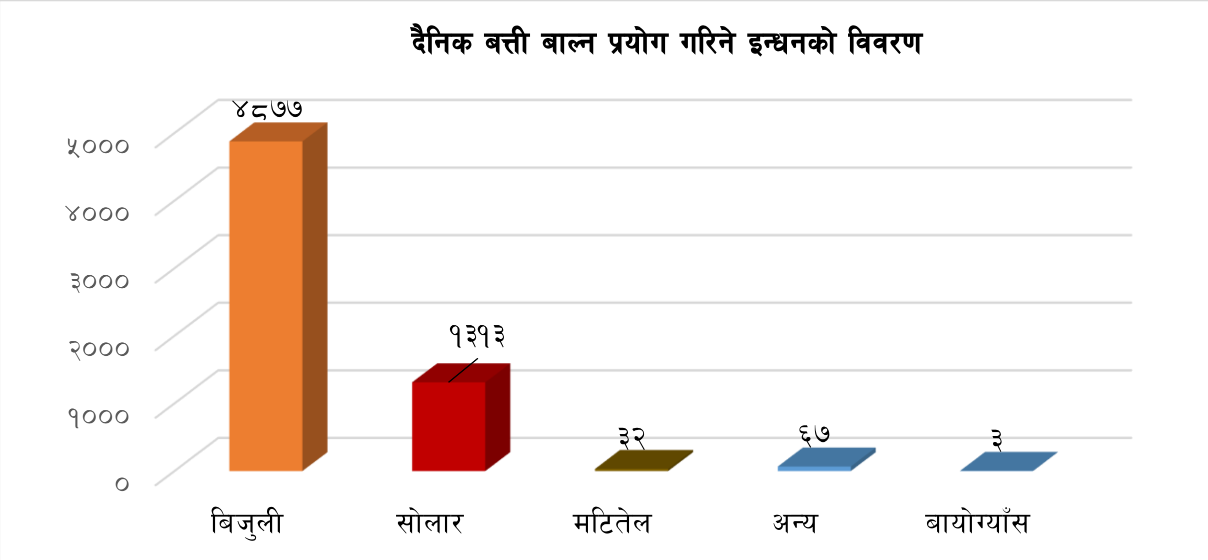

७.२.३ जलविद्युत, सौर्य उर्जा, वायु उर्जाबाट विद्युत उत्पादन विवरण

नेपालमा निजी, सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय लगानीमा विद्युतीकरणका प्रयासहरू भईरहेका भएपनि कतिपय नीतिगत अस्पष्टता, प्राविधिक कठिनाई, राजनैतिक अस्थिरता र कडा अनुगमन प्रणालीको अभावजस्ता कारणले तीब्र गतिमा विद्युतिकरण हुन सकिरहेको छैन। ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु जलविद्युत आयोजना तथा बृहत जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरेर देशमा निर्वाहमुखी मात्र होइन कि निर्यातमुखी उत्पादन गरी उर्जा संकट समाधान गर्नुको साथै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने प्रचुर संभावना नेपालसँग छ। यसका लागि लगानी मैत्री वातावरणको आवश्यकता छ।

७.२.४ वैकल्पिक उर्जा (लघु जल विद्युत, सोलार, बायोग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्धत पुग्दछ। डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैंया हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ। तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो। हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवन्धको नीतिलाई व्यवहार प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेक्षमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं। त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ।

७.३ सञ्चार तथा प्रविधि

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ। सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको छ । भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ । सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ। नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा परिभाषित गरेको छ।

७.३.१ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९० : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

विवरण	वडा नं.							जम्मा संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७		
मोबाईल फोन	७११	६२८	८४०	१०६५	९५९	७०१	१२९५	६१९९	६८.८
रेफ्रिजेरेटर (फ्रिज)		१	३७	२५८	३२	६	३४४	६७८	७.५२
टेलिभिजन	२	१६	१०६	१९१	२७	३७	१९०	५६९	६.३२
इन्टरनेट सुविधा		७	४९	१४४	१२	१२४	१४४	४८०	५.३३
रेडियो सुविधा	२९	१२१	१६	१११	४	१९०	४	४७५	५.२७
मोटरसाईकल/स्कुटर (इलेक्ट्रिक			२६	१७५	२४		२८	२५३	२.८१
कार/जीप/भ्यान	७	१५	३४	५५	२	५	९५	२१३	२.३६
मोटरसाईकल/स्कुटर (पेट्रोल)				८		१	६३	७२	०.८
माथिका कुनै पनि नभएको		७	३	३	३	६	११	३३	०.३७
कम्प्युटर/ल्यापटप		२	१	१२		१		१६	०.१८
पानी तान्ने अटोमेटिक बिद्धुतिय मोटर पम्प	१		१	६			१	९	०.1
ल्याण्ड लाइन फोन		१	२	३		१	१	८	०.०९
वासिङ मेसिन				२			१	३	०.०३
एयर कन्डिसनर				१	१			२	०.०२
जम्मा	७५०	७९८	१११५	२०३४	१०६४	१०७२	२१७७	९०१०	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

साधन तथा सेवा सुविधाको आधारमा गाउँपालिकामा मोबाइल सुविधा उपलब्धता भएको घरपरिवारको संख्या उच्च रहेको देखिन्छ। गाउँपालिकाका कुल घरपरिवारहरू मध्ये ६,१९९ अर्थात् ६८.८ प्रतिशत घरपरिवारमा मोबाइल भएको देखिन्छ । दोस्रोमा रेफ्रिजेरटर (फ्रिज) हुने परिवारको संख्या ६७८ अर्थात ७.५२ प्रतिशत, रहेको छ । यसैगरी टेलिभिजन हुने परिवारको संख्या ५६९ अर्थात ६.३२ प्रतिशत रहेको छ । समग्रमा तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको प्रमुख मोबाइल तथा ईन्टरनेट सेवामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ । मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको विगतको तुलनामा क्रमश घटिरहेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या कम देखिन्छ। यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू

बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भएरहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

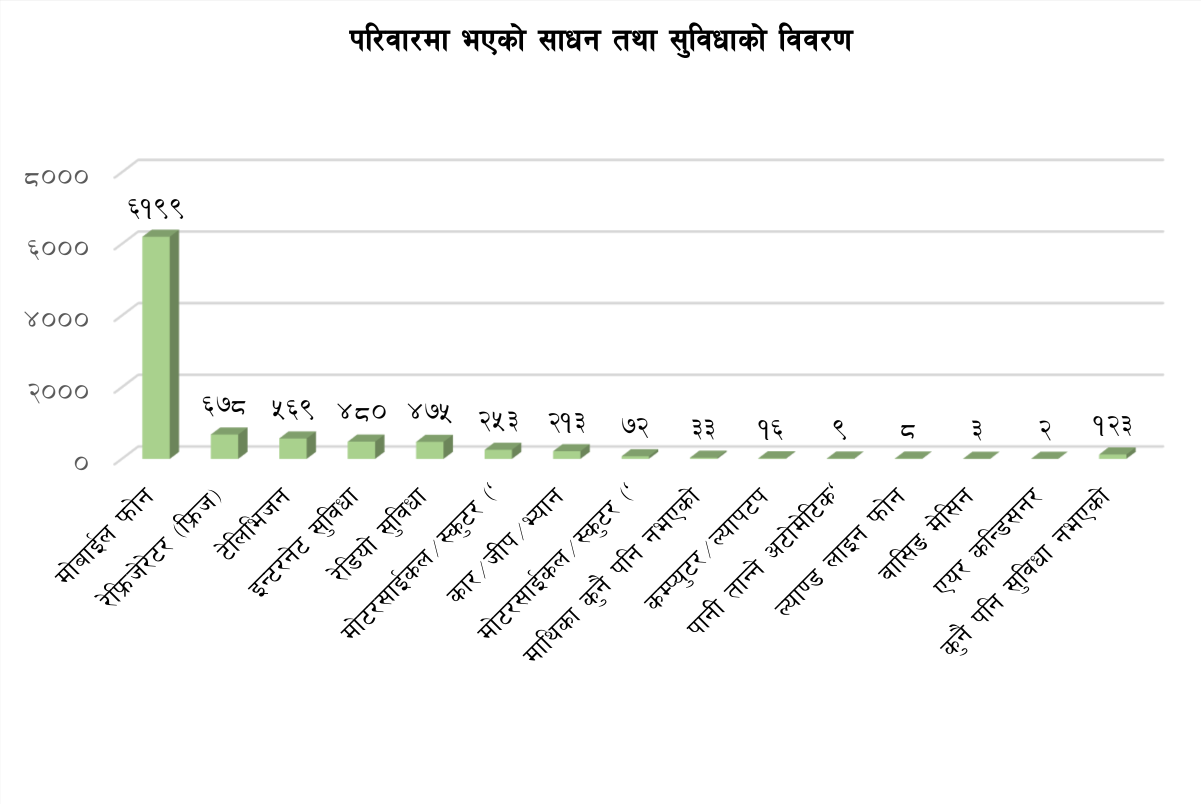

७.४ आवास तथा भवन

७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी

तालिका नं. ९१ : छानोको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा	खर/पराल/छ्वाली	जस्ता/टिन	टायल/खपडा/झिँगटी/ढुङ्गा	सिमेन्ट/ढलान	काठ/फल्याक	ढुङ्गा/स्लेट	अन्य	जम्मा परिवार संख्या
१	७१	६२०	३	१६		६		७१६
२	४२	५८५		४	२	१६		६४९
३	१४	६६०	१	१६७	४	३	१	८५०
४	५	६१०		४५६		६	१	१०७८
५	११	६४५	१	२९७	५	३	१	९६३
६	३७	६५९		१०	२	१		७०९
७	१५	१२५०	३	३५	२३	१		१३२७
जम्मा	१९५	५०२९	८	९८५	३६	३६	३	६२९२
प्रतिशत	३.१	७९.९३	०.१३	१५.६५	०.५७	०.५७	०.०५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०८०

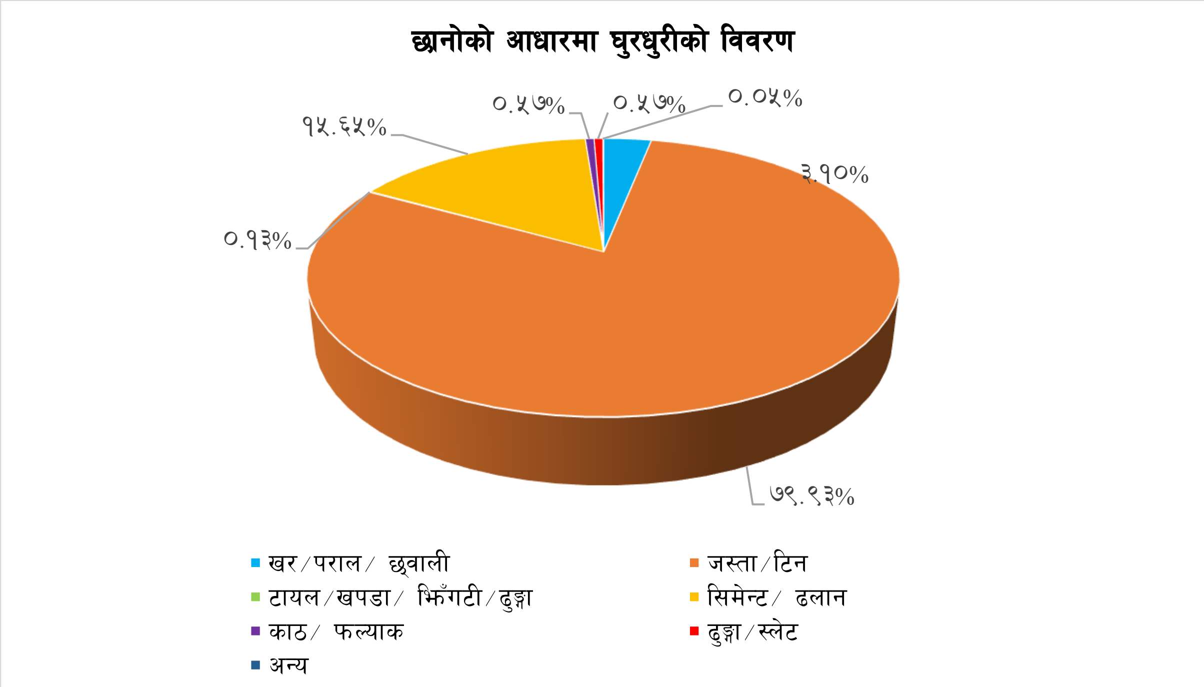

यहाँका जम्मा घरधुरी ६,२९२ मध्ये जस्तापाता/टिनको छानो भएको घरमा बसोवास गर्ने परिवार संख्या सबै भन्दा बढि अर्थात ५,०२९ अर्थात ७९.९३ प्रतिशत रहेको छ । सिमेन्ट अथवा ढलान गरेको छानो भएको घरमा वसोवास गर्ने परिवार संख्या ९८५ अर्थात १५.६५ प्रतिशत रहेका छन् यसै गरी खर/पराल/छ्याली भएको घरमा वसोवास गर्नेको संख्या १९५ अर्थात ३.१ प्रतिशत रहेको छ भने टायल, झिगटा /खपडा ,काठ, ढुगां, स्लेट लगायतको छानो भएको घरमा वसोवास गर्नेको संख्या नगण्य रहेको पाइन्छ ।

परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति

८.१ सेवा सुविधा संचालन र व्यवस्थापन

८.१.१ उपलब्ध सेवा सुविधाको प्रकार

- अपांग परिचयपत्र वितरण तथा अद्यावधिक,
- निःशुल्क उपचार सिफारिस,
- कृषि समूह दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- कृषि यन्त्र, औषधी तथा पशु औषधी उपचार र उपकरण वितरण,
- बाली तथा पशुपन्छी बीमा,
- प्राइवेट फर्म दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- व्यवसाय दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- सहकारी दर्ता तथा खारेजी,
- संघ संस्था दर्ता तथा खारेजी,
- रोजगार परामर्श,
- श्रम स्वीकृति,
- वैदेशिक रोजगारी सहायता,
- व्यक्तिगत घटना दर्ता,
- सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नयाँ लाभग्राही दर्ता तथा नवीकरण,
- घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र वितरण तथा नवीकरण,
- घर निर्माण अनुमति,
- घरनक्शा पास तथा अभिलेखीकरण,
- विवाद निरोपण तथा मेलमिलाप,
- छात्रवृत्ती सिफारिस,
- विद्यालय सञ्चालन तथा कक्ष थप अनुमति,
- तालिमहरू सञ्चालन,
- गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरूबाट विभिन्न सिफारिस र प्रमाणितका कार्यहरू आदि ।

८.१.२ सेवा प्रवाह प्रक्रिया र पृष्ठपोषण

अपांग तथा जेष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण : सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन, वडाको सिफारिस र आवश्यक परेको खण्डमा विशेषज्ञ चिकित्सकको सिफारिसका आधारमा अपांग परिचयपत्र वितरण समितिले जाँचबुझ गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने ।

जेष्ठ नागरिक परिचयपत्रका लागि नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा जाँचबुझ गरी परिचयपत्र वितरण हुने ।

क्लब दर्ता : बाल क्लब, किशोरी क्लब, युवा क्लब, सञ्जालहरु विधान, बैठकका निर्णयहरु, आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त भएमा दर्ता हुने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

निःशुल्क उपचार सिफारिस: सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन, अस्पतालको प्रेषण पूर्जा र वडाको सिफारिसका आधारमा निःशुल्क उपचार सिफारिस समितिका आधारमा निःशुल्क उपचारका लागि सिफारिस हुने ।

कृषि समूह दर्ताः प्रस्तावित समूहको निर्णय प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाणपत्रहरु सहित निवेदन पेश भएपछि कृषि तथा पशु सेवा उपशाखाले आवश्यक जाँचबुझ गरी कृषि समूह दर्ता गर्ने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

कृषि यन्त्र, औषधी तथा पशु औषधी उपचार र उपकरण वितरण: वार्षिक कार्यक्रम, लक्षित वर्गको माग र निवेदनका आधारमा कृषि यन्त्र र पशु उपचार उपकरण वितरण हुने । सेवा केन्द्रहरुबाट उपचार सेवा निःशुल्क रुपमा उपलब्ध हुने ।

बाली तथा पशुपन्छी बीमा : गाउँपालिकाले अनुदानमा इच्छुक व्यक्तिहरुको बाली तथा पशुपन्छी बीमा गरिदिने ।

प्राइवेट फर्म दर्ता: वडाको सिफारिस, जग्गाधनी प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि, नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि र निवेदन इच्छुकले पेश गरेमा रु ५ लाखसम्मको प्राइवेट फर्म दर्ता र सोको नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

व्यवसाय दर्ता : वडाको सिफारिस, जग्गाधनी प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि, नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि र निवेदन इच्छुकले पेश गरेमा व्यवसाय दर्ता र सोको नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

सहकारी दर्ता: विनियम सहित भेलाका निर्णयहरुका प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाणपत्रका प्रतिलिपिहरु र आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त देखिएमा सहकारी संस्था दर्ता हुने, एकीकरण, विभाजन र नियमानुसार दर्ता खारेजीको कार्य गरिने ।

स्थानीय संघ संस्था दर्ताः विधान, बैठकका निर्णयहरुका प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाणपत्रका प्रतिलिपिहरु, आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त भएमा संघ संस्था दर्ता हुने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

रोजगार परामर्श: वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहने व्यक्तिहरुका लागि रोजगार सेवा केन्द्रबाट परामर्शको कार्य गरिने ।

श्रम स्वीकृतिः व्यक्तिगत श्रम स्वीकृतिका लागि रोजगार प्रदायक कम्पनीले दिएको भिजा, सम्झौताको कागजात लगायतका कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा अनलाइन माध्यमबाट सोको स्वीकृतिको कार्य अगाडि बढाइने र स्वीकृति भई आए पश्चात् प्रिन्ट गरी स्वीकृति पत्र प्रदान गरिने ।

वैदेशिक रोजगारीबाट बिदामा फर्किएका व्यक्तिहरु पुनः वैदेशिक रोजगारीमा जान थाल्दा पुनः श्रम स्वीकृतिका लागि रोजगार प्रदायक कम्पनीले दिएको भिजा, सम्झौताको कागजात लगायतका कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा अनलाइन माध्यमबाट सोको पुनः स्वीकृतिको कार्य अगाडि बढाइने र स्वीकृति भई आए पश्चात् प्रिन्ट गरी स्वीकृति पत्र प्रदान गरिने ।

वैदेशिक रोजगारी सहायताः वैदेशिक रोजगार बोर्ड मार्फत् प्रदान गरिने मृत्यु तथा अंगभंग क्षतिपूर्ति, परिवार स्वास्थ्य उपचार खर्च, मृत्यु भएमा शव घरसम्म झिकाउने कार्य, विदेशमा अलपत्र परेकाको उद्दार तथा खोजतलास लगायतका कार्यका लागि वडाको सिफारिस सहित अन्य आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइ सेवा प्रदान गरिने ।

व्यक्तिगत घटना दर्ता : सूचकले दिएको सूचना फाराम र आवश्यक अन्य कागजातहरुको आधारमा स्थानीय पञ्जीकाधिकारीले जाँचबुझ गरी अनलाइन व्यक्तिगत घटना दर्ता गरी दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गर्ने ।

सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नयाँ लाभग्राही दर्ता तथा नवीकरणः जेष्ठ नागरिक, जेष्ठ नागरिक एकल महिला, अपांग, विधुवा, दलित बालबालिका पोषण भत्ता, लोपोन्मुख नागरिकका लागि सामाजिक सुरक्षा भत्तामा नयाँ लाभग्राहीको रुपमा दर्ता हुन वडा कार्यालयमा आफ्नो आवश्यक कागजातहरु सहित फाराम भरी निवेदन पेश गरेमा जाँचबुझ गर्दा योग्य देखिएमा नयाँ लाभग्राहीका रुपमा दर्ता भई अर्को महिनाबाट भत्ता पाउने व्यवस्था रहेको छ ।

सामाजिक सुरक्षा भत्तामा दर्ता रहिरहेका व्यक्तिहरुका लागि प्रत्येक वर्ष भदौको महिनाभित्र आफ्नो कागजातहरु सहित फाराम भरी निवेदन पेश गरेमा नवीकरणको कार्य तथा तथ्यांक अद्यावधिक गरिने व्यवस्था रहेको छ ।

घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र वितरणः आवश्यक जनशक्ति र यन्त्र उपकरणको विवरण र प्रमाणहरुको प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम इजाजत पत्र प्रदान गर्ने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

घर निर्माण अनुमति, घरनक्शा पास तथा अभिलेखीकरण : निर्माण गर्ने घरको ड्रइङ डिजाइन सहित घरनक्शा पासका लागि नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ र प्रक्रिया पूरा गरी घरनक्शा पास गरिने र सोका आधारमा घर निर्माण अनुमति प्रदान हुने ।

पुराना घरहरुका हकमा निर्मित घरको नक्शा, नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ र प्रक्रिया पूरा गरी अभिलेखीकरण प्रमाणपत्र प्रदान गरिने ।

विवाद निरोपण तथा मेलमिलाप : स्थानीय न्यायिक समितिले आफ्ना क्षेत्राधिकारभित्रका विभिन्न विषयमा न्याय निरोपण तथा मेलमिलापका कार्य गर्ने ।

छात्रवृत्ती सिफारिस: नि:शुल्क अध्ययनका लागि वडाको सिफारिस सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी छात्रवृत्तिका लागि सिफारिस गर्ने ।

विद्यालय सञ्चालन तथा कक्ष थप अनुमति: विद्यालय सञ्चालन वा कक्षा थपका लागि आवश्यक पूर्वाधार पूरा गरी आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गर्दा उपयुक्त देखिएमा विद्यालय सञ्चालनका लागि अनुमति प्रदान गर्ने ।

तालिम सञ्चालन: गाउँपालिकाको आफ्नै वार्षिक योजना/कार्यक्रमबाट विभिन्न आय तथा सीपमूलक तालिमहरू सञ्चालन हुने गर्दछन् भने विभिन्न गैरसरकारी संघसंस्थाहरूको समन्वय तथा सहकार्यमा समेत त्यस्ता तालिमहरू सञ्चालन हुने गरिरहेका छन् ।

गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरुबाट विभिन्न सिफारिस र प्रमाणितका कार्यहरु : स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारभित्र रहेका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले तोके बमोजिमका कार्यहरुका लागि आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी गाउँपालिका वा वडामा निवेदन पेश गरेमा नियमानुसार सिफारिस तथा प्रमाणितका कार्यहरु गर्ने ।

८.३ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली

८.३.१ गाउँपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु

क्र.स.	गाउँपालिकाबाट स्वीकृत ऐन,नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु
१	इच्छाकामना गाँउपालिकाको नगर प्रहरी छनौट सम्वन्धी कार्यविधी,२०८० (पहिलो संशोधन), २०८०
२	अस्पताल संचालन कार्यविधि २०८०
३	कृषक समूह गठन तथा परिचालन कार्यविधि २०८०
४	इच्छाकामना गाउँपालिकामा करार शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०८० (पहिलो संशोधन)
५	फिस्लीङ तरकारि संकलन केन्द्र सञ्चालन सम्वन्धी कार्यविधि, २०८०
६	एक विद्यालय एक करेसाबारी कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०८०
७	वालिका बिकास सम्बन्धी कार्यविधि २०७५(पहिलो संशोधन), २०८०
८	इच्छाकामना गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक विद्यालयहरुमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति सम्बन्धी कार्यविधि,२०८०
९	व्यवसाय कर सम्बन्धी कार्यविधि २०८०
१०	सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि २०८०
११	इच्छाकामना गाउँपालिका जलश्रोत तथा मुहान दर्ता कार्यविधि २०७९
१२	स्थानीय तहमा बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्वर्धन सम्बन्धी कार्यविधि २०७९
१३	इच्छाकमाना गाउँपालिका मेलमिलाप केन्द्र संचलान सम्बन्धी कार्यविधि २०७९
१४	इच्छाकामना गाउँपालिका कर्मचारी प्रोत्साहन तथा सेवा सुविधा सम्बन्धि कार्यविधि, २०७९
१५	इच्छाकामना गाउँपालिकामा करारमा प्राविधिक कर्मचारी व्यबस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि , २०७९
१६	"घ" वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र सम्बन्धि कार्यविधि, २०७९

क्र.स.	गाउँपालिकाबाट स्वीकृत ऐन,नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु
१७	इच्छाकामना गाउँपालिकाको घर नक्शा अभिलेखीकरण कार्यविधि,२०७९
१८	कृषि एम्बुलेन्स सेवा संचलान कार्यक्रम कार्यविधि, २०७९
१९	एम्बुलेन्स सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि,२०७६
२०	इच्छाकामना गाउँपालिकाको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यविधि २०७४
२१	विपन्नको आँगनमा स्थानीय सरकार कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०७७
२२	एफ.एम रेडियो व्यवस्थापन तथा सञ्चालन कार्यविधि, २०७५
२३	न्यायिक समितिले उजुरीको कारवाही किनारा गर्दा अपनाउनुपर्ने कार्यविधि २०७५
२४	तरकारी संकलन केन्द्र सञ्चालन कार्यविधि २०७७
२५	आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि २०७५
२६	टोल विकास संस्था सञ्चालन कार्यविधि २०७५
२७	इच्छाकामना मेला महोत्सव व्यवस्थापन कार्यविधि २०७५
२८	अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्यविधि २०७५
२९	शिक्षक छनौट परिक्षा संचालन कार्यविधि,२०७५
३०	ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण निर्देशिका २०७९
३१	गरिब परिवार पहिचान तथा परिचयपत्र वितरण निर्देशिका २०७५
३२	इच्छाकामना गाउँपालिकाको कार्यसञ्चालन निर्देशिका द्दण्ठठ
३३	शिक्षा ऐन २०७४ (पहिलो संसोधन)
३४	कर तथा गैरकर राजस्व लगाउने र उठाउने सम्बन्धमा बनेको ऐन २०८०
३५	आर्थिक ऐन २०८०
३६	विनियोजन ऐन २०८०
३७	इच्छाकामना गाउँपालिकाको संसोधित विनियोजन ऐन २०७६ (इच्छाकामना गाउँपालिकाको छैटौ गाउँसभाबाट पारीत)
३८	इच्छाकामाना गाउँपालिकाको सहकारी ऐन
३९	शिक्षा ऐन
४०	कर्मचारी कार्य विवरण
४१	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति
४२	वडा स्तरीय योजना मार्गदर्शन
४३	इच्छाकामना गाउँपालिका कर्मचारी आचारसंहिता २०७४

८.३.२ गाउँकार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी

तालिका नं. ९२ : कार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको विवरण

सि.नं.	नाम	पद	शाखा	फोन नं.
१	चन्द्रकान्त बस्नेत	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	प्रशासन	९८५५०५०९९९
२	उद्गम तिमिल्सिना	लेखा अधिकृत	आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख	९८५५०१७११९
३	बासु पण्डित	अधिकृत सातौं	प्रशासन शाखा प्रमुख	९८५५०१७१०९, ९८४१००२१८६
४	श्यामबहादुर खनाल	सूचना अधिकारी	योजना शाखा प्रमुख	९८५५०९२२०७
५	ई. कमल राउत	इन्जिनियर	भौतिक तथा पूर्वाधार शाखा प्रमुख	९८४५८६७७३५
६	समिक्षा पौडेल	अधिकृत सातौं	कृषि शाखा	९८४५९८४५१०
७	तेजकुमार धमला	अधिकृत छैटौं	प्रशासन शाखा	९८४२८०६९४४
८	हरिबहादुर देवकोटा	जन स्वास्थ्य निरीक्षक छैटौं	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	९८४८१५२२३२
९	कामना पोखरेल	अधिकृत छैटौं	कृषि शाखा	९८४२११६७४६
१०	पार्वती मगराती	मावि।अधिकृत छैटौं	सामाजिक विकास शाखा	९८४१०२५६९८
११	नवराज अधिकारी	जन स्वास्थ्य निरीक्षक छैटौं	इच्छाकामना आधारभूत अस्पताल प्रशासन	९८४०२४३७७३
१२	आकाश शेरचन	रोजगार संयोजक	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम	९८५५०५३६३३
१३	श्रीराम त्रिपाठी	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत	सूचना प्रविधि	९८४५९५०१३५
१४	आशिष त्रिपाठी	कृषि स्नातक प्राविधिक छैटौं	कृषि शाखा	९८४५९७६०५५
१५	डा. सुनिल ज्ञवाली	पशु स्नातक प्राविधिक छैटौं	पशुपन्छी विकास शाखा प्रमुख	९८४५६५२३४७
१६	भक्तबहादुर गुरुङ	जन स्वास्थ्य निरीक्षक छैटौं	स्वास्थ्य शाखा	९८४५९३७९९२
१७	राजेन्द्र महतो	सव इन्जिनियर	योजना शाखा	९८४५०४६८५०
१८	शिला संग्रौला	सव इन्जिनियर	वडा नं ३ प्राविधिक	९८४६१९४४४५
१९	राजेन्द्रबहादुर रोकाया	प्राविधिक सहायक शिक्षा	शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा	९८४८४८००२१
२०	विपना सूर्यवंशी	लेखापाल	आर्थिक प्रशासन शाखा	९८४४०६८२६६
२१	प्रतिक्षा कोइराला	अन्तरिक लेखा परिक्षक पाँचौं	आन्तिक लेखा परिक्षण	९८४५१९७५६६
२२	रञ्जित वि।क	पशु सेवा प्राविधिक पाँचौं	पशुपक्षी विकास शाखा	९८६५५०५५०६
२३	मोहन लाल श्रेष्ठ	पशु सेवा प्राविधिक पाँचौं	पशुपन्छी विकास शाखा	९८५१३५३६७७
२४	रिता अर्याल नेपाल	सहायक स्तर पाँचौ	राजश्व प्रशासन उप(शाखा	९८४५५८४११९
२५	भरत गुरुङ	सव इन्जिनियर	प्राविधिक वडा नं ७	९८४११८५३१६
२६	कृष्ण सापकोटा	न्यायिक सहजकर्ता	न्यायिक समिति	९८४५१३९८८८

सि.नं.	नाम	पद	शाखा	फोन नं.
२७	राज कुमार गुरुङ	MIS OPERATOR	व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा सामाजिक सुरक्षा एकाई	९८४५८१५८४६
२८	प्रदिप राई	प्राविधिक सहायक पाँचौं	रोजगार सेवा केन्द्र	९८६२०७१४५६
२९	धनराज गुरुङ	रोजगार सहायक पाँचौं	रोजगार सेवा केन्द्र	९८४४२००९९२
३०	सृष्टि अधिकारी	वडा सचिव ७	प्रशासन शाखा	९८४५७९०७८१
३१	दिनेश पराजुली	वडा सचिव १	प्रशासन शाखा	९८४६७५८४९७
३२	सुनिता के.सि	वडा सचिव ६	प्रशासन शाखा	९८४४९४१४०५
३३	बिष्णु हरि नहर्की (शर्मा)	वडा सचिव ४	प्रशासन शाखा	९८४८२४४३५०
३४	बालकृष्ण भण्डारी	वडा सचिव २	वडा नं २	९८४९६१६५६०
३५	लोक बहादुर बराल	वडा सचिव ३	प्रशासन शाखा	९८४५१७६६३७
३६	होम राज चेपाङ	सव इन्जिनियर	प्राविधिक वडा नं २	९८६४१७८६०२
३७	विमला इटनी	वित्तीय साक्षरता सहजकर्ता पाँचौं	सामी	९८६००३७४५६
३८	उमेश कुमार चौधरी	ना.प्रा.स (चौथौ)	कृषि विकास शाखा	९८४५३३१८३७
३९	दिपा चेपाङ	फिल्ड सहायक	पञ्जीकरण	९८४६७४६२११
४०	दिल बहादुर राना मगर	फिल्ड सहायक	पञ्जीकरण	९८६५०४०३४८
४१	सरस्वती गिरी	उद्यम विकास सहजकर्ता चौथो	लघु उद्यम शाखा	९८४५६२०६९३
४२	धनकृष्ण रावत	अमिन (भूमि सम्बन्धि) चौथौ	नापी शाखा	९८४८३०२१९५
४३	सन्जिव पोखरेल	अमिन (भूमि सम्बन्धि) चौथौ	नापी शाखा	९८४६२५३६९६
४४	रेशम प्रजा	अमिन (भूमि सम्बन्धि) चौथौ	नापी शाखा	९८६९७९९२४३
४५	धन माया चेपाङ	पोषण स्वयंसेवक	स्वास्थ्य शाखा	९८६९७५८२९१
४६	अन्जन गुरुङ	हेभी इकुइप्मेन्ट चालक	प्रशासन शाखा	९८६५००९१७८
४७	तुल बहादुर गुरुङ	हेभि सवारी चालक	प्रशासन शाखा	९८४६७६८५००
४८	प्रेम गुरुङ	हलुका सवारी चालक	प्रशासन शाखा	९८४५१५१०७५
४९	सानुबाबु थापा मगर	हलुका सवारी चालक	प्रशासन शाखा	९८४५९३२१२६
५०	तेजबहादुर गुरुङ	सह अपरेटर	प्रशासन शाखा	९८६५४०२२१७
५१	विर बहादुर चेपांग	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन शाखा	९८६७३१३६४५
५२	शान्ति कुमारी श्रेष्ठ	कार्यालय सहयोगी	कार्यालय सहयोगी	९८४५२४४१३६
५३	निर्मला गुरुङ	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन शाखा	९८६३७७४०८८
५४	मान बहादुर मगर	नगर प्रहरी हवलदार	नगर प्रहरी इकाई	९८६५०००४८७
५५	मिन बहादुर क्षेत्री	हलुका सवारी चालक	प्रशासन शाखा	९८६०९००७३५

सि.नं.	नाम	पद	शाखा	फोन नं.
५६	रमेश मगर	कार्यालय सहायक	प्रशासन शाखा	९८४५१७५४१३
५७	श्री नर बहादुर नेपाल	प्रवक्ता		९८५५०५८६०४
५८	रवि कोइराला	नगर प्रहरी जवान	नगर प्रहरी इकाई	९८६६०५४७२७
५९	विनय गुरुङ	नगर प्रहरी जवान	नगर प्रहरी इकाई	९८४२८५०४५२

अनुसूचीहरू

अनुसूची - १: गाउँसभा तथा गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारीको विवरण

जनप्रतिनिधिको नाम	पद	सर्म्पक नम्बर	कैफियत
दान बहादुर गुरुङ	अध्यक्ष	९८५५०२६९६४	इच्छाकामना गाउँपालिका
माया सिलवाल	उपाध्यक्ष	९८४५६२०२२०	इच्छाकामना गाउँपालिका
सन्त बहादुर मगर	वडा अध्यक्ष	९८४५७७३१७८	वडा नं १
अञ्जु चेपाङ्ग	कार्यपालिका सदस्य	९८६३२१०८१९	वडा नं १
प्रेम बहादुर प्रजा	वडा सदस्य	९८६०९९३८५२	वडा नं १
विक्रम चेपाङ	वडा सदस्य	९८४५३४२८६३	वडा नं १
दुर्गा शाकी प्रजा	वडा दलित महिला सदस्य	९७४६२३७००३	वडा नं १
पञ्च बहादुर प्रजा	वडा अध्यक्ष	९८६५०७७०९५, ९८५५०१२००२	वडा नं २
बुद्धिमान गुरुङ	वडा सदस्य	९८४५२१९३२५	वडा नं २
एक बहादुर गुरुङ्ग	वडा सदस्य	९८४५७३७३०२	वडा नं २
खड्ग कुमारी थापा	महिला वडा सदस्य	९७४६२९५६६१	वडा नं २
फुलमाया वि.क.	दलित महिला वडा सदस्य	९८०९२६९१६१	वडा नं २
नर बहादुर नेपाल	वडा अध्यक्ष	९८५५०५८६०४	वडा नं ३
डिल बहादुर प्रजा	वडा सदस्य	९८१६२५६४५४	वडा नं ३
सरिता गुरुङ्ग	महिला वडा सदस्य	९८०६७२७१७३	वडा नं ३
मन कुमारी सुनार	दलित महिला सदस्य	९८०६५३६२२२	वडा नं ३
रूद्र प्रसाद उप्रेती	वडा अध्यक्ष	९८४५२४३२४५	वडा नं ४
जित बहादुर मगर	वडा सदस्य		वडा नं ४
बुद्धिवल रानामगर	वडा सदस्य	९८११८१९९६५	वडा नं ४
मन कुमारी गुरुङ्ग	महिला वडा सदस्य	९८२१११९७६७	वडा नं ४
सुकमाया दमाई	दलित महिला वडा सदस्य	९८६५३६४३२३	वडा नं ४
तेज बहादुर शेरचन	वडा अध्यक्ष	९८५५०५०९१३	वडा नं ५
टेक माया गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य	९८६५००३७३१	वडा नं ५
आकाश चेपाङ	वडा सदस्य	९८६४०३८१९३	वडा नं ५
तारा बहादुर गुरुङ्ग	वडा सदस्य	९८६४१७८०२४	वडा नं ५
फुलमाया विश्वकर्मा	दलित महिला सदस्य	९८६०७५३५२६	वडा नं ५
लक्ष्मण प्रजा	वडा अध्यक्ष	९८५५०४६८६९	वडा नं ६
पार्वती गुरुङ्ग	कार्यपालिका सदस्य	९८४२०८६९८९	वडा नं ६

जनप्रतिनिधिको नाम	पद	सम्पर्क नम्बर	कैफियत
परिमाया कामी	कार्यपालिका सदस्य	९८४०१३८१२१	वडा नं ६
जंग बहादुर गुरुङ्ग	वडा सदस्य	९८०९१७८२७४	वडा नं ६
राम बहादुर घती	वडा सदस्य	९८४५५४९०९१	वडा नं ६
वम बहादुर थापा मगर	वडा अध्यक्ष	९८०७२७४५२९, ९८५५०४२६७०	वडा नं ७
टेक बहादुर गुरुङ	वडा सदस्य	९८४५००४१४०	वडा नं ७
गनिराज प्रजा	वडा सदस्य	९८६९८९१७३७	वडा नं ७
फुलमती गुरुङ	महिला वडा सदस्य	९८६५३८१२२५	वडा नं ७
सुकमाया सुनार	दलित महिला वडा सदस्य	९८६४२१३९७३	वडा नं ७

अनुसूची – २: गाउँपालिकाको डिजिटल पर्श्वचित्र तयारीको लागि छलफलमा उपस्थित सहभागीहरू

आज मिति २०८१ साल असार महिनाको १७ गते सोमबारका दिन इच्छाकामना गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री दानबहादुर गुरुङ ज्यूको अध्यक्षतामा गाउँपालिकाको Digital Village Profile र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण कार्यको प्रारम्भिक प्रतिवेदन माथि छलफल गर्ने कार्य निम्न बमोजिमको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो।

उपस्थिति:

१. श्री दानबहादुर गुरुङ, गाउँपालिका अध्यक्ष
२. श्रीमाया सिलावाल, गाउँपालिका उपाध्यक्ष
३. श्री रुद्र प्रसाद उप्रेती, वडा अध्यक्ष, वडा नं. ४
४. श्री तेज बहादुर श्रेस्थ, वडा अध्यक्ष, वडा नं. ५
५. श्री लक्ष्मण चेपाङ, वडा अध्यक्ष, वडा नं. ६
६. श्री पञ्च बहादुर चेपाङ, वडा अध्यक्ष, वडा नं. २
७. श्री चन्द्रकान्त बस्नेत, प्र.प्र.अ.
८. श्री उदराम तिमिल्सिना, लेखा अधिकृत
९. श्री वासु पण्डित, अधिकृत सातौं
१०. श्री पार्वती मगराती, महिला विकास अधिकृत
११. श्री सामिक्षा पौडेल, कृषि विकास अधिकृत
१२. श्री डा. सुनिल ज्ञवाली, पशु चिकित्सक
१३. श्री आकाश श्रेस्थ, रोजगार संयोजक
१४. श्री आशिष त्रिपाठी, कृषि स्नातक प्राविधिक
१५. श्री श्रीराम त्रिपाठी, सूचना प्रविधि अधिकृत
१६. श्री राजेन्द्र बहादुर रोकाया, प्रो. प्रि.
१७. श्री रिता आर्याले नेपाल, सहायकस्तर पाँचौं
१८. श्री राजकुमार गुरुङ, MIS Operator
१९. श्री दिपा चेपाङ, फिल्ड सहायक

Date : ....
Page: ....

20. श्री सरस्वती गिरी, उद्यम विकास सहजकर्ता
21. श्री धनमाया नेपाल, पोषण स्वयंसेवक
22. श्री नरबहादुर नेपाल, वडा अध्यक्ष, वडा नं. ३.
23 श्री हरि च देवकोटा स्वास्थ्य शाखा
24 डा. डिललाल भण्डारी - परामर्शदाता
25 डा. त्रिलोचन पुडासाइनी - परामर्शदाता

निर्णय: प्रस्तुत Digital village Profile मा संलग्न रहेका कतिपय तथ्याङ्कहरुको विश्वसनीयतामा शङ्का उत्पन्न भएकोले त्यस्ता तथ्याङ्कहरुलाई सम्बन्धीत वडा कार्यालयसंगको समन्वयमा पुन चेक जाँच गरी दुरुस्त भएका तथ्याङ्क अद्यावधिक गरी अन्तिम प्रतिवेदनमा समावेश गरी पेश गर्न सम्बन्धित परामर्शदातालाई निर्देशन दिने ।

इच्छाकामाना गाउँपालिका
प्रशासनिक विभाजन नक्सा

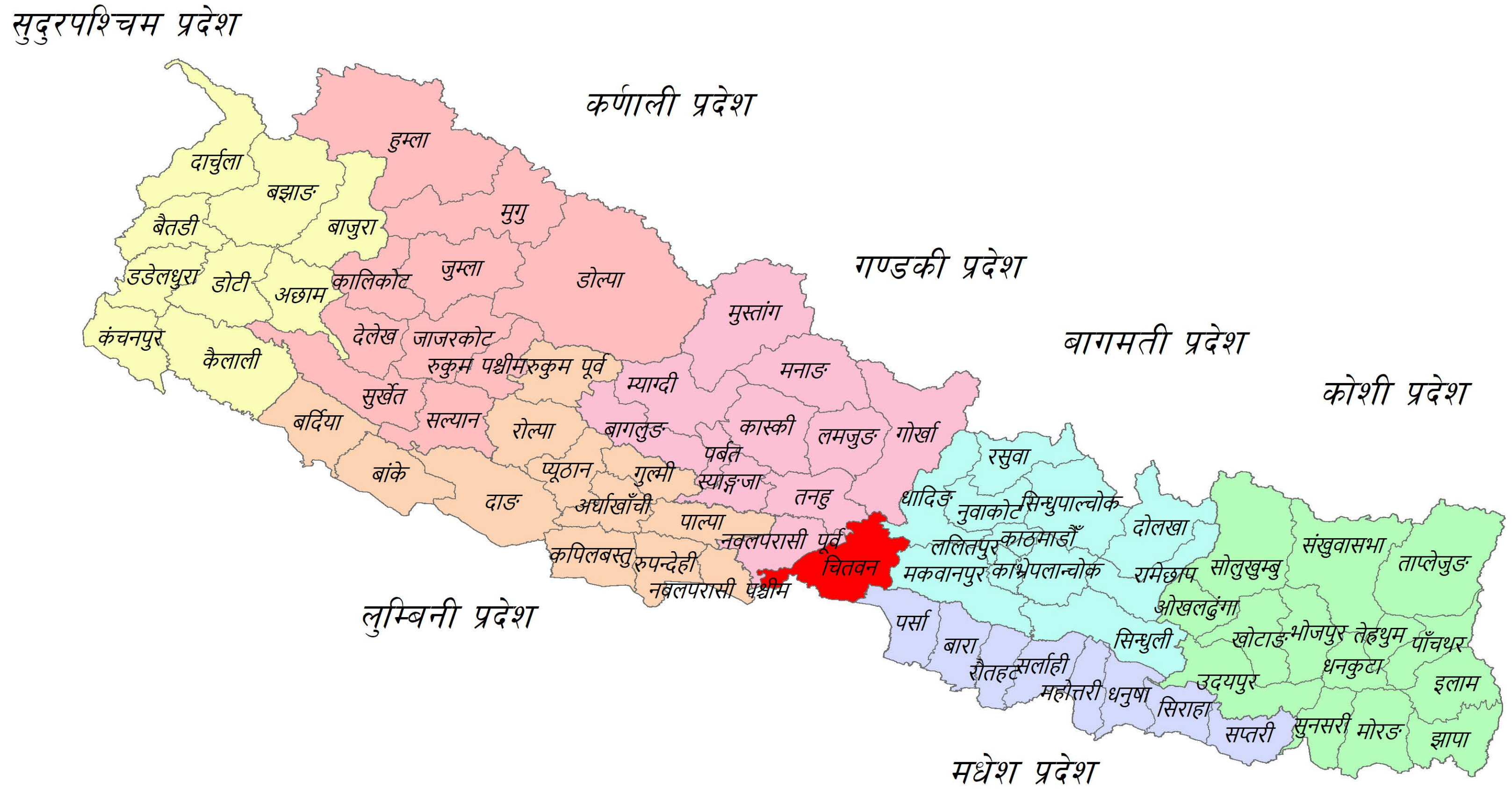

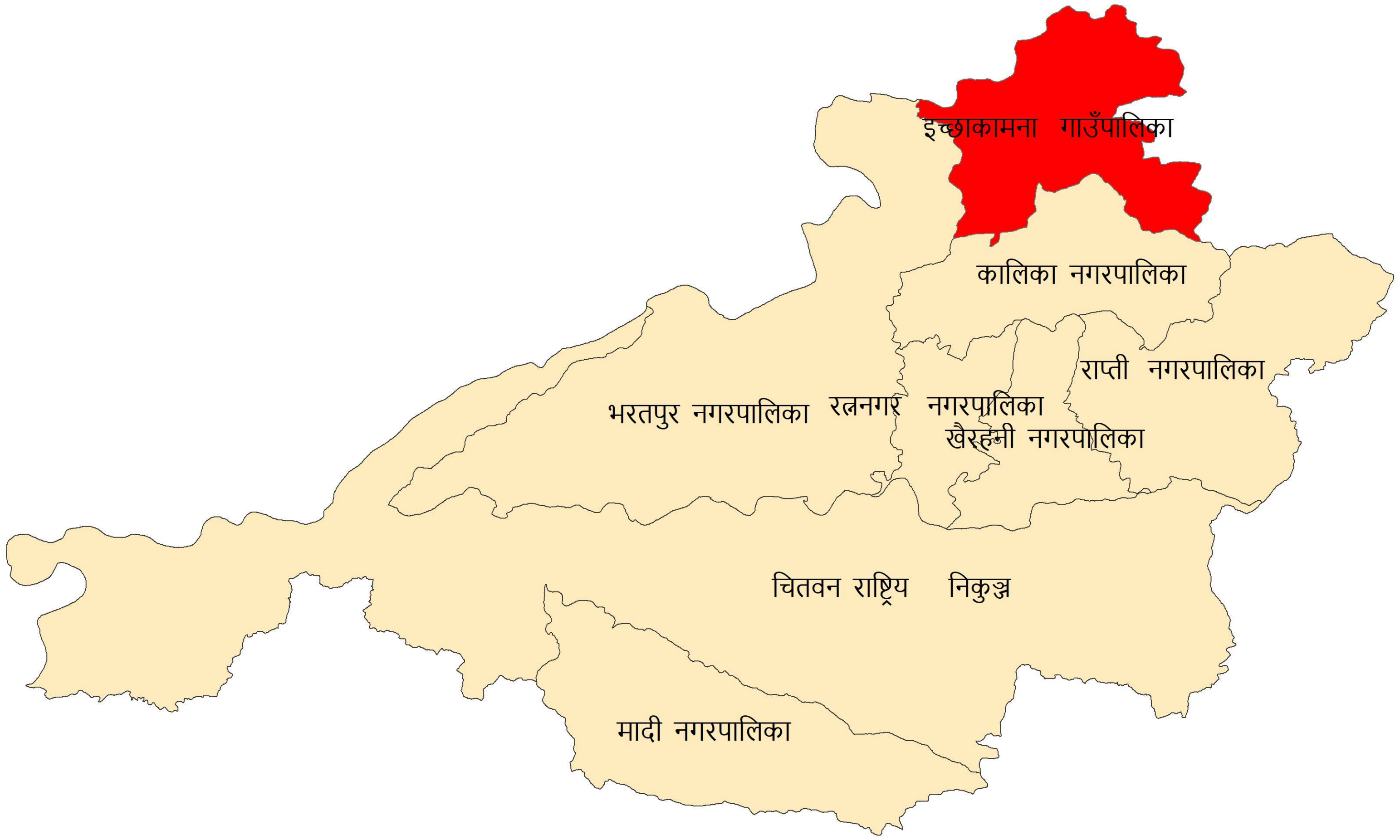

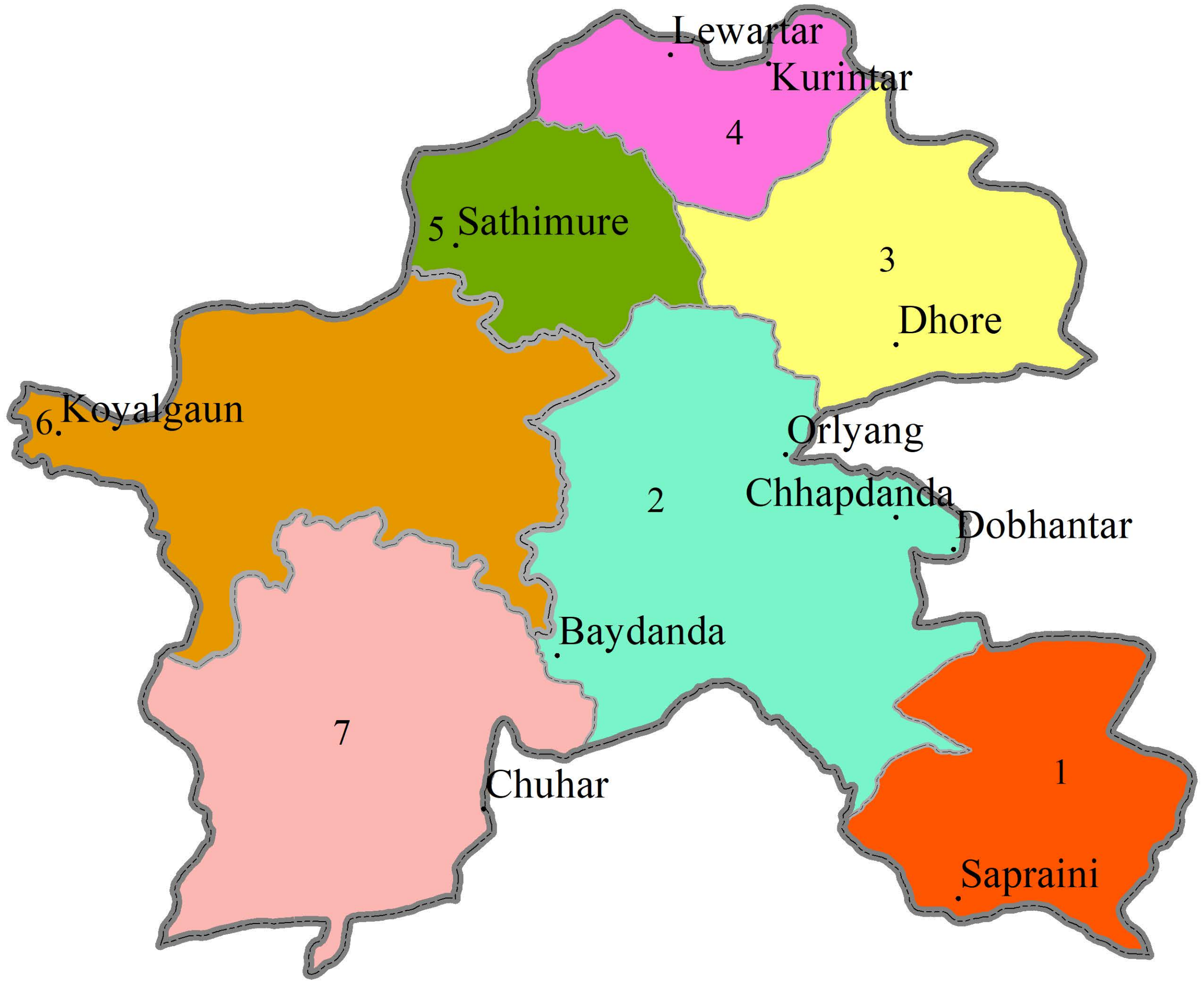

स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग

इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश

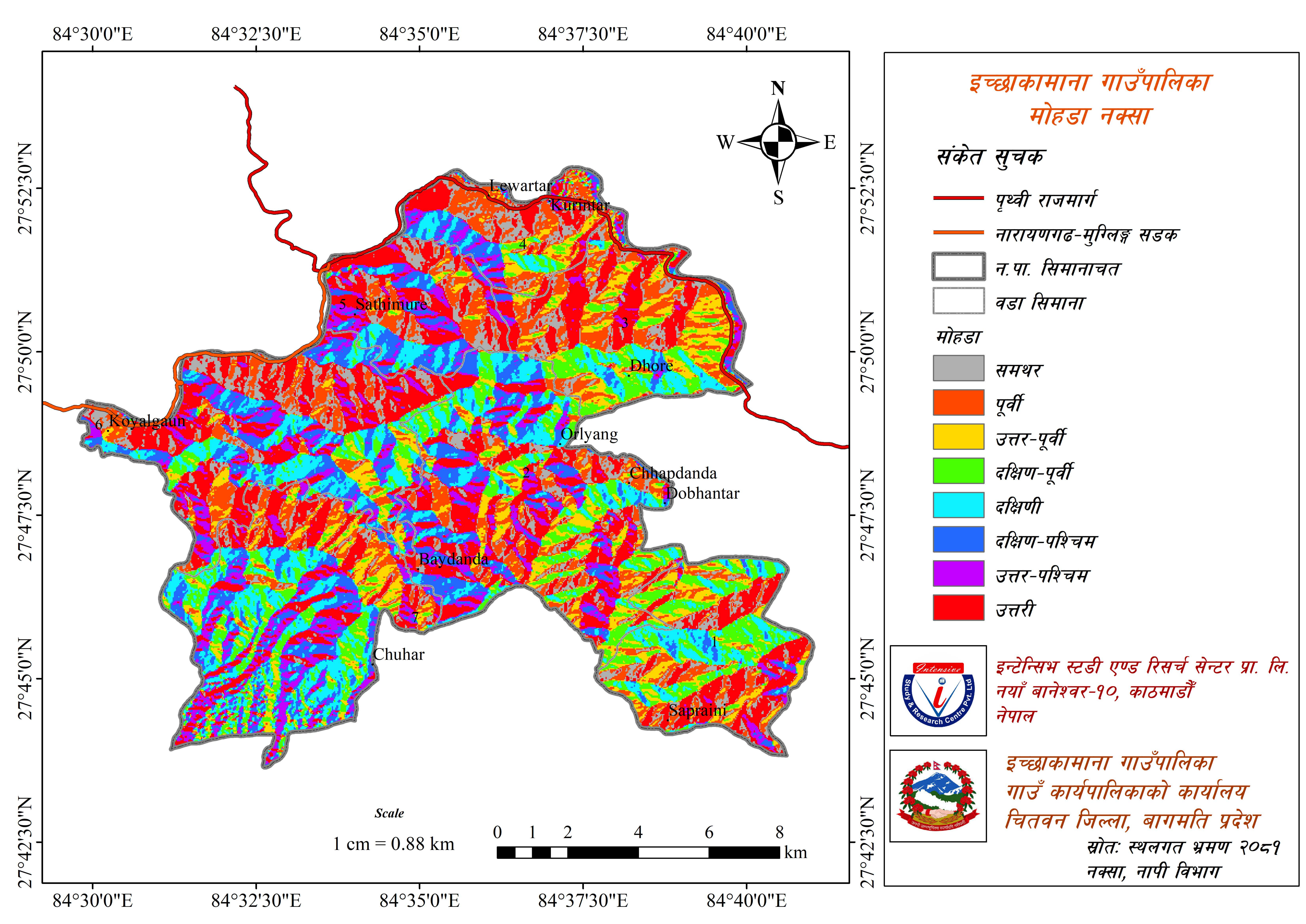

इच्छाकामाना गाउँपालिका
मोहडा नक्सा
संकेत सुचक
पृथ्वी राजमार्ग
नारायणगढ-मुग्लिङ्ग सडक
न.पा. सिमानाचत
वडा सिमाना
मोहडा
समथर
पूर्वी
उत्तर-पूर्वी
दक्षिण-पूर्वी
दक्षिणी
दक्षिण-पश्चिम
उत्तर-पश्चिम
उत्तरी
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग
N
S
E
W
84°30'0"E
84°32'30"E
84°35'0"E
84°37'30"E
84°40'0"E
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
27°45'0"N
27°42'30"N
Lewartar
Kurintar
Sathimure
Dhore
Koyalgaun
Orlyang
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
Chuhar
Sapraini
1
2
3
4
5
6
7
Scale
1 cm = 0.88 km
0 1 2 4 6 8
km

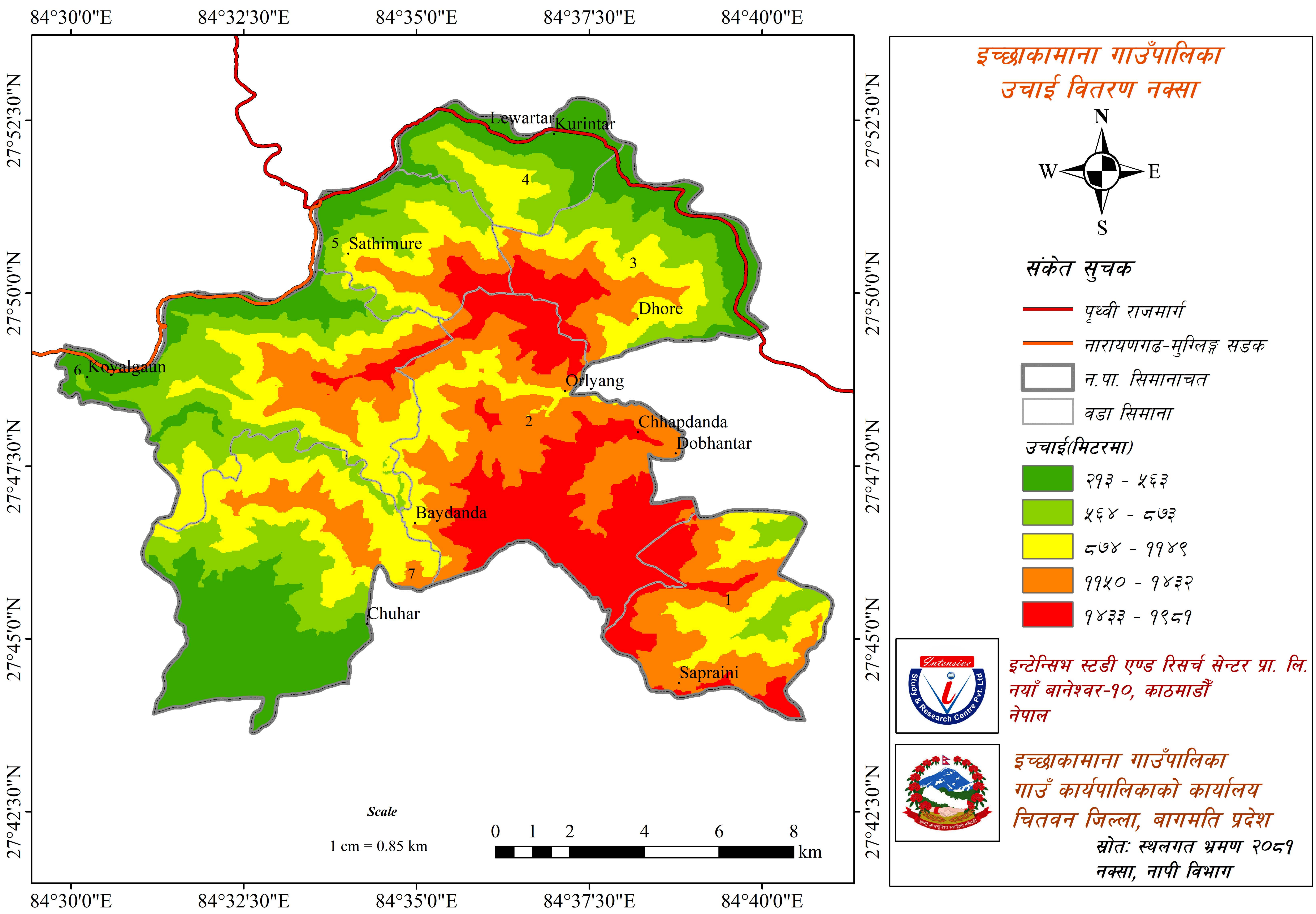

इच्छाकामाना गाउँपालिका
उचाई वितरण नक्सा
N
W
E
S
संकेत सुचक
पृथ्वी राजमार्ग
नारायणगढ-मुग्लिङ्ग सडक
न.पा. सिमानाचत
वडा सिमाना
उचाई(मिटरमा)
२१३ - ५६३
५६४ - ८७३
८७४ - ११४९
११५० - १४३२
१४३३ - १९८१
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग
84°30'0"E
84°32'30"E
84°35'0"E
84°37'30"E
84°40'0"E
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
27°45'0"N
27°42'30"N
Lewartar
Kurintar
4
5
Sathimure
3
Dhore
6
Koyalgaun
Orlyang
2
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
7
Chuhar
1
Sapraini
Scale
1 cm = 0.85 km
0 1 2 4 6 8
km

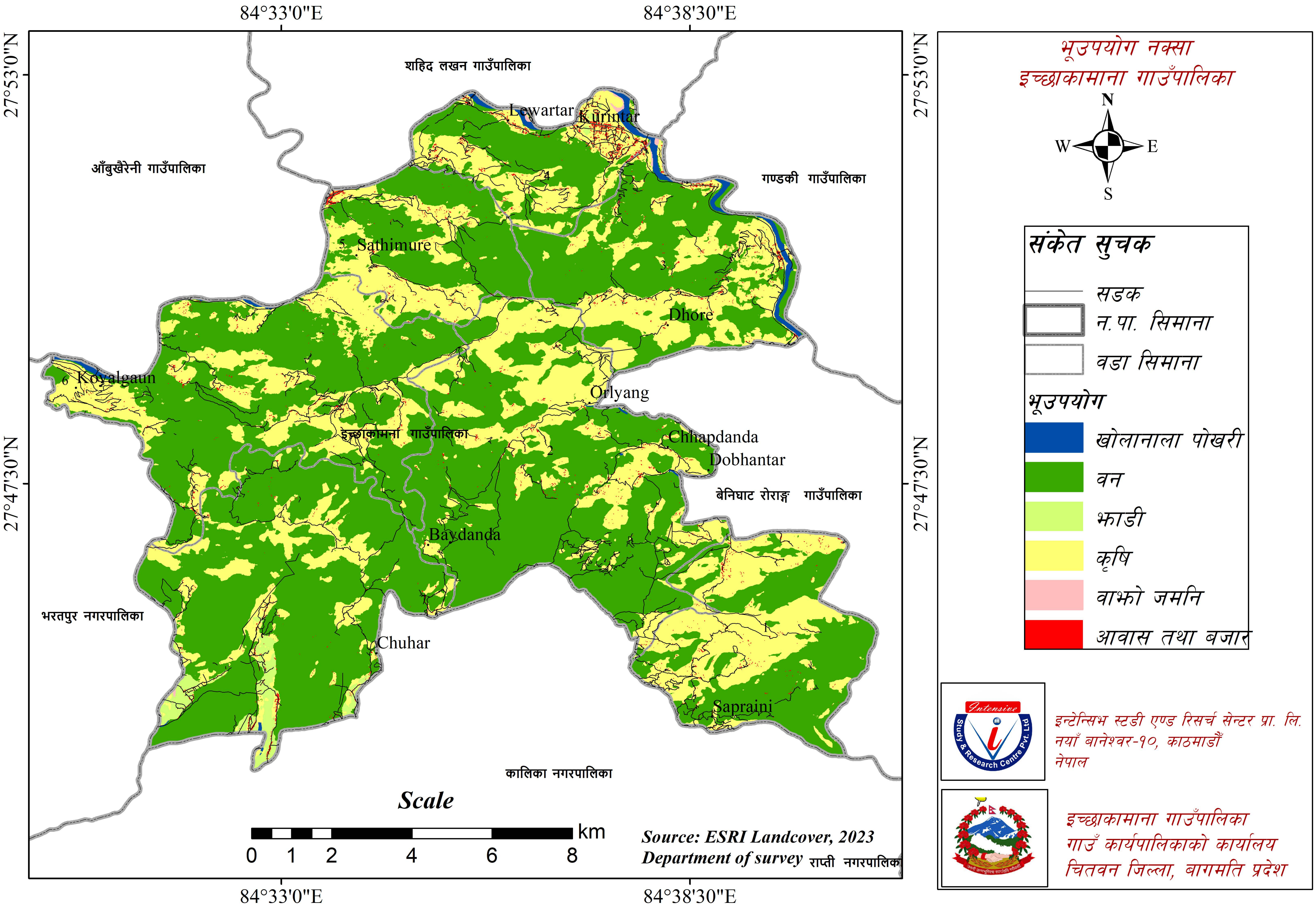
भूउपयोग नक्सा
इच्छाकामाना गाउँपालिका
N
W
E
S
संकेत सुचक
सडक
न.पा. सिमाना
वडा सिमाना
भूउपयोग
खोलानाला पोखरी
वन
झाडी
कृषि
वाझो जमनि
आवास तथा बजार
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
84°33'0"E
84°38'30"E
27°53'0"N
27°47'30"N
शहिद लखन गाउँपालिका
आँबुखैरेनी गाउँपालिका
गण्डकी गाउँपालिका
बेनिघाट रोराङ्ग गाउँपालिका
भरतपुर नगरपालिका
कालिका नगरपालिका
राप्ती नगरपालिका
इच्छाकामना गाउँपालिका
Lewartar
Kurintar
Sathimure
Dhore
Koyalgaun
Orlyang
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
Chuhar
Sapraini
Scale
0 1 2 4 6 8 km
Source: ESRI Landcover, 2023
Department of survey

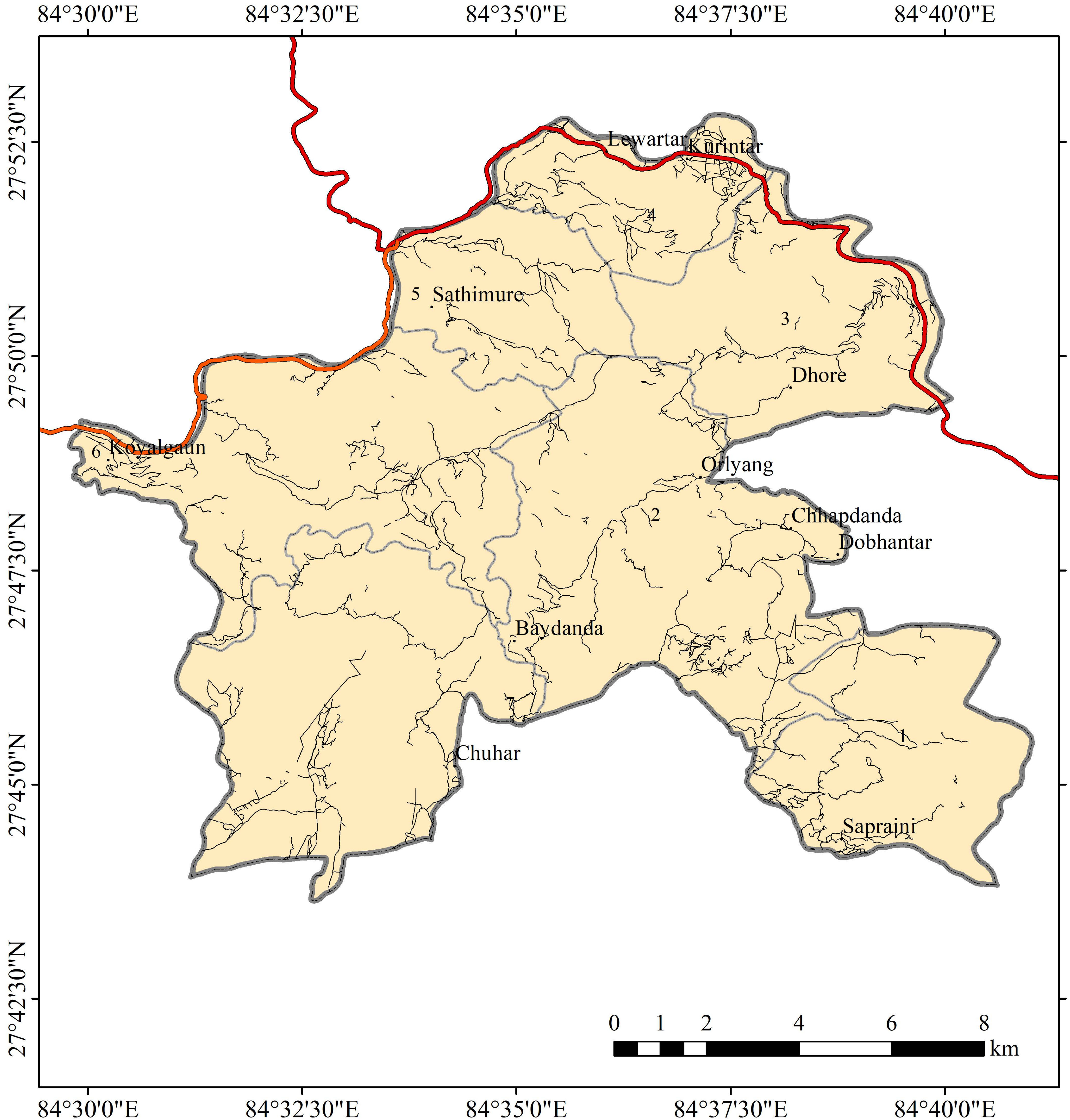

इच्छाकामाना गाउँपालिका
सडक संजाल नक्सा

N
W E
S

Scale

1 cm = 0.85 km

संकेत सुचक

- पृथ्वी राजमार्ग
- नारायणगढ-मुग्लिङ्ग सडक
- अन्य सडक
- न.पा. सिमाना
- वडा सिमाना

इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौं
नेपाल

इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश

स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग

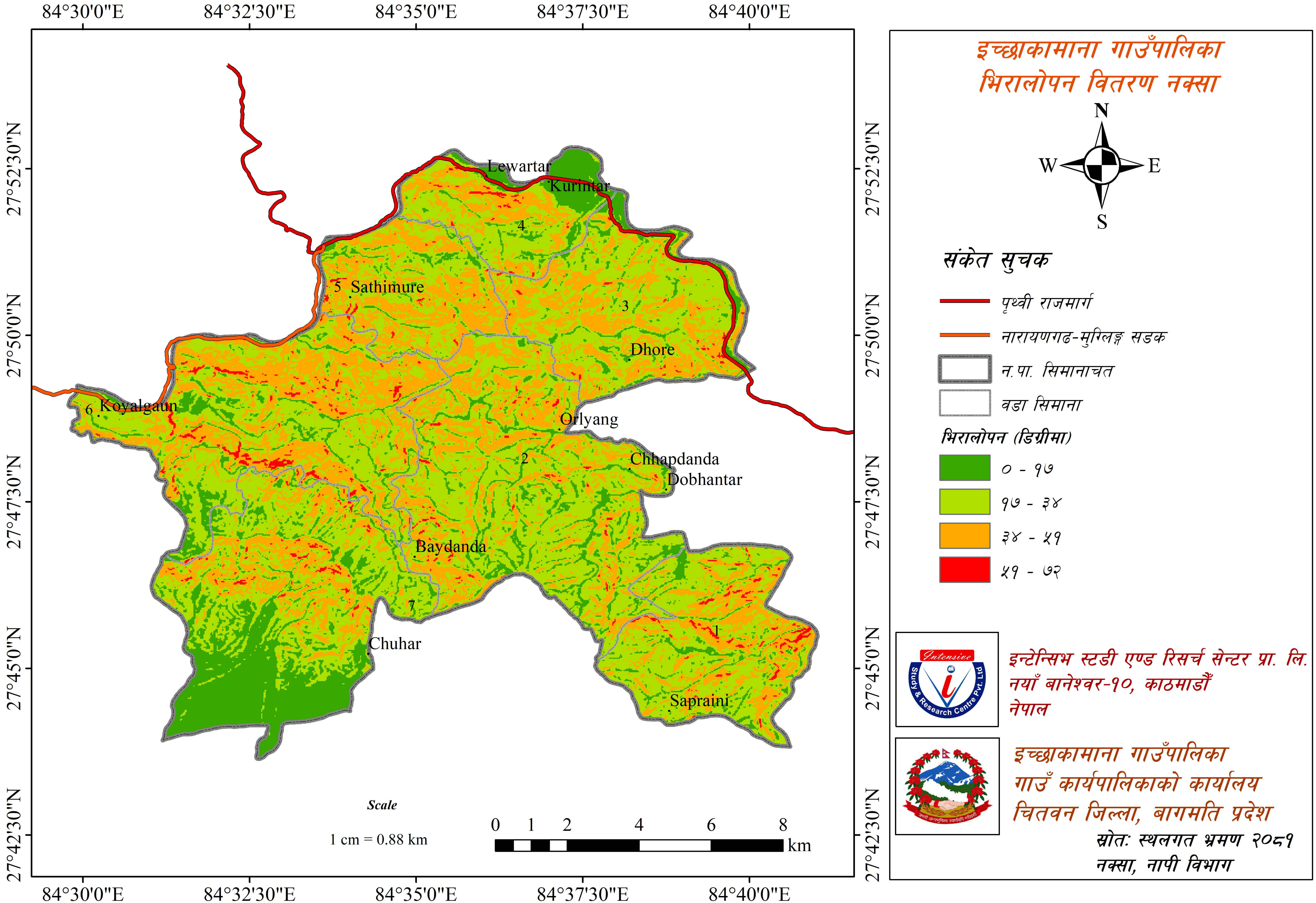
इच्छाकामाना गाउँपालिका
भिरालोपन वितरण नक्सा
N
W
E
S
संकेत सुचक
पृथ्वी राजमार्ग
नारायणगढ-मुग्लिङ्ग सडक
न.पा. सिमानाचत
वडा सिमाना
भिरालोपन (डिग्रीमा)
० - १७
१७ - ३४
३४ - ५१
५१ - ७२
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौँ
नेपाल
Intensive
Study & Research Centre Pvt. Ltd.
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग
84°30'0"E
84°32'30"E
84°35'0"E
84°37'30"E
84°40'0"E
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
27°45'0"N
27°42'30"N
Lewartar
Kurintar
4
5
Sathimure
3
Dhore
6
Koyalgaun
Orlyang
2
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
7
1
Chuhar
Sapraini
Scale
1 cm = 0.88 km
0
1
2
4
6
8
km

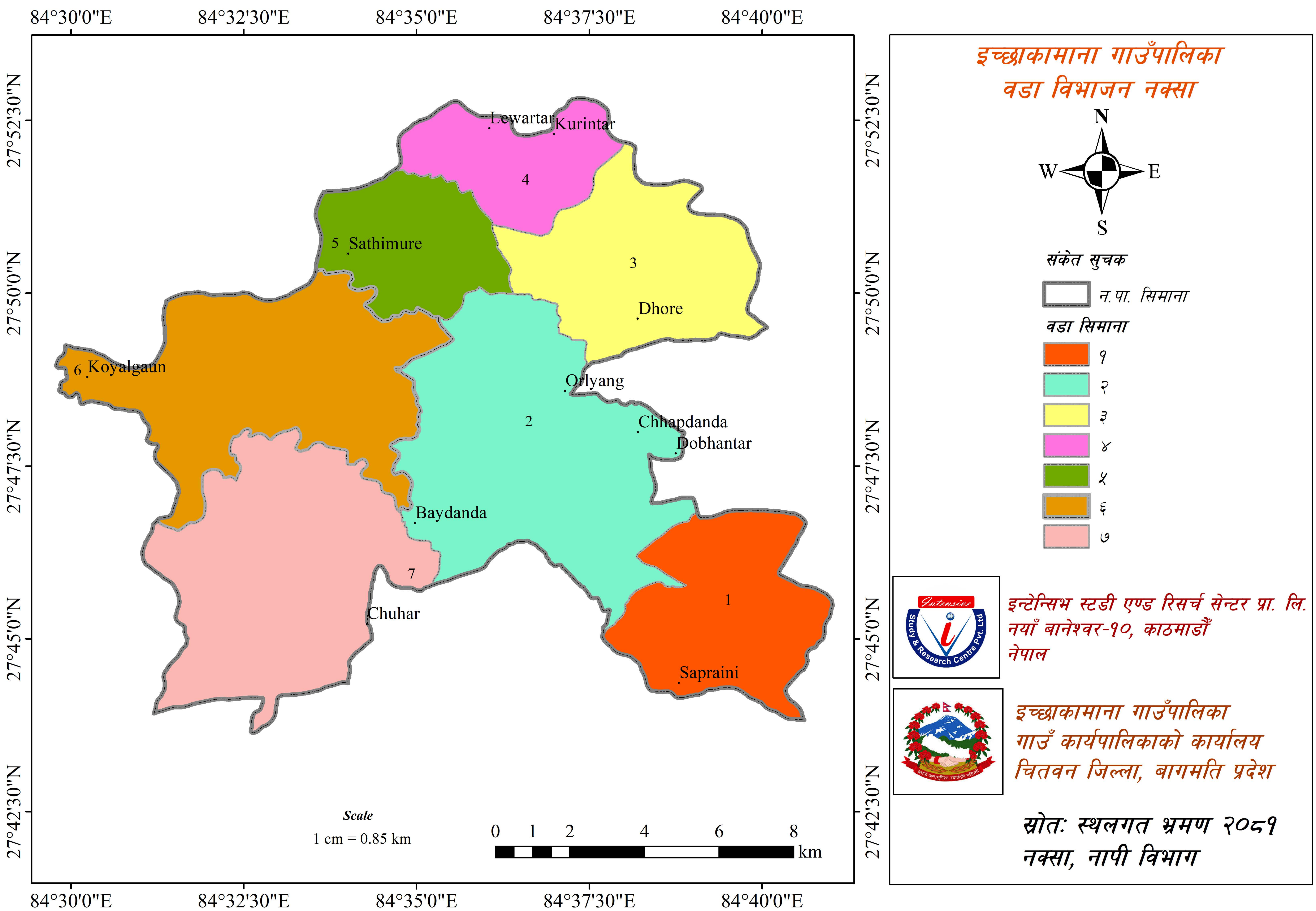

इच्छाकामाना गाउँपालिका
वडा विभाजन नक्सा
N
W
E
S
संकेत सुचक
न.पा. सिमाना
वडा सिमाना
१
२
३
४
५
६
७
Lewartar
Kurintar
4
5 Sathimure
3
Dhore
6 Koyalgaun
Orlyang
2
Chhapdanda
Dobhantar
Baydanda
7
Chuhar
1
Sapraini
84°30'0"E
84°32'30"E
84°35'0"E
84°37'30"E
84°40'0"E
27°52'30"N
27°50'0"N
27°47'30"N
27°45'0"N
27°42'30"N
Scale
1 cm = 0.85 km
0 1 2 4 6 8
km
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.
नयाँ बानेश्वर-१०, काठमाडौँ
नेपाल
Intensive
Study & Research Centre Pvt. Ltd
इच्छाकामाना गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
चितवन जिल्ला, बागमति प्रदेश
स्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८१
नक्सा, नापी विभाग